

Sodobnost

9

Letnik 77
september 2013

Uvodnik

ddr. Igor Grdina: Mit velikega (pre)skoka in realnost prizidkov 1171

Mnenja, izkušnje, vizije

dr. Iztok Simoniti: Vrednote kristjanov, 3 1183

Pogovori s sodobniki

Jože Horvat z Markom Kravosom 1196

Sodobna slovenska poezija

Uroš Zupan: Pesmi..... 1210

Tina Kozin: Razkosano 1218

Sodobna slovenska proza

Milan Vincetič: Pazduhe Karje Brass 1227

Tomaž Pavčnik: Žagarjev laz 1238

Sodobni slovenski esej

Monika Jerič: Koliko smo samosvoji? 1248

Tuja obzorja

Sodobna tajvanska proza..... 1256

Sprehodi po knjižnem trgu

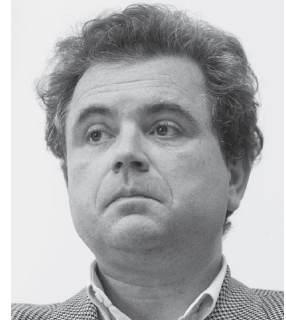
Milan Vincetič: Zimsko jajce (Lucija Stepančič).....	1308
Jože Hradil: Slike brez obrazov (Peter Kuhar)	1312
Jasmin B. Frelih: Na/pol (Ana Geršak).....	1316
Marjan Žiberna: Dobri pastir in druge kratke ženske (Alenka Urh)...	1320

Mlada Sodobnost

Vinko Möderndorfer: Kot v filmu (Majda Travnik Vode).....	1323
Tatjana Kokalj: Teta Cilka (Gaja Kos)	1326

Pa še to

Slavko Pregl: Pocestne basni za krizne čase	1328
---	------

ddr. Igor Grdina

Mit velikega (pre)skoka in realnost prizidkov

Slovenska premišljevanja o zgodovinskem in aktualnem položaju se razodevajo skozi dolgo vrsto bolj ali manj globokoumnih analiz, vratolomno zapletenih diagnoz in sijajno zvenečih programov, toda nepreklicljive odločitve, ki bi tej intenzivni intelektualno-emocionalni dejavnosti dajale globlji pomen in daljnosežni smisel, so (bile) zelo redke. Refleksije o sebi so tako pogosto ostajale na ravni ustvarjanja vtisa idealizma in dokaza načelnosti – če že ne kar dogmatizma. Misel, ki ni vraščena v življenjsko situacijo, za svojo največjo vrlino in kriterij tehtnosti ne šteje ne vednostne razsvetljevalnosti ne vsakdanjostne uporabnosti, marveč premočrtnost in nepopustljivost.

Prebivalci dežele na sončni strani Alp, ki je že od dandanes zgolj arheološko znanih dob veliko križišče civilizacijskih poti med sredozemskim, vzhodnoalpskim in podonavsko-panonskim prostorom, značilno nikoli niso čutili potrebe po jasnem definiranju svoje pripadnosti evropskemu severu oziroma jugu. Opredeljevanje po lastnih merah in potrebah jim ob vsiljivosti vplivov od drugod sicer res pogosto ni bilo dopuščeno, toda po drugi strani je tudi treba priznati, da jih marsikdaj to niti ni pretirano zanimalo. Dejansko so uživali v možnosti, da so (bili) in bodo bodisi najjužnejša dežela severa stare celine bodisi najsevernejša dežela njenega juga. Prav tako jim je bilo vseč, da so se lahko protejsko (ne)razume(va)li kot skrajni vzhod evropskega zahoda ali kot zahodni rob vzhoda.

Slovence sta nihali časa in zgodovine pogosto potiskali v bližino različnih mejnih oziroma robnih položajev. Na njihovem ozemlju se je nenehno nekaj začenjalo in končevalo – od prislovično kaotičnega in zato neoprijemljivega Balkana prek vsaj meteorološko stvarne Srednje Evrope do neštetihih zaklonišč gradečega, a vendar v večno prihodnost potisnjenega komunizma. Za razmeroma maloštevilen narod na prepisni legi, kjer se srečujejo tako blagodejni tokovi kot vrtnčasti vetrovi in uničujoči viharji

z vseh štirih strani neba, je to kar tipična usoda. Druga možnost bi bila seveda trajno fiksiranje pogleda v eno smer, kar pa bi Slovence vodilo v usodo branika oziroma predstraže (katolicizma, slovanstva itd.). Takšno strategijo preživetja so na prenekaterem razpotju zgodovine ubrali Hrvatje in Srbi. To je njihove izkušnje ter pojmovanja običajnosti in normalnosti opazno oddaljilo od slovenskih.

Ko je tik pred izbruhom druge svetovne vojne nekoč ne samo na domačih tleh, marveč tudi na tujem čislani filozof France Veber razmišljal o položaju svojih rojakov v modernem svetu, je prišel do sklepa, da imajo številčno ne ravno impresivne skupnosti predvsem prilagojevalno vlogo. Praviloma v prostor okoli sebe ne izžarevajo velikih pobud, zato pa tiste, ki jih dobijo od drugod, domiselno sprejemajo in vsestransko razvijajo dalje. Pogosto celo ustvarjajo presenetljivo produktivne sinteze, ki drugod niso mogoče. (Eklekticizem zagotovo ni neizogibna usoda prilagojevalnosti.) V tem smislu majhno/malo nikakor ne more biti sinonim za malenkostno oziroma nepomembno – in še manj za netrajno.

Veber je bil prav tako prepričan, da morajo kvantitativno šibke skupnosti vse svoje fizične in duhovne moči mobilizirati že zato, da v viharjih časov obstanejo kot razvojno perspektivne. Menil je, da si tudi ne morejo privoščiti nespametnega razkošja, da v udobnosti zagotovljene prihodnosti “zaspijo” – kar pa se zlahka dogodi številčno krepkim narodom, ki so v svet usmerjeni posegovalno. Ti zaradi samoumevnosti doživljanja sebe kot velikega središča tudi teže spreminjajo smeri svojega razvoja, kadar se pota, ki so jih ubrali, izkažejo za neoptimalna. Njihove napake se praviloma končajo v političnih in civilizacijskih katastrofah oziroma v ničelnih točkah zgodovine. Skupnosti majhnega števila pripadnikov se slednjim morajo izogibati, saj za obstajanje v sleherni sedanosti potrebujejo tudi izkušnjo svoje že prehojene poti skozi čas in smisel lastne prihodnosti.

Čeprav se na Vebra po drugi svetovni vojni zaradi njegove filozofske zvestobe krščanski intelektualni galaksiji ni bilo priporočljivo sklicevati, so misli, ki jih je oznanjal, vendarle preživele čase sile. Zamolčane ideje, ki držijo, imajo večjo in globljo moč, kot še tako hrupno vsiljevana preimenovanja stvarnosti. Tehtnost ugotovitev in svaril Franceta Vebra so paradoksalno potrjevali celo tisti, ki so poskrbeli za to, da je izginil z javnega obzorja. Titoizem, ki mu je teoretski pečat vtisnil najpomembnejši slovenski marksist leninskega kova Edvard Kardelj, je bil med vsemi variantami komunizma najizraziteje prilagojevalnega značaja. Ni bil skrajno oportunističen samo v svoji mednarodni politiki, marveč tudi v svojih temeljnih premisah. Pomenljivo se zdi, da je Kardelj pred drugo svetovno vojno v svoji najvplivnejši študiji *Razvoj slovenskega narodnega*

vprašanja afirmativno pisal o Bismarckovem spreminjanju stališč in posvojevanju idej drugih. Čeprav je v povojnih izdajah knjige, ki je postala vademekum stebrov revolucionarnega režima, hvalo "železnega kanclerja" izbrisal, to nikakor ne pomeni, da je revidiral lastno prilagojevalno stališče. Približno od leta 1950 dalje se je v svojo varianto komunistične teorije trudil posrkati najrazličnejše, drugod povsem nezdržljive prvine oziroma tradicije. V skladu s svojim leninističnim izhodiščem je prisegel na avantgardno vlogo marksistične partije ter na koncept nedeljne (absolutistične) oblasti, od trockizma je prevzel idejo permanentne revolucije, od korporativizma zapleten sistem zbornic, od anarhizma samoupravljanje, od mazzinijevskega liberalizma pa idejo združenega dela. Na večer življenja se je s poudarjanjem pluralizma socialističnih interesov celo že poskušal spogledovati s posameznimi socialdemokratskimi zamislimi. Niti svoje eklekticistične vezenine, ki se nikoli ni spletla v konsistentno in koherentno sintezo, Kardelj in njegovi tovariši razen v enem primeru – tj. pri promoviranju revolucije, ki teče (trockisti pač za nobeno ceno niso hoteli biti, saj so se v komunističnem gibanju uveljavili ravno kot bojevniki proti tej hereziji) – niti niso pretirano skrivali. Navsezadnje so se iz dneva v dan soočali z nepremostljivimi težavami, ki jih je povzročalo njihovo naslanjanje na različne vire. Fanatični oportunistem, ki ga je konservativno misleči Bismarck lahko razvil do stopnje politične virtuoznosti, v revolucionarnem okolju, prisegajočem na marksistično-leninistično filozofsko mehaniko, pač ni mogel delovati niti približno tako odrešujoče kot v združujoči se Nemčiji 19. stoletja.

Kardelja, ki se je do morda najpomembnejše omembe povzpel v opusu Aleksandra Isajevića Solženicina – v *Prvem krogu* nastopa kot premeteni Titov pismouk (pomenljivo se zdi, da je v nekem diplomatskem dokumentu zahodne provenience opisan zelo podobno, kot pravcati Mefisto, se pravi kot šepavi duh, ki vse zanika) –, se je zaradi vse večjega upora življenjske stvarnosti proti babilonskemu stolpu njegove teorije nazadnje polastila čudna melanholija. Pred smrtjo je celo že začel ugotavljati, da sreče človeku ne more dati politični sistem, marveč si jo more ustvariti le vsakdo sam. Za revolucionarja marksistično-leninistične provenience, ki mandat za poseganje v zgodovino izpeljuje iz ljudskim množicam pripisanih teženj, je bilo takšno spoznanje naravnost alarmantno. Gore v rudniške jaške in kraška brezna zmetanih trupel – maja in junija 1945 je izgubil življenje približno odstotek tedanjega slovenskega prebivalstva (toliko smrtnih žetev ni bilo pri nas v nobenem dvomesečju, odkar svet stoji in zgodovina pomni) – ter neštete uničene usode, za katere je bil po zmagovitem sklepu druge svetovne vojne ob drugih članih Titovega

politbiroja soodgovoren Kardelj, so tako izgubile tudi najprosojnejše ideološko upravičilo. Postale so samo žalostni statistični izraz boja za oblast v epohi "socializma à la Louis XIV." (s to nenavadno pomenljivo paradoksalno oznako je stvarnost svojih sodobnikov leta 1964 poimenoval modernističnoavantgardistični pesnik Tomaž Šalamun).

Se gre potemtakem čuditi, da sta se samoidentifikacija in samointerpretacija Slovencev navzeli smiselno-pomenske večvalentnosti oziroma protejskosti? V ideariju in imaginariju prebivalcev pokrajin med najsevernejšimi jadranskimi obalami in vzhodnoalpskimi vršaci na eni ter v oprijemljivi stvarnosti na drugi strani je mogoče – do koder sploh seže vednostno oko in poizvedovalno uho – zaslediti soobstoj sledov najrazličnejših identitet. Še očitnejša pa je pri Slovencih želja po njih, ki se kaže v velikem zanimanju za vse tuje. Slednje se samoumevno vzpostavlja kot kriterij za vrednost in veljavnost domačega. (Ne, v tem primeru nikakor ne gre samo za značilni strah provincialcev, ki se najbolj bojijo tega, da bi bili tudi videti to, kar so!) Naravno je, da želi človek okusiti, kaj pomeni *biti povsem*, kar je le *nekoliko*. Nemaalokrat – to pa je lahko kdaj identitetno usodno – se trudi spoznati, kako je *biti čisto*, kar je zgolj v nezgoščenem in netrajnem ali celo mešanem stanju. Kot da je jasnost lahko samo v izkušnji, ne pa tudi v predstavah.

Bližina mejnosti oziroma robnosti posameznih civilizacijskih pramenov je imela v slovenski izkušnji sveta in njegove zgodovine veliko vlogo pri neultimativnosti sleherne identitetne opredelitve. Na prehodnih območjih celo ob največji zagledanosti v monumentalistični miselni in življenjski monizem nihče ne more gojiti iluzije o nesestavljeni enovitosti človekove usode. Značilno na Slovenskem nobena – tudi v določenem zgodovinskem obdobju še tako privlačna, perspektivna in vplivna – identiteta oziroma usmeritev ni povsem izpodrinila tiste, ki se ji je po definiciji zdela nasprotna. Celo interpretacije stvarnosti, ki so žele največje uspehe, so se hitro soočile s stvarnostjo, ki jih je umeščala med stalnice prostora in prelome časa. Tako je katoliški politični tabor, ki je leta 1938 na volitvah zmagal z več kot tričetrtinsko podporo – dobil je kar 78,64 % oddanih slovenskih glasov –, doživel v državljanskem spopadu s komunisti in njihovimi zavezniki v dneh groze in strahot 1941–1945 popoln poraz. Ni bil samo premagan, temveč se je pred tem tudi notranje razcepil in razpadel.

Po drugi strani so bili zmagovalci nad preteklostjo, ki skladno z avgusta 1942 izrečeno mislijo Josifa V. Stalina pripada Bogu – posebej pomenljivo se zdi, da je bila ta modrostna sentenca namenjena nekdanjemu brez-kompromisnemu nasprotniku sovjetske države Winstonu L. S. Churchillu –, kljub vzpostavitvi absolutne oblasti tako negotovi, da so leta 1952

Ljubljanskega škofa Vovka celo poskušali zažgati. Antikatolicizem je postal opij intelektualcev, religioznost pa univerzalen vir sumljivosti. Tako militantnih protiverskih ekscesov, ki so gotovo hote – iz zastraševalnih razlogov – evocirali spomin na čase Neronovega in Dioklecijanovega preganjanja kristjanov, je bilo v Evropi tudi med največjim vzponom novega, na moč industrijske tehnologije oprtega barbarstva 20. stoletja malo. Čvrstost panično delujoče oblasti ni bila v nikakršnem sorazmerju z njeno vseobsežnostjo in neomejenostjo. Mir, ki je običajno civilizacijsko stanje normalnih – tj. dobronamernih – ljudi, je bil na Slovenskem po letu 1945 dejansko le vojna nizke intenzitete. Na svoj način takšnega stanja niso izdajali samo izgoni prebivalstva iz obmejnega pasu in koncentracijska taborišča, marveč tudi vsakdanji slovar. Ljudje se nenadoma niso več zavzemali za svoja stališča ter si za kaj prizadevali, ampak so se za vse zgolj še “borili”, kar pomeni, da se je vedno znova odpiral prostor za “sovražnike” in “izdajalce” ter seveda tudi za nenehne “mobilizacije” in “zmage”. V imaginariju ljudi se preprosto ni več smel razpreti prostor za mir. Zgodovina, ki je bila v času, ko so bili marksisti v opoziciji, zgodovina razrednih bojov, je potem, ko so se polastili oblasti, postala zgodovina zavratnih konspiracij in izprijenih herezij. Ljudje so bili pahnjeni v trajno vojno za vse, tudi večni mir – pri čemer je slednji zmerom moral ostajati v obzorjih prihodnosti.

Zgodovina je potemtakem na Slovenskem marsikaj zabrisala, toda le malokaj povsem izbrisala. Je torej čudno, da morda nikjer v Evropi ni mogoče tolikokrat kot v Sloveniji slišati hkratnega sklicevanja na veljavnost dveh logično izključujočih se pregovorov – *Obleka naredi človeka* in *Obleka ne naredi človeka*? Drugod se veljavnost teh dveh formul izmenjuje kot plima in oseka – kar velja tudi za politično strategijo uravnavajoča izreka *Frangar, non flectar* in *Flectar, non frangar*. Na Slovenskem pa veljata hkrati. In to praktično za vse – četudi niti teoretično ne za vsakogar.

Soočanje z mejnostjo in robnostjo samo po sebi sili k stalnemu prizadevanju za dosego ravnotežja, tj. za prehodnost med skrajnostmi, ki se prej ali slej izkaže za zelo krhko. Središča so doživljana kot prostorsko zelo oddaljena dejanskost. Še več: na Slovenskem se praviloma razumevajo kot nekaj tujega. Teoretske misli Franceta Vebrā o prilagojevalnem značaju eksistence majhnih narodov prav v takšnem dojemanju stvarnosti dobivajo zelo močno potrditev. Ob tem pa je treba takoj ugotoviti, da se na Slovenskem sinteze iz različnosti različnih vrst in ravni ne ustvarjajo ne zlahka in ne harmonično. Vplivi od drugod se le redko celovito amalgamirajo. Največkrat precej trdo in skrajno robato sobivajo drug ob drugem – v hudo jezo svojih dogmatičnih zagovornikov, ki se vedno znova

pridušajo nad nejasnostjo slovenskih razmer. Posamezniki bi se pač radi videli v herojskem položaju predstraže te ali one doktrine. Radikalizem je očitno stalna želja oziroma skušnjava na tekmovalnost prisegajočih prebivalcev v prostorih srečevanja identitet. Toda evolucija, ki razen na tekmovalnosti temelji tudi na simbiozi, je vendarle močnejša – če ne zmerom tudi glasnejša – od ostre razmejevalnosti. Navdihovanja od vsepovsod zmožna prehodnost je obetavnejša življenjska strategija od čistunske ločevalnosti. Civilizacija je prostor izkušnje in perspektive: ljudem ni treba vsega začenjati pri Adamu in Evi ter ne sleherne stvari sklepati na način Abela in Kajna.

Pred nedavnim je eden najvplivnejših slovenskih mislecev Boštjan M. Zupančič – značilno se zdi, da kljub uspešno prakticiranemu pravniškemu (sprva profesorskemu, nato sodniškemu) poklicu največje intelektualne napore usmerja v uveljavitev svojega spoja psihoanalitske in marksistične interpretacije človeka oziroma sveta – naznanil, da je temeljna težava sodobnosti običanje moških v prededipalni fazi. Razloge za neodraslost, ki se sčasoma izkaže v osebnostni primanjkljaj blažečem hedonizmu na eni ter uničujoči zavisti do vseh, tudi samo potencialnih tekmecev na drugi strani, najdeva celo v spremembah dednega materiala vrste *homo sapiens* pod vplivom kmetijske tehnologije moderne dobe ... Najzanimivejši pa je Zupančičev recept za izhod iz težav: prededipalci naj (pre)skočijo – če le morejo – v postedipalno fazo. Neprizanesljivo soočenje s samim seboj naj bi potemtakem lahko celo izostalo! Ojdipova/Edipova katarzična samo-oslepitev je tudi kot metafora očitno pregrozovita – in preveč ultimativno zaresna –, da bi se lahko obravnavala kot potreba vsakogar. Toda: bi sploh dobila svoje mesto v logiki starodavnega mita, če bi bila misel, da se ji je mogoče izogniti, življenjska? Težko si je predstavljati, da bi bil negativen odgovor na to vprašanje zgolj izgubljen v vetru; verjetneje je, da je samo premučen, da bi ga kdor koli bil voljan slišati ...

Dejansko gre na tem mestu za zamisel velikega (pre)skoka, ki je na Slovenskem zelo pogosta. Seznanjenost z mnogimi intelektualnimi oziroma duhovnimi izročili, ki prihajajo z najrazličnejših strani, ne odpira poti samo k prilagoditvam, marveč tudi k željam po takojšnjem in popolnem uresničenju. V tem smislu so zapeljive zlasti mesijanistične univerzalistične ideje, ki razložijo vse – vendar pogosto nič drugega. Značilno si je komunistična Jugoslavija po izbruhu spora s Kominformom predstavljala, da je postala avantgarda sveta, ki se je napotil v prihodnost v senci rdečega prapora. Gospodarsko in kulturno zaostala ter intelektualno in duhovno podhranjena dežela, ki si je predstavljala, da ima zaradi svojega edinstvenega razumevanja marksizma sistemsko prednost pred

vsemi drugimi, je v tem našla svoje iluzionistično svetovnozgodovinsko poslanstvo.

Značilno se je spor s Stalinovo Sovjetsko zvezo in njenimi vzhodnoevropskimi in daljnovzhodnimi zaveznicami v prvem obsežnem uradnem življenjepisu maršala Tita opisoval pod bombastičnim naslovom *Zastava socializma je rešena*. Knjiga, ki jo je podpisal Vladimir Dedijer, je bila namenjena tako domačemu kot tujemu trgu – na nemškem govornem območju se je pojavljala kot “avtorizirana biografija”, na angleškem pa kar kot “avtoportret” –, razlik med kremeljskim in dedinjskim politbirojem pa si ni prizadevala samo podčrtati, marveč se jih je trudila tudi historizirati. Leto 1948 naj bi v imaginariju človeštva ne ostalo zapisano samo kot prelomen trenutek-dogodek: postalo naj bi kulminacija dolgotrajnega procesa planetarnega pomena. Svetovna zgodovina bi z njim preobrazila v pravcato schillerjansko svetovno sodišče ... A dejansko je šlo le za to, da se je razburjenje ostarevajočega komunističnega patriarha Stalina, ki se je ob nebrzdani revolucionarni vnemi maršala Tita in njegovih somišljenikov po eksploziji prvih ameriških atomskih bomb počutil zelo nelagodno, saj bi mu beograjski učenci z nepremišljenimi potezami lahko zakuhali več kot samo regionalen spopad z Zahodom, preinterpretiralo v revizionistično zavijanje moskovskega politbiroja s kraljevske poti marksizma-leninizma. Seveda je bilo že to zelo hudo resna zadeva – vse kaj drugega kot grumovski dogodek v mestu Gogi. Usodni diagnozi obstoječega stanja so seveda sledili ustrezno energični ukrepi, ki so privedli do zloveščega rožljanja z orožjem. Je potem lahko še kdo presenečen, da je Jugoslavija – z njo pa tudi Slovenija kot njeno povprečno najmanj nerazvito okolje – s tolikšno vnemo gradila zaklonišča? Obvarovanje ideologov največje naprednosti je pač terjalo rešitve, ki jim ni bilo mogoče očitati polovičarstva. Medtem ko so drugod tovrstne gradnje pogosto služile tudi povsem vsakdanjim namenom (podzemne železnice, garažne hiše), je bilo na vrhovih in v globelih zahodnega Balkana ter na robovih Srednje Evrope to povsem specializirano opravilo. Da je marsikje – podobno kot v Hoxevi Albaniji gradnja bunkerjev – zaznamovalo urbano krajino, je odveč razlagati. Ideja velikega skoka v prihodnost ni terjala le budnosti in nenehnih orožnih vaj, marveč je zapustila tudi značilne materialne sledove.

In pozneje se je še marsikaj drugega dogajalo na zelo podoben način. Jugoslavija, ki je svojim narodom ob izteku hladne vojne prenehala biti potrebna, pa se kljub nekajdesetletni tradiciji hudih preizkušenj ni izkazala kot stabilna skupnost. Zanjjo ni bila usodna večsrediščnost oziroma sestavljenost iz periferij različnih kulturno-civilizacijskih krogov, marveč sprememba širšega političnega okvira, ki ga razvojno ni več dohajala.

Notranje kohezivne sile, ki so koreninile v ideariju in imaginariju prejšnjih stoletij (program slovanske vzajemnosti, komunizem), so se v novih – kibernetičnih – časih izkazale za prešibke. Njihova emancipacijskost je bila že izčrpana, eliminacijskost pa nikoli zares presežena. V soočenju z napovedujočimi se izzivi tretjega tisočletja so bile nemočne ne samo v pobudni, temveč tudi zgolj prilagojevalni vlogi. Preskok v prihodnost, ki je bil z velikim pompom oznanjan v času, ko je Jugoslavija izgovarjala svoj gromoviti NE Josifu V. Stalinu, se je izkazal za veliko utvaro. Titoisti za razliko od francoskih revolucionarjev s konca 18. stoletja nikoli niso bili sposobni izvesti svojega normalizacijskega termidorja.

Ob zatonu komunističnega sistema se je v Sloveniji, ki si je neodvisnost pridobila v kratkem spopadu z Jugoslovansko ljudsko armado – šlo je za kompleksen konflikt, o katerega izidu sta odločala tako orožje kot najširši državljanski angažma –, dotedanja avantgarda “predelala” v elito in si skreirala na svobodni trg prisegajoči kvazired po svoji meri. Ker ni hotela v nasprotni smeri potrjevati sarkastične misli Johna Kennetha Galbraitha, da v kapitalizmu človek izkorišča človeka, medtem ko je v komunizmu stvar ravno obratna, je nenehno govorila o potrebnosti zgledevanja po nizkokonfliktni politično-gospodarski stvarnosti Skandinavije. Oprijemljivejši alpski zgledi iz neposredne sosesčine niso smeli postati aktualni, saj bi slehernika vsakodnevno opominjali na problematičnost ubrane poti po drugi svetovni vojni. S pomočjo pravosodja, ki se je na Slovenskem vedno odlikovalo po gostinski mentaliteti – od poznosrednjeveških čarovniških procesov do zastraševalnih javnih in tajnih obravnav “razrednih sovražnikov” je zmerom najuslužnejše prineslo, kar se mu je naročilo –, ji je uspelo ustvariti zaslepljujoče bleščečo psevdomorfozo: nova imena so prekrila staro stvarnost. V svetu iz besed je mogoče vse. In to pri priči: vsa zamišljena prihodnost lahko nastopi že jutri. Seveda pa nikoli ne danes.

Toda veliki premik se je čez čas izkazal za to, kar je bil pod svojim površjem: stvarnost je bila močnejša od množice metaforičnih imen, ki so ji bila podeljena. Slovenska podobnost z nekaterimi postkomunističnimi državami na Balkanu je v zadnjih letih, ko jo je zaznamovala velika gospodarska depresija, iz dneva v dan očitnejša, razdalja, ki jo deli od Skandinavije, pa je vse večja. Še očitnejši je razkorak med Slovenijo ter nemškimi oziroma avstrijskimi deželami in švicarskimi kantoni v Alpah. Nizka konfliktnost je manj stvarna kot kadar koli po osamosvojitvi. Veliki (pre)skok se je to pot v teoriji izkazal za fantazijo, v praksi pa za polomijo. Spet enkrat se je marsikaj predružačilo in komaj kaj spremenilo. Zdi se, da je pri nas zaradi večnega posedanjanja zgodovine, ki prav zato nikoli ne

more preiti v izkušnjo, mogoče sleherno "operacijo" ponoviti neskončno mnogokrat. Ljudje so postali imuni celo na dolgočasnost ...

Potemtakem gre pri ideji o možnosti (pre)skoka iz edipalne v postedipano fazo za nekaj Slovencem že znanega: za vse primere brezizjemno veljavna univerzalistična teorija naj bi po eni strani ne dopuščala zavijanj s svoje smeri, po drugi pa bi bilo pri njenem prakticiranju mogoče z blagodejnimi posledicami izpuščati posamezne mukotrpne korake. To je še toliko bolj nenavadna misel spričo poudarjanja Boštjana M. Zupančiča, da je njegova domovina – ki jo primerja s kroničnim bronhitisom (kar naj bi bila po duhovitosti dišeča parafraza znamenitega Mickiewiczevega verza o rodni litovski kneževini kot sinonimu zdravja) – hudo obolela od posebej intenzivne oblike zavisti. Kdo pa bi v takem mentalnem podnebnju, ki je vrhu vsega začinjeno še z nenehnim bojevanjem (bolj proti čemu kot za kaj), sploh komu dopustil oziroma odpustil kakršno koli olajševanje položaja?! Sploh pa: srditega nezadovoljstva nad odstopanjem od povprečja po dolgih desetletjih na vse načine vsiljevanega egalitarizma, ki se je v komunistični Jugoslaviji kazal celo v favoriziranju kolektivističnih športnih panog in zapostavljanju osebne edinstvenosti neogibno poudarjajočih individualističnih, ni prav nič težko pojasniti. Simptomi, pripisani prededipalnosti, bi vsekakor lahko imeli mnogo manj zagoneten in sofisticiran razlog, kakor ga domneva Boštjan M. Zupančič: moglo bi iti za preprosto mentalno tetovažo. Zavist navsezadnje sploh ni tako posebno slovenska zadeva, kakor govore tisti, ki jo tematizirajo kot izrazito lokalno – ali celo nacionalno – lastnost. Takšna je kvečjemu njena bolešno škodoželjna oblika, ki razklada svoja čuda v komaj predstavljivo velikem prostoru med prostaškimi nergaštvom in destilirano zlohoto.

Pri vsem tem pa je zanimivejše nekaj drugega: kakor komunistov na robovih Balkana in Srednje Evrope nekoč civilizacijska zaostalost južnoslovanskega prostora ni ovirala pri razglašanju njihove največje naprednosti v svetovnozgodovinskem okviru, tudi zastopnikov marksistično-psihoanalitične učenosti domnevna posebej čvrsta zabetoniranost slovenskega prostora v prededipalnost ne moti pri razmislekih o odrešilnem velikem (pre)skoku naprej. Misel na mogoči izpust neizprosnega soočenja s samim seboj je namreč natanko to. V vsestransko odgovorno – postedipalno – stanje naj bi ljudje vstopili, ne da bi se do njega dokopali z lastno dejavnostjo celotnega sebe. Toda možnost velikega (pre)skoka ni dandanes nič bolj realistična, kot je bila nekoč. V okviru doktrine univerzalne determiniranosti z določenimi obrazci je že na prvi pogled mit. A velike ideje morajo biti vsaj v perspektivi čudežne: če se lahko pohvalijo samo z imenitno tradicijo, ki vodi do njih, njihovi mičnosti oziroma zapeljivosti

manjka nekaj bistvenega. Dejansko se ljudje zanje ogrejejo zaradi obeta prihodnosti. In to njihovi tvorci in zagovorniki dobro vedo. Seveda pa tudi zgodovina ne škodi za podčrtovanje njihove usodne privlačnosti. Miroslav Krleža se, na primer, v jeku graditve komunizma na južnoslovanskih pol-dnevnikih ni brez globljega namena trudil prikazati srednjeveške Bosne, ki naj bi bila odločilno zaznamovana z dualističnim bogomilstvom – kar je historično zelo dvomljiva teza –, v vlogi potencialnega civilizacijskega centra, ki ga je zatrlo nerazumevanje evropskega Zahoda in turškega Vzhoda ... Vzporednosti med nekdanjostjo in sedanjostjo so zmerom mikavne: videti so kot nekakšna napoved oziroma dokaz vizionarnosti. A največkrat so zgolj hotena pomota – in še to večkrat okrutna kot duhovita. V primeru Bosne zgodovina pač ni pomežiknila Krleži, marveč je na najbolj tragičen način (vsaj začasno) pritrčila nekemu drugemu, mnogo tišjemu, a človeško dušo in njene (stran)poti bistveno globlje dojemajočemu pisatelju – Ivu Andriću. Njegove zlovešče metafore, ki jih je težko tudi samo citirati, se dandanes zdijo preroške, čeprav si dobronamerna večina ljudi želi, da bi (p)ostale zgolj svarilo.

Mogoče je domnevati, da so na Slovenskem – v prostoru srečevanj – križanja psihoanalitskega in marksističnega mišljenjskega toka v zadnjih letih postala nenavadno popularna zato, ker z ideologijo totalne podložnosti vsega življenja spoznavnim oziroma opredeljivim zakonom vzbujajo občutek gotovosti. Od krizne majavosti načeta zavest se želi oprijeti vsaj pravil, če se že ciljev ne more. Pri parjenju psihoanalitskih in marksističnih postulatov gre pravzaprav za poskus ustvaritve standardnega modela interpretacije slovenske stvarnosti. Če poleg Zupančičevih idej in interpretacij upoštevamo še tiste, ki jih s planetarno odmevno lansira filozofski ilustrator oziroma karikaturist sodobnega sveta Slavoj Žižek, bi lahko govorili celo o modi. Slednja kajpak nima drugega namena, kot da ji ljudje brez pomisleka sledijo, in s tem (pre)oblikujejo dejanskost, ki jo živijo. Na podoben, le da globalnejši in komercialno uspešnejši način psihoanaliza tako ali tako že več kot pol stoletja zaznamuje virtualno stvarnost Hollywooda, ki je dandanes malone povsod. Konceptualizacije sveta, ki jih vidimo na filmskih platnih, spodbujajo točno določen način mišljenja. In ni naključje, da si teoretiki zadnje izmene tako pogosto dajo opravka s tematizacijami simptomov uprizorjenega življenja in stvarnosti. Prikazana dejanskost je za njihove razlage že primerno urejena. Vse-povsod so samo še simptomi, ki postajajo edina fakticiteta današnjosti. (Podobno je bilo v srednjem veku, ko se je človeška eksistenca dojemala kot znamenje volje ljubega Boga. Dandanes, v postnietzschejanski dobi, se za slednjega z norčevsko vnemo in intelektualno dekoracijo zatrjuje, da

je že mrtev. Živi naj bi bili le še njegovi simptomi. A to ne drži: dejansko se srečujemo le z njihovimi imitacijami.)

Vseobsežna pojasnila, ki se porajajo v psihoanalitsko-marksističnih retortah, se zaradi obeta odstiranja zastorov v prihodnost na Slovenskem zdijo zanimiva, če že ne potrebna vsakomur. Produkcija predstav o vpetosti v neizogibnosti je v svetu, ki mu kraljuje negotovost, postala pomembnejša celo od ustvarjanja realnosti (in) (za)upanja. Nič čudnega, saj je prva lahko industrijska oziroma velikoserijska, drugo pa neizogibno unikatno! Pri vsem tem ima posebno vlogo uporaba terminološko urejenega, a vendarle ne prezapletenega besednjaka. (Prav slednji je pred leti pokopal heideggerjansko konkurenco promotorjem spoja med psihoanalizo in marksizmom: mračni slovar "eksistencialov" je od potencialnih uporabnikov terjal prevelik razumevanjski napor, da bi mogel preiti v vsakdanjostni žargon pravšnjosti.) Strokovnjaški slovar namreč ni zgolj znamenje vednosti, marveč tudi ustvarja vtis večnosti. V dobi, ki jo zaznamuje *docta ignorantia* mnogo manj nedolžne vrste od tako poimenovane poznosrednjeveške spoznavnoteoretske predpostavke Nikolaja Kuzanskega, pa je to zelo veliko. Ko začno ljudje v svojih vsakdanjkih upoštevati stvari, za katere vedo, da jih ne vedo, pa tudi tiste, za katere jim sploh ni jasno, da jih ne poznajo – da je treba tako ravnati, je leta 2001 namignil ameriški obrambni minister Donald Henry Rumsfeld –, je vsaka senca zanesljivosti zlata vredna.

Neuspešni veliki (pre)skoki v zgodovini so slovenski prostor vidno in značilno zaznamovali. Njegov značilni element so fragmenti, okruški in dodatki. Najbrž niti med deželami blizu bolj ali manj globokih mej in robov ni najti katere druge, ki bi ji prizidki vtisnili tako pomemben pečat kot naši. V Ljubljani je praktično nemogoče najti količkaj reprezentativno stavbo, ki ne bi bila vidno predelana. Palače z dolgimi in zavitimi hodniki oblasti, nacionalno operno in dramsko gledališče, narodna galerija in muzej, sedež akademije znanosti in umetnosti, najvišje sodišče in celo srednjeveški grad so doživeli pri- in prezidave, ki so pričevale o sumljivih triumfih sedanosti nad preteklostjo. Delnost je nastopila tam, kjer je bila zamišljena celovitost. Monumentalne historicistične stavbe 19. stoletja in markantne gradnje starejših dob so tako prisiljene opustiti reprezentacijo epohe svojega nastanka in njene predstave o trajnosti; predstavljati morajo poznejše čase, ki se postavljajo nad nekdanjost, vendar je niso zmožne preseči niti v gradnjah. Veliki (pre)skoki naprej so očitno vedno znova zastali pred prihodnostjo, v imenu katere je sploh prišlo do njih. Pri- in prezidave niso nastale zaradi mešanja vplivov z različnih strani neba, marveč zaradi želje po popolnem preseganju – izničenju – nekdanjosti, vendar

brez odločilnega koraka iz nje. To pa je tudi v jedru zamisli slehernega velikega (pre)skoka: v prihodnost naj bi se prišlo, ne da bi se v katerem koli trenutku zares vstopilo vanjo. Sedanjost v takšnem primeru nikoli ne more posvetiti življenja s katarzičnostjo. Ne samo bivanje, marveč tudi usoda zato ostaja na ravni anekdote.

Tako se je dogajalo že doslej – in se bo tudi pri vseh poskusih velikih (pre)skokov. V obdobju psihoanalitsko-marksistične mešanice se temu pač reče prehod iz prededipalne faze v postedipalno. Kdaj pozneje bodo imena sicer druga(čna), stvarnost pa bo ostala, kjer je – in kjer je tudi nekoč, v dobah poprejšnjih velikih (pre)skokov, že bila. Brez samoočiščenja v sedanjosti, ki vidi tudi v trenutku najhujših, celo oslepljujočih spoznanj, se nič zares ne konča in nič prav ne začne. Vse ostaja v svoji pomensko večvalentni protejskosti, ki ima pravzaprav le videz tiste produktivne prilagojevalnosti, o kateri je tik pred izbruhom druge svetovne vojne govoril France Veber.

A v urbani krajini je medtem že prišlo do pomenljive in razgaljajoče spremembe, ki je nedvoumno razšifrirala kažipotne hierogliffe na avtocestah velikih (pre)skokov. V zadnjih letih so Ljubljano še bolj kot prizidki in prezidave začele zaznamovati gradbene jame. Na mesto fragmentarnih pričevanj nekdanjih velikih (pre)skokov je stopil nič, ki pričuje o opajanju v sanjarijah o prehodnosti, v katero bi prišli, ne da bi vanjo vstopili – potem ko smo preteklost zapustili brez preobrazbe v izkušnjo ...

Drugače nam je ravnati poslej: rešiti se nam je himeričnih predstav, ki nas s svojimi samozvanimi zakoni eksistiranja in recepturami življenja potiskajo v sfingično usodo brezimnih termitov. Predvsem pa ne drži, da ni Slovenec, kdor ne skače prek posvečujoče katarzičnosti in se ne ukvarja s podobnimi nesmiselnimi opravili. Kakor je nekoč dejal Auguste Rodin: treba je delati in imeti potrpljenje. Tako s seboj kot z drugimi. Na ta način se navsezadnje tudi kaj naredi – predvsem s seboj. To pa pomeni tudi za druge. Za vedno. Kar enkrat zares je, je za zmerom. Četudi to ni v vsakem primeru kaj velikega, nekaj vendarle je.

dr. Iztok Simoniti

O vrednotah kristjanov, 3

Tudi v tretjem eseju se ukvarjam z globokim prepadom med vrednotami, ki jih kristjani oznanjajo, in vrednotami, po katerih se ravnaajo v resničnem življenju. Ni res, da so desetletja komunizma razlog za slab ugled Katoliške cerkve danes. Razlog je v vsakodnevnem razkrivanju kaznivih dejanj, ki jih kler počenja ter prikriva, dokler more, in prizna samo, če je v to prisiljen.

Zato na podlagi notoričnih dejstev tvegam trditev: Če vrhovni kler res verjame v pekel, naj se nanj tudi resno pripravlja, saj je njihov Bog maščevalen.

1. (Ne)odloženo maščevanje in sprotno odpuščanje. Začenjam z maščevanjem zato, ker mi je mislec, ki ga zelo cenim, potem ko je prebral prva dva eseja o vrednotah kristjanov, napisal: “Seveda se pa zoper naju oba kopiči srdito sovraštvo, tako da maščevalnosti [kristjanov] ne uideva.”

Cerkveni očetje – teologi aktivisti in apologeti – iz prvih stoletij našega štetja so takrat še maloštevilnim kristjanom priporočali, da “maščevanje nad pogani, ki se šopirijo na tem svetu,” odložijo na čas poslednje sodbe. Vendar se je Cerkev takoj, ko je imela dovolj moči, nasprotnikom vedno okrutno maščevala že na tem svetu. Tudi danes se kler rad maščuje že na tem svetu, čeprav maščevanje doktrinarno s tega sveta prestavlja na oni, na čas po Drugem prihodu Kristusa, “ko bodo dobri nagrajeni, zli kaznovani, človeštvo pa odrešeno”.

Teološko utemeljevanje odloženega maščevanja z iznajdbo Drugega prihoda in poslednje sodbe je etični nihilizem: to je teologija smrti, konca sveta in poslednje sodbe, ko bodo kristjani v nebesih, mi drugi pa v peklju. Odrešenje katolikov je možno samo po popolnem uničenju nas drugačnih. Zato šele dokončna, druga smrt ateistov, agnostikov in nekristjanov

---

Prvi esej je bil objavljen v Sodobnosti št. 4/2011, drugi pa v Sodobnosti št. 1–2/2012.

pomeni pravo očiščenje. Samo "čisti" bodo večno živeli v nebesih, v Novem svetu. Popolna zmaga krščanstva zahteva popoln propad tega sveta, ki ga ni mogoče očistiti grehov zato, ker tu ne žive samo kristjani. Enako uči islam.

Zmaga nad izvirnim grehom, odrešitev in večno maščevanje so temelji monoteizma, ki zahtevajo zmago Ene resnice in poraz vseh drugih. Zato v *Apokalipsi/Razodetju* beremo, da je zmaga Resnice nad vsako spravo z drugačnimi, torej nekristjani. Za kristjane večno maščevanje, kot dokaz zmage Resnice, izhaja iz samega začetka človeškega sveta, torej iz izvirnega greha in padlega človeštva.

Ker trpljenje očiščuje in zbližuje z Bogom, ga katolik vedno blagoslavlja. Zato se morajo vsi, katerih življenje poteka brez velikih nesreč – bolezni, izgube ljubljene osebe, vojne, lakote, kuge – bati smrti in maščevanja, ki bo zaradi dobrega življenja na tem svetu odloženo na oni svet. Kristjan mora trpeti. Zato Nietzsche zapiše: "Krščanski (človek) zanika še tako srečno usodo na zemlji: je šibek, reven, zadosti razdedinjen, da v vsaki obliki trpi zaradi življenja." Kardinal Franc Rode pritrjuje in stopnjuje: "Ideal popolnega kristjana še vedno ostaja mučenec." Mon(ote)izem stalno rabi tuje in svoje žrtve zato, ker hoče nasilje.

Že leta se znanci družinsko sestajamo na prvi dan novega leta, da bi podaljšali prazničnost. Lani je eden od njih ironiziral papežev decembrski *urbi et orbi* in sprožil mnogo nezlobnega smeha. Na to je naš prijatelj kristjan siknil: "Se vidimo tam zgoraj!!" Vemo, da kristjani radi grozijo s svojim Bogom nam, ki vanj ne verjamemo, ki mu nič nočemo in ki celo razumemo, da je potreba po čaščenju enaka potrebi po čisti vodi ali svežem zraku. Za to, da so kristjani polni zlih misli o nekristjanih in tudi upanja, da se nam bo njihov Bog maščeval, je kriva stroga religiozna vzgoja, ki trajno poškoduje osebnost. Zato bi klerikalcem, ki trde: "Kdor ne verjame v Boga, je norec!", morali odgovoriti s stopnjevanjem: "Kdor verjame v Boga, je idiot!"

Katoliki z grožnjami ateistom blažijo svojo negotovost, da bomo "neverni", vsaj onkraj, pravično kaznovani. V moralnem smislu je odlaganje maščevanja zgolj perverzno odlaganje zadovoljstva, povezanega z maščevanjem Boga po koncu sveta. Tertulijan strastno opisuje eshatološke užitke kristjanov, ki bodo iz nebes gledali muke poganskih mogotcev v peklu (*De spectaculis*). Kristjan, ki upa, da mu bo "vsaj na onem svetu zadoščeno za krivice na tem svetu", v resnici maščevalno zanika odpuščanje in spravo ter, vsem v škodo, goji lažno pravičnost.

Tudi v uresničevanju obljub Boga na zemlji moramo videti razvoj človeka. Zato teozof Louis Claude de Saint Martin pravi, da je francoska "revolucija (1789) samo zgoščena oblika poslednje sodbe, v kateri trombe

oddajajo impozantne zvoke, ki jim jih narekuje neki vrhovni glas, v kateri so vse sile zemlje in neba iztirjene in v kateri so odrešeni in pogubljeni v trenutku poplačani”. Gledano razvojno so katoliški maščevalni instrumentarij (inkvizicija, grmade, ekskomunikacije, izgoni, izolacije) komunisti, fašisti in nacisti modernizirali s političnim terorjem, koncentracijskimi taborišči in genocidi. Krščanski monoteizem in monizmi goje strastno sovraštvo do vseh, ki ovirajo božji načrt ali Zgodovino; imajo isto eshatologijo Višjega cilja, ki posvečuje vsa sredstva in metode.

Trditvev, da si katoliki grehe odpuščajo, še rajši pa se maščujejo, je, malo ironično rečeno, samo navidezni *contradictio in terminis*. Kristjani počno oboje, si odpuščajo, se maščujejo, si spet odpuščajo, grešijo in si spet odpuščajo in si lažejo, da vse to počno, da bi se rešili sovraštva, ki bi ga sicer gojili do svojih mučiteljev. Slabe teologije so stalni vir miselnih nesmislov in samoškodljivih praks. Zato teologom ne ostane drugega kot to, da se sklicujejo na skrivnostnost in nedoumljivost bistva vere, ki je ni moč zapopasti niti z religijo, kaj šele s filozofijo, umetnostjo, mitologijo ali znanostjo. Če se ima kler za edinega “zastopnika Boga”, potem je slab argument, da sta prav skrivnostnost in nedoumljivost lastnosti, ki Boga varujeta pred samovoljo in malikovanjem; kler počne prav to.

Katoliki ateistom očitajo predvsem nevero; očitkom o zlih delih se izogibajo, saj sami počno dosti hujša. Zato upam, da si kristjani ne žele, da bi mi ateisti mislili, da je njihov Bog tako neumen, da se nam bo maščeval samo zato, ker vanj ne verjamemo, mu nič nočemo in celo menimo, da demokracija prenese nestrpnost klera, tudi kadar ta ne ostaja za zidovi cerkva. Tertulijanska slabonamernost cerkvenih očetov do drugačnih je za kler še danes paradigmatična. Cerkev, ki sovraži drugo in neverne, je še bolj neusmiljena do svojih, če se ti “iz-neverijo”.

Obljubljena in empirično nikoli potrjena prihodnost kristjane sili v čakanje na božjo odrešitev. Zaradi nepotrpežljivosti, ki je v resnici šibka vera, se katoliki kleče predajajo otožnemu besu. *Rabies catholica* jim jemlje energijo, nujno za *caritas* na tem svetu. Kristjani torej niso odgovor na svet okoli njih, ampak so rezultat slabega sveta, ki ga vztrajno soustvarjajo. Demokracija kler razgalja; zla ne zmore skriti v eshatologije o skrivnosti vere ali prisotnosti hudiča. Kler noče demokracije vsaj iz dveh razlogov; prvič, vse, kar omogoča dobro življenje tukaj, zmanjšuje njegov pomen; in drugič, zmanjšuje tudi pomen nebes in pekla, krajev, kamor je kler preselil končne nagrade in maščevanja.

2. Odpuščanje za spravo in nov začetek. Teologi so skonstruirali pravno dialektiko, ki morda ustreza kristjanom, nam drugim pa ne. To dialektiko – spoznanje greha, priznanje, kesanje, odpuščanje, odrešenje – je kler sicer

izmojstril v tehnologijo Pastirja, ki mora obvladati čredo; ker starim grehom sledijo vedno novi, se mora vedno znova podvreči istemu postopku samo-čiščenja, katarzi v petih stopnjevanjih. Gre za nekakšen teološki čistilni prašek, s katerim Cerkev v vsakodnevem življenju sebe in vernike sproti razbremenjuje odgovornosti za posledice storjenega zla in daje potuho za njegovo ponavljanje.

Za sekularno etiko sodobne družbe pa ta teološki recept poganja neustavljivi *circulus vitiosus*; za katolike so namreč vsi grehi odpustljivi, razen greha proti Svetemu duhu, ki pa ni etične narave v smislu greha kot občega zla (umor, kraja, pohlep, nespoštovanje staršev), ampak je greh proti lojalnosti, absolutni poslušnosti Cerkvi kot instituciji. Zato Vatikan *in extremis* še danes oznanja: počni, kar hočeš, lahko si tat, pedofil, požrešnež, lažnivec, vendar ostani član Cerkve tudi, če ne verjameš, da ti bo odpuščeno! Katoliški recept sprave, če res deluje v konkretnem življenju, je sicer zanimiva konstrukcija, vendar jo antični Bios zanika. Narava ali Bog človeka ne bi opremil/obremenil s spominom kot etično kategorijo, če bi verjel, da so po vedno novih in novih zločinih možni novi in novi začetki! Niso.

V tem pentatlonu katoliškega zveličanja, ki verne vodi k odrešenju, si največjo pozornost zasluži odpuščanje. Odpuščanje je judovsko-krščanska iznajdba in jo grško-rimska tradicija ne pozna. Za zahodno svobodo, ki izhaja iz grško-rimske tradicije, bi bilo slabo, če bi "vrednoto", kot je odpuščanje – ki prekinja potrebo po maščevanju in vodi k spravi – vgradila v svoj etični in pravno-politični sistem. Tudi grška boginja Ate se maščuje celo bogovom z vrha Panteona, druge (Sizifa) pa obsoja na večno kazen. Vendar tu ne gre za maščevalnost Edinega boga nad posameznikom, "ki si reže podobe drugih bogov", ampak za spoznanje, da so določeni zločini neodpuščljivi zato, ker so tako strašni, da njihove posledice nikoli ne prenehajo, zato storilec tudi nihče in nikoli ne more odvezati odgovornosti zanje. To je tudi temelj sodobne sekularne etike, ki za to ne pozna odpuščanja. Kar so za sekularno moralo neodpuščljivi zločini, so v pravu nezastarljivi zločini: vojni zločini, zločini proti človeštvu, genocid itd. Pedofilija katoliškega klera je pravno sicer zastarljiva, vendar je moralno neodpuščljiv zločin, saj žrtve nikoli ne prebolijo posledic, poleg tega gre za nadaljevano ostudno dejanje klerikov od diakona do škofov, izmed katerih se izbirajo papeži.

Etika neodpuščljivosti ali nezastarljivosti za velike zločine je za človeka – kot vedno cenejše in lažje uničljivo bitje – samoobrambna. Zahteva namreč, da s spoznanjem, kakšnega zla smo sposobni, živimo naprej, in sicer tako, da spomin na zlo(čine) ohranjamo kot posamezniki, družba,

država ali mednarodna skupnost, zavedajoč se, da se zlo lahko vedno ponovi, in to kot še večje zlo. To je naloga sekularne etike. Katoliško strast po uničevanju vseh, ki ovirajo Drugi prihod Kristusa in s tem nov začetek v poslednji sodbi očiščenih duš, so revolucionarji 20. stoletja s pomočjo “naprednejših” tehnologij radikalizirali praktično, ne pa konceptualno. Z množičnim ubijanjem so ustvarjali prostor za Novega človeka – fašista, nacista, komunista ali celo Slovenca s “preoblikovanim narodnim značajem”, kot se je motil E. Kocbek.

Sprava med ljudmi različnih etik pomeni odkriti, kaj danes omogoča, da živimo skupaj; kaj je torej najmanjši skupni imenovalec za skupno življenje različnih. Največ, kar lahko ljudje različnih prepričanj dosežemo, je razumevanje, kaj se nam je v Evropi, na Zahodu in v Sloveniji vsem skupaj zgodilo v 20. stoletju, ne glede na to, na kateri strani spopada je bil kateri od naših očetov, in ne glede na naša sedanja prepričanja. Gre za razumevanje, kaj smo drug drugemu sposobni storiti v okoliščinah, ki jih zavestno ustvarja človek zato, da bi ubijal, podrejal, uničeval; mislim na vojno ali na komunizem, fašizem in nacizem, tri brezbožne otroke katoliškega klerikalizma. V trenutku, ko to razumemo, smo, če nastanka takih okoliščin ne preprečimo, odgovorni. Pojem trenutek tu pomeni sedanost. Zato je trditev, da sedanosti ni, temveč sta samo preteklost in prihodnost, intelektualna neumnost. Sedanost, ki se zaradi minevanja časa vsak trenutek spreminja v preteklost (ki ni izgubljeni čas), je za spreminjanje preteklosti bistvena, usodna. Samo v sedanosti – tukaj in sedaj – lahko drugače razumemo preteklost in jo tako spremenimo. Z vztrajanjem pri sedanosti poudarjam, da moramo to storiti mi živi. Če danes spremenimo mnenje o preteklosti, se bo ta spremenila v zgodovino; če pa nam ne uspe, bo preteklost ostala moreča sedanost, ki bo padla na rame naših otrok, ki bodo pred isto nalogo “razumeti, kaj se nam je vsem skupaj zgodilo”.

V katoliški ideji odpuščanja, ki odpravlja maščevanje ter vodi k spravi in odrešenju, so, vsaj zame, bolj kot obljube raja močni aduti klera grožnje. Zmaga nad smrtjo namreč ne pomeni samo raja za dobre, ampak tudi pekel za grešne. Dobri katoliki “bomo od zgoraj gledali vaše muke v peklu”. Teologije kot politike groženj ali nagrad po smrti, morda zaradi primitivnosti daj-dam koncepta, kristjanov ne izboljšujejo, čeprav obljublajo nesmrtnost v imenu pravičnosti.

3. O nesmrtnosti – teologija in biologija. Katoliki (in vsi monoteisti) trde, da potrebujejo nesmrtnost zaradi pravičnosti. Kler z nesmrtnostjo tolaži verne, da bo “nekaznovanim zločinom” sojeno onkraj, tam bo tudi

poplačana “nenagrajena dobrota”. Teolog James V. Schall se sklicuje na Platona, ko pravi: “Nesmrtnost duše ima torej političen izvor.”¹ Trdi, da je Platon verjel v nesmrtnost zato, ker je “bilo zanj bistveno pojasniti, da se vsaki osebi, ki svobodno ravna krivično, zgodi pravica”.

Tudi za Benedikta XVI. svet potrebuje poslednjo sodbo zato, da bi pravica dokončno zmagala.² Papežu ne preostane drugega, saj razkrivanje zla klerikov razkriva njegovo kazensko in civilno odgovornost *hic et nunc*. Kleriki, ki “poslednjo sodbo” predstavljajo na oni svet, uničujejo tega, saj so teologije o pravičnosti onkraj, potuha pokvarjencem tukaj. Formula “Cerkev sveta in prekleta” je recept za perpetuiranje svinjarij klerikov na tem svetu in za poceni svetost na onem. Kleru bo kot “osebam posvečenega življenja” za požrešnost, laži, kopičenje bogastva, spolno izrojenost pravično sojeno onkraj; torej bodo s pomočjo univerzalne zlorabe odpuščanja končali v nebesih, najbolj lisjaški pa bodo dosegli tudi čast oltarja in postali svetniki. Za sekularno etiko so namreč velik problem tiste čudaške teologije, ki zlikovcem vseh vrst, ki se podvržejo peterostopni metodi čiščenja grehov, obljublja spravo med zločinci in žrtvami že na tem svetu; pomeni pa tudi, da bodo po koncu časov in po poslednji sodbi zločinci skupaj s svojimi žrtvami večno uživali srečo božjega kraljestva. Na primer vsi pedofilski duhovniki in posiljeni otroci ter celo Hitler, Stalin in Tito z vsemi milijoni umorjenih. To je nihilizem *par excellence*.

Schall vsaj zame spada med teologe, ki od Grkov vzamejo, kar jim ustreza. Mislim, da teološka pamet prepušča premalo intelektualne in humanistične svetlobe grške in rimske tradicije; preprosto ignorira njeno bistvo, njeno pluralno širino. Aktivistični teologi od Pavla do sv. Avguština, od Tomaža Akvinskega do Benedikta XVI. sicer globoko in bistroumno razlagajo grške in rimske mislece, vendar so dolgočasno predvidljivi, saj vedno končajo z Enim, Edinim, Pravim Troedinim Bogom Razodetja in Absolutuma. Enost v življenju je vedno tiranstvo Enega Boga ali Ideje.

Skratka, krščanski premišljevalci pridejo do enakih sklepov; ista dogmatična izhodišča – izvirmi greh, padlo človeštvo, trpljenje na tem svetu in odrešenje na onem svetu – vodijo v vedno isti dogmatični zaključek, pa naj gre za katoliškega filozofa E. Mouniera ali krščanskega socialista E. Kocbeka, ki je razumel, da je komunizem otrok monoteizma. Konvertit J. Maritain z blago herezijo razlaga integralni humanizem, R. Brague piše o sprejemanju drugačnega, kar vodi v novo identiteto kristjana,

---

¹ J. V. Schall: “Kaj je rimskokatoliška politična filozofija”; Tretji dan, Krščanska revija za duhovnost in kulturo, št. 1–2, str. 7, XLI, 2012.

² Enciklika *Spe salvi, Rešeni v upanju*, 2007.

izgrajeno na zavesti o različnosti, T. de Chardin, antropolog s teološko teorijo evolucije, miri Boga z Naravo itd., vendar vsi končajo v večnem rimo-katolicizmu. Tudi zasebno pobožni zgodovinarji – Toyenbee, Niebhur, Berdjajev – končajo v krščanskem mysticismu, ki vidi “pomen zgodovine nekje zunaj nje, v kraljestvu teodicej in eshatologij”.³ Morda zato “uradni zgodovinarji” zločinom francoske, sovjetske, jugoslovanske revolucije dajejo neki nadnaraven pridih, saj sta “Revolucionarni načrt” in “Božji načrt” sredstvi, podrejeni Višjemu cilju. Absolutum namreč zahteva žrtve in nasilje; Božji načrt mučenike, Revolucija pa heroje; prvi in drugi ubijajo in se dajo ubiti za Višje cilje. Kler je kriv, saj ni mogoče samo s skrivnostno in nedoumljivo besedo oznanjati Absolutuma, zanj se kristjan bori z akcijo. In oblastno motivirano oznanjanje Evangelija od klera najprej zahteva veliko laži, prevar in lisjaštva ter vedno tudi nasilje.

Človeška *episteme* – spoznavna in ustvarjalna sposobnost – deluje kot vezna posoda, zato je logično iskati vezi med teologijo, znanostjo, umetnostjo, filozofijo in mitologijo, saj so vse samo človeške poti iskanja, ne glede na to, ali trdimo, da so naravnega ali božjega izvora. Vendar med “nasiljem” Narave in Človeka obstaja bistvena razlika. Narava nasilje uporablja tako, da zagotavlja nadaljevanje življenja kot takega, tudi tako, da ukine vrste, na primer človeško. Človek, še posebej monoteist, pa uporablja nasilje, ki je uperjeno proti njemu kot vrsti; če gre tu za samouničevalno nasilje, ki ga je Narava sprožila zato, da bi se otesla vrste, ki je destruktivna za življenje kot tako, potem je to razlog za optimizem; prvič zato, ker je Narava močnejša od Človeka, in drugič zato, ker se bo življenje nadaljevalo, čeprav brez človeka. Med katoliško teologijo in evolucijo, med krščanskim Bogom in grškim Biosom je nepremostljiva diskrepanca. Darwinov nauk o evoluciji potrjuje Maimonidesovo misel *Natura non facit saltus*; narava ne dela skokov, ampak male korake. Človeško nasilje pa je “revolucionarno”, najsi gre za monoteistično Mojzesovo krvavo osvojitve obljubljenе dežele ali monističen – komunističen, fašističen, nacističen – način osvajanja oblasti v 20. stoletju. Oboji z zločini osvajajo in vzdržujejo oblast v imenu Najvišjih ciljev. Torej je optimističen tudi armagedonski, svetopisemski končni spopad med dobrom in zlim, saj pomeni samo konec človeštva, ne pa tudi konec življenja na tem svetu.

Vendar je biologija/evolucija človeka opremila s spominom zaradi preživitvenih razlogov; spomin živih skrbi za nesmrtnost umrlih, tako da so sicer “nevidni, niso pa odsotni” (sv. Avguštin). Spomin, ki je največje

³E. H. Carr: *Kaj je zgodovina*, Ljubljana: Studia Humanitatis, 2008.

skladišče predstav o prav in narobe, zahteva, da se, še posebej umorjenim, “zgori pravica”. Spomin nas ne spusti naprej, če mu ne zadostimo; če torej ne popravimo krivic, tudi tistih, ki jih nismo storili sami, ampak naši predniki, in to ne samo “za tri biblijske rodove nazaj”. Menda je bistvena lastnost Boga v hebrejski tradiciji spominjanja nazaj do tretje, četrte, stote generacije. Vendar spominjanje ni samo božja milost – nezasluženi dar Boga človeku – ali pravica, temveč biološka lastnost organizma, ki hoče preživeti. Zato je spomin dokaz človečnosti; izbris spomina – ta večna in nikoli dosežena ambicija totalitarizmov – pa dokaz nečlovečnosti.

Živi moramo razkriti dejstva, pokopati mrtve, izdati mrliške liste, vrniti premoženje, postaviti pomnike in – kar je bistveno – ohranjati spomin na zločine kot opomin živečim. Spomin je etična lastnost in z njim vrednotimo pretekla dejanja kot dobra ali zla, vendar s svojimi vrednotami, ne pa z vrednotami časa, v katerem je bilo zlo storjeno. S sodbo živih doleti mrtve “pravičnost”; danes živi sodimo mrtve, nas mrtve bodo tudi sodili živi. Soditi pomeni spominjati se ter ločevati med dobrim in zlom, ki se mu hočemo izogniti, da bi preživeli. Spomin ohranja nesmrtnost; in to je smisel koncepta nesmrtnosti duše za mene, ki hočem živeti. Poprave krivic torej ne smemo prelagati na oni svet, v katerega verjamejo samo nekateri. Če hoče človek preživeti kot vrsta, “poslednje” sodbe (v smislu pravilne) o ljudeh in njihovih dejanjih ne sme prepuščati Enemu, Skrivnostnemu, Nedoumljivemu in Vsemogočnemu Bogu.

Živi se torej ne smemo zmotiti v oceni, kaj so veliki zločini in kdo so veliki zločinci, ne glede na okoliščine, storilce in pravne definicije. Vsekakor ima človek težjo nalogo kot Troedini Bog; človeška “sodba” ni dana enkrat za vselej, temveč mora vsaka generacija znova razpoznati veliko zlo s pomočjo spomina in izkušnje. Zato pedofilija klerikov spada med velike zločine, če upoštevamo stalnost, razširjenost, erotično izrojenost, zanikanje in laganje klera do konca. Njihov Troedini Bog ni zelo drugačen od njih, sicer si jih ne bi izbral za uslužbenca.

Nesmrtnost duše je del standardne opreme, ki jo je Narava – za verne Bog – dala človeku zato, da bi človeštvo preživelo. Narava svari: “Če se boš zmotil, boš izginil kot vrsta.” Teologi kot mojstri strašenja pa bolj kot nesmrtnost duše potrebujejo vstajenje mesa; verni bodo nagrajeni s sterilnimi nebesi, mi neverni pa bomo v peklu kaznovani “taktilno in haptično”; rezali, sekali in cvrli nas bodo. Menda je duhoviti teolog Janez Janžekovič rekel, da so vrata pekla široko odprta, vendar ga nihče noče zapustiti. Kler sicer ne obljublja vstajenja pravega telesa in prave duše, ker omogočata, da človek spozna smisel in cilj življenja že na tem svetu; od mrtvih bodo vstali simulakri, slabi ponaredki.

Slabe teologije rojevajo še slabše politične eshatologije. Platonu politično pripisovati izvor nesmrtnosti duše zaradi poprave krivic onkraj, kot to počne Schall, škodi vernim in nevernim; življenje zahteva politiko poprave krivic tukaj in zdaj. Politika, grško-rimska iznajdba, je metoda za oblikovanje boljšega življenja različnih ljudi na tem svetu. Politika ni metoda onega sveta, kjer vlada teror nebes ali pekla, tretjega ni. Krščanska (in vsaka monoteistična) tradicija politike ne pozna, saj noče sožitja bogov, ampak zmago svojega troedinega Boga.

4. Vertikalna interpretacija svetih spisov. Pedofilija, finančne malverzacije, pranje denarja, sodelovanje s fašističnimi režimi, zatiranje žensk in istospolnih zvez ter ohranjanje smrtne kazni so posledica cerkvene pastorale, oprte na gospodovalne citate iz *Svetega pisma*, kot jih razlaga cerkveno učiteljstvo, ki ima vlogo uradnih prilagojevalcev. V to pastoralo spada tudi interpretacija *Svetega pisma*, ki zveste razbremenjuje odgovornosti za posledice zla, nezvestim in drugačnim pa zlo očita. Zato maksima *Ecclesia semper reformanda* v praksi pomeni tudi razlago *Svetega pisma* za politične potrebe Cerkev; upravičevanje, opravičevanje, prikrievanje, laganje in relativizem, s katerim Cerkev zlo spreminja v dobro, tako postane vsebina slabe pastorale.

Svetopisemske grožnje kler "oznanja" v cerkvah, nabitih s prikazi nasilja. Seveda takšna cerkvena oprema, podprta s pridigami, drugovercev – hinduistov, šintoistov, budistov ali ateistov, agnostikov in animistov – ne more prepričati, da so evangeliji "veselo sporočilo", pisano v želelnem naklonu (naj bo, možno je, upam, da bo), pa tudi ne, da so izrečene in upodobljene grožnje "optativ" in ne "indikativ".

Če parafraziram Rolanda Barthesa, bi rekel, da so sveti spisi lahko neusahljiv vir navdiha za podrejanje in dehumaniziranje človeka. Oblastna Cerkev se temu nikoli ne bo prostovoljno odrekla. *Sveto pismo* me zato zanima kot politično-religiozni priročnik oblastne institucije, ki je sposobna sprotne interpretacije teksta – obvezne napotke za vsakodnevno življenje vernih – uveljaviti tudi s silo.

Zato *Sveto pismo* kot program podrejanja posameznika in družbe zahteva vertikalno branje božjih resnic. Tu ne mislim na eshatološko vertikalnost, za katero je *Sveto pismo* samo ena stopnička v velikem božjem načrtu odrešenja; niti ne mislim na vertikalnost *à la* sv. Avguštin, ki pravi: "Nova zaveza se v Stari skriva, Stara pa se v Novi razkriva," češ da se Stara logično nadaljuje z Novo, saj gre samo za izpolnitev "Stare" in torej uresničitev tega, kar se je moralo "izpolniti" – zasmehovanje, mučenje, križanje in vstajenje.

Z vertikalnostjo mislim na razlago *Svetega pisma*, ki oblastnemu monoteizmu omogoča, da Cerkev organizira tako, da je sposobna Kristusov nauk v celoti podrediti interesu institucije. Torej interpretacijo diktirajo čisto realne potrebe Cerkve po slasti, lasti in oblasti. Kler z vrha vertikale – papež, kurija, učiteljstvo – lokalnemu duhovništvu sprti določa razlago *Svetega pisma*. Dejstvo, da si včerajšnje, današnje in jutrišnje razlage pogosto nasprotujejo, ni relevantno, saj trenutna Resnica/Interes ukinja prejšnje in prihodnje. Vertikalnost – od božjega namestnika navzdol – zahteva zaprtost, ki prepoveduje vmešavanje vsem izven kurije; najprej tistim iz “bratskih krščanskih cerkva”, kot so pravoslavna, protestantska, binkoštna, pa tudi neposlušnim teologom osvoboditve in vsem, ki mislijo in verujejo s svojo glavo in srcem.

Vertikalnost pomeni interpretacijo kot “ukaz” za vernika, ki ga mora sprejeti, sicer bo teološko “ekskomuniciran” ali fizično kaznovan. Zapoved Ene poti pomeni prepoved vseh drugih poti in grožnja neposlušnim; takšna oblastna razlaga Kristusovega nauka zahteva dogmatizacijo, mitizacijo in idealizacijo, torej deformacijo evangelijev. Svobodomiselni iskanci, za Vatikan heretiki, zahtevajo reforme ali vračanje k pristnosti, saj verjamejo, da kler oznanja “slabo vero”. Za filozofa J. P. Sartra je *mauvaise foi*, kadar človek prisilno sprejema slabe vrednote in zanika svojo izvirno svobodo in avtentičnost.

Vertikalnost računa na Vatikan kot edino “božje namestništvo na zemlji”, kot edinega razlagalca prave poti. En sam pogled na vse, kar je tukaj (božje stvarstvo) in onkraj (nebesa, vice, pekel), je *per se* nasilen. V množtvu različnih je Enost mogoče uveljaviti samo s silo. Enost je torej ekskluzivnost, ki izključuje vse drugo. “Vizija enega samega pogleda na svet je represivna, nasilna,” pravi filozof G. Vattimo. Če apokaliptični *dictum*: “Jaz sem Alfa in Omega, Prvi in Zadnji, začetek in konec,” ne bi bil oprt na realno silo, bi rekli, da gre za samoškodljivo nadutost teologov; ker pa je vedno oprt na silo – duhovno ali fizično – je grožnja drugačnim.

Tekstualna nedorečenost *Svetega pisma*, ki dopušča sprotne razlage v funkciji moči, istočasno neusmiljeno razkriva mnoge morale klera. V bistvu z interpretacijskim voluntarizmom Cerkev vzdržuje nemoralno vitalnost. Kler bo v *Svetem pismu* vedno našel razloge za umor Jana Husa in Giordana Bruna, za poniževanje Galileja ali pa za današnje preganjanje intelektualcev, kot sta Hans Küng in Ernesto Cardenal, duhovnik, pesnik, revolucionar, bivši kulturni minister Nikaragve. Cardenal je za teologijo osvoboditve rekel: “Z njeno pomočjo sem ugotovil, da si lahko marksist, tudi če nisi ateist, in da med marksizmom in krščanstvom ni nasprotij ... V revoluciji ni dovolj samo govoriti in pridigati o ljubezni in sočutju,

ampak se je treba temu poslanstvu tudi konkretno posvetiti ... pri tem me je ves čas vodila ljubezen do Boga, s katerim še zdaj delam v dobro pravice in ljubezni." Cardenal je bil heretik tako v očeh Moskve kot Vatikana in Janez Pavel II. ga je leta 1983, ob uradnem obisku Nikaragve, grajal in že na letališču ponižal z nepravilno zahtevo, naj uredi svoj položaj duhovnika v revolucionarni vladi. Vendar je Ernesto Cardenal izjavil: "Kljub vsemu ostajam kristjan, enako kot ostajam socialist." Ni pokleknil pred novodobno inkvizicijo, križarsko in versko vojno Vatikana proti njemu.⁴ Papež seveda ne prenese, da je mogoče pošteno misliti in delovati tudi, če si duhovnik in si našel oporo v socializmu.

Živeti po *Svetem pismu* pomeni živeti po citatih (Thomas Mann), kot jih razlaga kler. Vendar dejstvo, da ima *Sveto pismo* omejeno število strani, ne pomeni, da je omejeno tudi število razlag citatov *expressis verbis*. Zaprtost *Svetega pisma* – nič dodajati, nič odzemanj – je namreč idealna za neskončne interpretacije citatov. Cerkev tako kaže vitalnost, če s tem pojmom razumemo to, kar koristi instituciji, ne pa nujno tudi religiji in sploh ne življenju. Posledica cerkvene slasti in lasti je ta, da se gnev stopnjuječe ničejansko vrača kot bumerang. Iz tega oblastnega *circulus vitiosus deus* se Cerkev sama ne bo izvila, v to jo lahko prisili samo zahodna odprta družba. To življenje po citatih *Sveto pismo* spreminja v tekst, ki navdihuje Adolfa Hitlerja (*Mein Kampf*), mater Terezo, diktatorja Pinocheta ali Chiaro Lubich; vsi so verjeli, da delujejo po volji Boga. Tudi tirani Lenin, Stalin, Tito in drugi so se pri uničevanju drugačnih vedno sklicevali na svoje interpretacije Marxa in Engelsa. Tako kot lahko demokracija "kuriji" omeji možnost zlorabe *Svetega pisma*, lahko tudi "partiji" omeji zlorabo Marxa in Engelsa.

5. Apokalipsa izbrancev. Sinteza groženj na koncu *Svetega pisma*. *Razodetje/Apokalipsa* se začne s splošnim opozorilom: "Glej, pridem kmalu in z mano pride moje plačilo, da povrnem vsakomur po njegovem delu. Jaz sem Alfa in Omega, Prvi in Zadnji, začetek in konec." (Raz 22,12–13.) Nadaljuje se s splošnim navodilom: "Vsakomur, ki posluša preroške besede, ki so v tej knjigi, izjavljam: če bi jim kdo kaj dodal, ga bo Bog udaril z nadlogami, ki so opisane v tej knjigi. Če pa bi kaj odzvel od besed, ki so v tej preroški knjigi, bo Bog odzvel njegov delež pri drevesu življenja in pri svetem mestu, ki sta opisani v tej knjigi." (Raz, 22,18–19.)

Rdeča nit *Svetega pisma* v rokah klera je eshatološki dualizem, ki se sklene v *Apokalipsi*. Gre za primitivno delitev stvarstva na dobro in zlo,

⁴Ernesto Cardenal: "Še naprej ostajam na strani revežev", Ljubljana: Delo, Književni listi, 3. 1. 2011.

na kraljestvo Satana, ki je realnost sveta, in kraljestvo Boga, ki je meglena obljuba po koncu sveta; tu zgodovino vodi Satan, eshatologijo onkraj pa Bog. Ta dualizem ni pluralizem, ampak metoda monoteizma, kjer za tretjega ni prostora. Dualizem je primitivizem, ker deli na mi in oni, na dobre in zle, v praksi pomeni izključevanje na tem in onem svetu. Ta eshatološki dualizem evangeliji oznanjajo kot pesimizem za ta svet in optimizem za onega. Res pa je, da so vse kulture polne apokaliptičnih napovedi. Trume ubogih, odrinjenih, umazanih, ponižanih ter peščica bogatih, prevzetnih, oblastnih in pokvarjenih niso dovolj za drugi prihod Odrešenika na svet. Bog noče vzpostaviti svojega kraljestva na tem svetu, zanj načrtuje (samo) uničenje z jedrsko vojno in poslednjo sodbo. Razodetje ne daje upanja, ampak ga jemlje. Verni težko "verjamejo", da jim skrivnostni Bog hoče dobro, če je izvajalec Njegove skrivnostnosti Cerkev, ki se peha za ornat in dekorati, marmorjem in zlatom, slastjo in oblastjo. To tekstualno izgubo (za)upanja, ki je v *Svetem pismu*, razumem kot napoved človeku, da onkraj ne bo ostal človek; kdor pa hoče biti med Izbranimi (kler) in slediti Kristusu že na tem svetu, se mora odreči življenju.

Med najslabšimi svetopisemskimi idejami, s katerimi Cerkev prodira skozi stoletja, sta ideji o izvoljenem ljudstvu in kolektivni krivdi; obe odražata povsem posvetne potrebe Cerkve. Ne pozabimo, da je bila prva ideja morda odločilna tudi za vzpon evropskega nacionalizma 18. in 19. stoletja; druga ideja, ki jo je Cerkev vzdrževala z liturgijo ("molimo za izdajalske Jude...") in politiko antisemitizma, pa je svoj tragični vrh doživela s holokavstom nad Judi. Ideji kolektivne krivde in izvoljenega ljudstva stalno navdihujeta; nori srbski psihiater in politik Jovan Rašković in duhovni mentor zločinca Radovana Karađića je trdil, da so Srbi "nebeški narod", rojeni "za vladarje", Hrvati so "vezani na kastracijo", muslimani pa "fiksirani na rektalno fazo".

Idejo o izvoljenosti katoliškega klera *per analogiam* dodatno pači z idejo o svoji "izbranosti in poklicanosti". Kler sebe naduto naziva kot "osebe iz ustanov posvečenega življenja in družb apostolskega delovanja, za katere se zahteva višja popolnost, saj najbližje hodijo za Gospodom, sledijo posebnemu klicu, ki ga Gospod namenja samo posebej izbranim in izvoljenim", saj "tisti, ki se ne odpove vsemu (beri sebi, op. p.) ne more biti moj učenec". V praksi to vedno pomeni zahtevo po privilegijih in imuniteti v družbi. Višja popolnost, poseben klic, izbranost in izvoljenost tu in onkraj pomenijo tudi neenakost pred obličjem papeža. Vemo, da se "osebe posvečenega življenja" ne odpovedujejo bogastvu, denarju in poceni slavi; posebne pa so v trdovratnem prikrivanju in laganju o zlu, ki ga priznajo samo, če so v to prisiljene.

Klerik, ki se odpove slasti in oblasti, se odpove poslušnosti in zato ne more delati kariere v Vatikanu ali lokalnih cerkvah. Karieri se odpovedo kleriki v sirotiščih in na smetiščih sveta, kamor ni nikoli kurijskih kardinalov niti tistih, ki hočejo to postati. Zanimivo je to, da Kristus naloge nalaga onim, ki niso pripuščeni v vrhove Cerkve. Te “posebnosti, izjemnosti, izrednosti ...” so neetične, saj jih ni mogoče uskladiti z enakostjo pred obličjem Boga. V bistvu nasilne zahtevajo, “da svoje življenje izgubimo Zanj in evangelij”, saj “si nebeško kraljestvo s silo utira pot in močni ga osvajajo” (Mt 11,12).

Vrhovni kler, ki propagira politične teologije “izbranosti in poklicanosti”, naj se kar boji “poslednje sodbe”. Njihov Bog, ki načelno ljubi vse enako, bo sodil vsakemu posebej, svojim pa najstrožje! Če si hoče Bog kristjanov povrniti vsaj malo dostojanstva, bo najstrožji do papeža, klera in cerkvenega učiteljstva, ker ne nosijo nobene socialne odgovornosti, imajo pa velike zahteve do družbe in države. Kler se pretkano izmika odgovornosti za dejanja, za katera bi jim Kristus okoli vratu obesil mlinske kamne in jih potopil.

Marko Kravos

Jože Horvat z Markom Kravosom

Horvat: Sicer se pozna in pogovarjava že od študentskih časov, toda zdaj lahko priznam, da te pravzaprav bolj kot osebno poznam po tvojem pisanju: poezije, besedil za otroke in proze. Zato bi za to priložnost (kot je ta intervju prek spletnih ramen) najprej hotel izvedeti kaj več o tvojem, če se lahko reče, socialno-kulturnem stasu. Kakšen je ta tvoj profil?

Kravos: Res je, pozna se že pol stoletja. Ko me nagovarjaš kot pesnika za Sodobnost, si pred tem šel skozi moje zbirke in me ob njih sprašuješ o poetoloških stvareh pa o okoliščinah za to in ono v mojem prebesedenem svetu. Kaj naj rečem? Nadme so prišla leta, ko se ves čas oziram vase, če se bo še kak žulj na srcu razlil v pesem, pravljico. In me pri tem obhajajo občutki, da je razglabljanje ali teoretiziranje okrog ustvarjalnega procesa najboljši način, da pomorim vse intuitivno, vse spontano, kar še omogoča rojstvo besedne umetnine, s katero izraziti enkratno-zasebno in univerzalno-družbeno obličje lastnega jaza. Če ne pomorim, pa vsaj steriliziram v območju logosa vse žive klice svojega mikrobiotičnega lirskega subjekta. Zato sem z odgovori toliko časa odlašal – skoraj dve leti! Ni bila samo lenoba, temveč predvsem strah pred reflektivnim kritičnim obravnavanjem prehojene poti ...

Naj se torej najprej ozrem na življenjske okoliščine, ki so me pogojevale, in ljudi, ki so me določali na zasebni ravni in kot družbeno bitje! Še najmanj mi je odrejal ravnanje sproti veter, ki je pihal zdaj iz ene, zdaj iz druge smeri. Konture sveta, v katerega sem stopil kot literarni osebek, so že tako rekoč davna zgodovina. In še prav posebna zgodovina: tržaški naslov me je velikodušno oblagal s prav posebnimi izkušnjami: niti približno podobnimi tistim mojih generacijskih in pesniških vrstnikov v tu-mejski Sloveniji. Naj samo preletim dejstva in okoliščine, ki so me določali: mesto Trst, za katero “veliki” t. i. “zavezniki” še niso določili, pod katerim državnim sistemom bo vzdihovalo za svojo nekdanjo slavo; meja kar predolgo zapira pretok blaga in ljudi, za vsak prehod je treba imeti vizum, tisk z druge strani meje je sumljiv, nevarna svoboščina.

Ob samopomilovanju SFRJ-jevskih Slovencev, da morajo po kavo, žarnice in toaletni papir v tihotapljenje čez mejo, moram jaz molčati ob stikanju italijanskih financarjev po mojih žepih za vsako cigareto, za maslom, jajci, s paličico merijo celo višino bencina v rezervoarjih: če si ga natočil v “jugi”, si zagrešil zločin zoper državo. Pa zgodovinski spomin, kjer je partizanski odpor še posebej po vojni veljal za protidržavno, protiitalijansko dejanje in posledično so bili zmagovalci nad fašizmom tudi poraženci: obilica političnih prebegov iz celinske Slovenije ima svoje račune in načrte, pa tudi močan vpliv v tukajšnjih slovenskih šolah in v kakem mediju; v prvem desetletju po vojni polovico slovenskih nižjih slojev zdesetka informbirojevska kriminalizacija matične države, ki da je izdajalska, titofašistična; obdajajo me ljudje, starši, učiteljica, sosedi, ki jim italijanska država še pomeni grožnjo organiziranega – legaliziranega nasilja, kakor so ga doživljali vse od požiga Narodnega doma leta 1920, pa tudi po končani drugi svetovni vojni s paradržavnim “gladiom”, insceniranimi procesi, npr. proti Beneški četi, s strategijo provokacij in manifestacij, ko še v sedemdesetih letih Almirante, voditelj desničarske stranke na trgu Unità kriči, da je treba slovansko golazen počistiti – popravljam: ni rekel golazen, ampak kužne bakterije; dobro desetletje prej, v začetku šestdesetih manifestiram v Nabrežini, ko prefekt odstavi demokratično izvoljenega župana, da bi lahko podpisal dekret o razlastitvi zemlje in urbanistični umestitvi naselja “ezulov” v slovensko obalno občino; v t. i. domovini – študirat grem leta 1962, me imajo za srečneža, ki živi v blagostanju in demokraciji: no, res. Bil sem deležen vzgoje integralističnega katolištva v Marijanišču, titovskega v Dijaškem domu, rad bi bil sredinec ali mezinec, a so me že doma v Trstu vedno nekam uvrstili, v Jugoslaviji pa sem bil za TNZ potencialni sovražnik socialističnega reda, celo dokazano protidržavno delujoč, ko sem kot študent delil po Ljubljani Zaliv, ki sem ga sourejal. Kdo bi si to gnal k srcu in se prej, vmes ali potem trkal po prsih. Ali se pretirano razburjal, ker ti dajo tajni varuhi sistemov in držav vedeti, da bedijo nad tabo, te kdaj snubijo, te kdaj skušajo spraviti v svojo navezo s kakim bolj ali manj subtilnim trikom. Tudi oni si samo služijo svoj žaltavi kruh. Človeku, za katerega se zanimajo, pa morda s tem cena (in kartoteke) rastejo. Če ti kdaj posežejo v usodo, je pač to del razvite dekadentne civilizacije, katere pripadnik sem. Pravzaprav sem imel srečo: inštitucije, stranke, ideje, avtoritete vseh vrst so se kar drenjale okrog mene, tako da sem postal odporen (ali vsaj zrelo luknjast, kot ementalec) nanje. Pač pa mi vstajajo pred očmi osebnosti, vse po vrsti so individualisti, ki imajo status zavetnikov moje književniške usode in svobode. V Trstu slavist in skladatelj Pavle Merkù, avantgardni duhovitež Avgust

Černigoj, Ciril Kosmač, Edvard Kocbek, Zlobčevi, Pavčkovi, sladokusni Slavko Mihalič, pošteni, iskreni Fulvio Tomizza, furlanski sosed Luciano Morandini, Juan Octavio Prenz, ki obešenjaško vedro prenaša v literaturo svoj argentinski izvor in eksil; pa omizje Knjižne zadruge v Ljubljani, za katero sem prevozil nekajkrat zemeljski krog tudi v manj voznem stanju – nazaj grede. In zakaj zamolčati iskrive stike in naklonjenost med Majo Haderlap in mano.

To seveda sestavlja plast zavednega na moji možganski gobi. A kako naj bi ob tem ne namignil na vse vsakdanjosti, ki me sestavljajo in posegajo bolj intimno vame kot vse to, kar sem omenjal doslej: razgled na kamniti hrib nad Sv. Ivanom in na morje. Na obzorju ladje, ki se oglašajo. Ženske, ki so posegale vame: mama in obe sestri, potem pa pribočnice: Ivanka Hergold (Tudi po peresu tovariš in trpka bližina. Te dni je umrla, da me je stisnilo v starem srcu.), kaka druga, ki me je vzela ob sebe in me odstavila, sedanja Srečka, ki drži roko nad mano ... ej, in še katera vmes: od njih ostajajo obrunki, sanjske prigode, pa tudi dvojne sinov in vnučad. Okusi: vino v kozarcu in v potokih, a ne brez varne mere. Ogenj, ki sem ga kdaj prižigal ob cigaretah, slastne školjke, kruh, namočen v oljčnem olju, artičoka ali koromač za pozimi, radič in sardoni za poleti, razkošje rumene polente, zapečene v skorjo. In gotovo ni brez sledov moje druženje z rastlinjem: moje dišavnice, žajbelj, sivka, luiža, timijan in divji šetraj. Nad njimi oljke, sivo srebrne. Hrast ob češnji, mandelj, ki zacveti včasih že ob sv. Prešernu, latnik s kosmatinci kiviji. Moja tihožitja, moja sožitja, ki ozemljujejo mojo tesnobo, ko se obiram pred kakim opravkom, delom, češ da bo nedodelano, nepopolno, neizvirno, nedokončno. Ko izlizujem s sebe zadrego pred ločitvijo od tega sveta, ko se me parkrat loteva rak, ko me doleti ali straši kaka telesna obraba, tegoba.

Morda pa me zadnji čas še najbolj daje nostalgija: za prvotno besedo, za bivšim čudenjem, za sočutjem do prihodnjega rodu, ki ni imel tako odgovornih prednikov, kot smo jih imeli mi. In od tega domotožja ne prepoznavam več svoje razposajene čudi, svoje radosti ob žitju in pitju in bitju. Počutim se tujca v lastni koži. In navadno dolžim za to degenerativno dogajanje v civilizaciji, pa je gotovo še največ čisto osebno fizioloških razlogov. Potem kdaj v svojih knjigah, v verzih in pravljичnem ugledam sebe: vseh mi je, da imam ves čas svoj rep in glavo.

Horvat: V literarnem zborniku *Štirinajst* (1967) je izšlo nekaj tvojih zgodnjih, prvih pesmi. Kako gledaš na ta čas, spremljan s pisanjem kolegov in kolegic na ljubljanski univerzi, in kako si se zlasti sam srečeval s problemi

svojega izraza in kakšne so bile možnosti za javno predstavljanje? Kako se spominjaš izida zbornika in odmevov nanj?

Kravos: Ker sva na začetku najinega pogovora, bi ti rad vsaj omenil nelagodje, ki ga čutim, ko naj bi ob svojem literarnem ustvarjanju mrščil čelo in se delal pametnega. Potem pa sem pomislil, da se dobro blago samo hvali, ker ga nihče drug ne bo. In mojega literarnega blaga, kot si sam videl, se je kar nekaj nabralo v vreči. Morda pa bo v teh mojih odgovorih prišlo tudi kaj takega na dan, kar mu bo utrlo pot do novih bralcev. Skupinski literarni almanah *Štirinajst* je prišel iz tiskarne že konec leta 1966, trdo jedro štirinajstih avtorjev je bilo na ljubljanski slavistiki ... Tam smo prirejali v teh letih literarne nastope, spominjam se, da smo nekoč nastopili na Rožniku – tam, se spominjam, sva si s Šalamunom komentirala verzne postopke; kdaj na Filozofski fakulteti, pa ob Savi, na odprtem, prav po jenkovsko: ta nastop je bil najavljen celo s tiskanim programom (pred oči mi stopa sličica Evalda Flisarja, takrat še zgolj pesnika!), čemur je sledila objava sodelujočih avtorjev v prestižnih Naših razgledih. Iz mojih pesmi, ki so tam objavljene, veje več melanholije, kot je je bilo v meni. Saj bi za takrat lahko rekel, da sem bil razvnet od obilice lepih občutkov: prišel sem v prestolno Ljubljano iz Trsta, objavijo mi pesmi v Sodobnosti že leta 1965, leto pozneje ob Borisu Pahorju urejujem tržaški Zaliv, ga tihotapim čez mejo in razdeljujem po fakulteti ... Jože Pogačnik sestavlja za Kondor antologijo *Rusi most* in me objavi v njej. Na fakulteti očarljivi profesorji: France Bezlaj, Boris Paternu, Matjaž Kmecl, Helga Glušič. Najljubši mi je bil seveda Bezlaj. Hodim na obiske k Antonu Slodnjaku, Edvardu Kocbeku, ki mi včasih namigneta, da je pri njih slišno vse, kar se izgovori – a tega nisem jemal resno, saj sem očitno padel v takratno kavčičevsko odjugo (?). Pri pisanju pesmi sem se kar precej držal svojega: ni me mamila hermetična verzna eksistencialistika, nič več kot zanimivi se mi niso zdeli izzivi zagoričnikov, šalamunov, ohojevcev, čemur se je takrat reklo avantgarda (čeprav sem o njih prijazno pisal za tržaški radio in revijo Zaliv). Sam sem imel kot popotnico iz Trsta neposreden stik z antiko (osem let latinščine in pet let stare grščine), ljudsko pesem smo peli na vse viže od otroških let, pri Kosovelu sem se pojil z lirizmom in prvo (in ne angloameriško) avantgardo, ki jo je prav sredi šestdesetih let Ocvirk le začel objavljati. Čutil sem se odgovornega do tradicije: celo do spevnega Gregorčiča, predvsem pa do Ketteja, Jenkove prešernosti, Goljevih zlatolask, Grudnovih dekadentnih iz *Narcisa*, Gradnikovega zamolklega erotizma ... Kar vse mi je položil v košaro prof. Pavle Merku na tržaški gimnaziji, ki mu je bil posebej blizu ekspresionizem. Nekaj

pesmi iz zbornika *Štirinajst* sem objavil tudi v zbirki *Pesem*, pozneje, leta 2003, pa še v izboru mojih *Ljubezenskih*. Vesel sem, da sem sebi zvest in da je v mojih pesmih ta primarnost potem obstojna in očarljiva. Z vnovičnim objavljanjem jo spravljam v stik z novim bralcem, ki ostaja večni slehernik in bližnjik.

Horvat: Dve leti po izidu zbornika je izšla prva pesniška zbirka *Pesem* (1969). Pretežno osebna lirika, s pripovednim “epskim” ciklom o Fu Sannu. Zdi se, da je v knjigi zastavljen osnovni motivni svet tvojega pesništva, tj. osnovna drža do sveta, izražajoča se v verzih od intimne izpovednosti do kritičnega, ironičnega opisa življenja.

Kravos: Ob tej prvi samostojni zbirki se spominjam, da ji je priporočilo napisal Anton Slodnjak: prav bedasto mi je pri srcu, ko se spomnim, da mi je ponudil svojo oceno rokopisa v branje, jaz pa sem sramežljivo odklonil, češ da vem, da jih je pozitivno obravnaval, kot se za založniške ocene spodobi ... Potem so se te vrstice, ki so romale do urednika *Obzorij* Jožeta Košarja, v Mariboru zgubile. Zbirko sem res poantiral na mediteranski način: z vedrino in domišljijško pripovednostjo: pa kritičnemu/angažiranemu sem se izogibal kot hudič križa! – ker sem se bal stigmatizacije z “zamejsko/zamorsko zaznamovanostjo”. Spominjam se, kako sem pobožno postavil “posvetilno” pesem v zbirki. V njej so verzi: “*Tihi ljudje in otroci / naj prisluhnejo moji besedi ...*” Bil je to čas praške pomladi in sovjetske invazije na Češkoslovaško, čas študentske cvetne revolucije, v Italiji se je kuhal črni državni udar s pouličnim terorjem. V poeziji, slovenski še posebej, pa hermetizem in Pirjevčevo oznanjanje konca literature kot zgodovinskega dejavnika, menda še konec zgodovine. Tako ni čudno, da se moja pesem izteče takole: “Sam sem ob mrzlem ognjišču / pastirji odhajajo za svojimi čredami.” Na videz murnovsko rečeno, v resnici pa zelo stvarna zaznava, da moja pesniška drža (zavestno?) štrli iz sočasnih literarnih okvirov (mislil sem napisati tokov – a so bili le okviri!) v slovenskem prostoru.

Horvat: Druga zbirka ima naslov *Trikotno jadro* (1972). Uvodni moto aludira na tvoje zemljepisno poreklo, prva pesem, *Moja dežela*, pa je kot na glavo postavljena Šalamunova *Duma*. Toda v zbirki je tudi pesem *Besede*, ki govori o razvrednotenem jeziku, saj besede niso zavezujoče, “frfotajo” na vse štiri strani sveta ... Kako si v tistem času doživljal svet in seveda poezijo?

Kravos: Trikotnik v naslovu in v motu lahko bereš tudi kot spoj intimnega, družbenega in sveta narave v poeziji. Tej sintetični vlogi lirike se nisem odpovedal nikoli. V *Moji deželi* pa je izrekanje ideala in pravljične dežele nekakšen magični obrazec, ki naj odvrne od mene popadke tedanje šalamunovske želje, da bi se odselil, pobral šila in kopita ... Všeč mi je, da sem zbirko tedaj zašpilil z *Legendo*, v kateri: "Ta dobra dela vodijo v raj, / skopuška dekleta pa vzame zmaj." Opomba: Slovenija je bila ta čas dežela samomorov – in ozkosrčnih cerkvenjakov (rdečega in črnega kova), ki so na primer (kot mi je sam pravil) Kocbeka cefrali pri živem telesu. V Trstu so tedaj izhajali *Pesniški listi*, po osem monografskih izdaj na leto. Kocbek je tu izdal svojo *Žerjavico*. Tudi zato se nisem izmaknil v kako Deveto deželo, čutil sem, da imam kot književnik in urednik založbe v Trstu svojo moč in odgovornost. Ta čas sem prijateljeval tudi s Cirilom Kosmačem, z Borisom Pahorjem kot pobudnikom Zaliva pa sva se tedaj že razšla – zaradi njegovega podcenjevanja leposlovnega/pesniškega dela pri objavah v reviji. On bi raje videl revolucionarno – budniško poezijo v narodnem duhu, no, ali vsaj kislino, ki naj razje okostenelo kompartijsko nomenklaturu, da bi potem zavladata etno-etična garnitura laičnega izvora.

Horvat: *Tretje oko* (1979), tj. eno naslednjih zbirk, ki ji je bila prisojena nagrada Prešernovega sklada, je Taras Kermauner v spremni besedi označil kot skrajno resnicoljubno. Deziluzionistično. In med takimi je zamejska tema s pesmijo *Zamejska žalostna*: dotlej tako radikalno kritične morda ni napisal noben pesnik. Se motim, da zdaj bolj kot tedaj lahko sprejemamo njeno resnico ...?

Kravos: Mah, da je radikalno kritična, ta moja *Zamejska žalostna*? Napisala se mi je v avtoironičnem ključu, a vsako oko ima svoj vpogled v literarno besedilo. Res pa je, da je bil neposredni izziv za to pesem pravzaprav Pahorjev vstop v politično areno: z izrazitim angažmajem proti kardeľjanstvu v Sloveniji, v Trstu pa z ustanavljanjem svoje stranke Slovenske levice. Kermaunerjev spremni esej za zbirko je naročil urednik Pavček na Cankarjevi. Zelo mi je tedaj šlo v nos, ko me je Taras kar pritaknil pesnikom štirih. A ko sem čez leta njegovo razčlenjevanje spet bral, mi ni bilo napak, da me je spravil v predal srednjeslojcev, da iz tega zornega kota zganjam svoje hahljanje. Res sem raje sočuten s humanoidno drobnico kot s kozorogi. Nikoli nisem izpostavljaj ne svoje nacionalne (manjšinske!), ne razredne, ne verske, ne generacijske, ne spolne ali civilizacijske opredeljenosti. Zato sem izpisoval in izpisujem zamejsko žalostno ali žensko ljubezensko, se vživim v husita ali Afričana. Dedič sem in odgovoren

sem za zapuščino vsega tega v svojih celicah: brez posebne (literarne) odgovornosti za vse to. Vse naj obuja le življenjaželjnost. Iz tega se toči blagodejnost nasmeha, sveti eros. Ko je Taras gruntal svoje socio-filozofske mreže, sem jaz plaval v bahtinovskem svetu čutno-čustvenega. Škoda, da iz svojih registrov nisem izvabil več karnevalesknega. A zato bi verjetno rabil pravi resonančni prostor. Kabaretistična pikrost Kobala in Verča, deloma Čuka in Mermolja. Na Koroškem Jani Osvald ... V osrednjem prostoru pa ena sama "zamejska" žalost, razen kake Makarovičeve, Strniše, Fritza, Jesiha.

Horvat: V znamenju škržata (1985) je prav tako zemljepisno močno zaznamovana s tvojim okoljem, toda po vsebinski plati osebno izpovedna, pri čemer so motivi poudarjeno primorsko obarvani ali izraz časa. V tem smislu se mi zdita značilni *Hrastovski ples* in pa *Vreme za pesem*: prva kot prisposoda trpljenja/smrti, ki pa je "seme ..., tresoči plamen nezgorljivega življenja", in druga kot spoznanje, da je pesem plaha sled ... "zagovora življenja".

Kravos: Prav vseč mi je, da si izbrskal *Hrastovski ples* iz te moje zbirke. Da pa ne bom samo mozgal in gruntal o svoji literaturnosti, ti bom razkril igračo, ki sem jo vpletel v mrtvaški ples na freski. Dajva še enkrat brati pesem:

*... a v razuzdanem plesu mrtvih s freske
utripajo žive barve teh krajev,
vrtinci vetra po koteh lovijo
apnenčast prah, sled davnih dob,
ali pa iščejo spet novo seme,
vretenca upov, novih evforij,
tresoči plamen nezgorljivega življenja ...*

Med a in ž, med alfa in omega življenja, sem kriptografsko vpletel rek/urok. Vsaka zadnja in prva beseda v verzu se začinja s črko, in ko jih spneš v besede, dobiš eno zelo obešenjaško, karnevalsko maksimo! Kdo bi si to mislil, pa še v cerkev sem obesil ta svoj obešenjaški f.. vlada svet. A naj namignem, da sem ta čas doživel večmesečno imobilizacijo, ko je v avtomobilski nesreči stlačilo dvoje mojih vretenc. Obenem pa je tudi potekal ločitveni postopek od moje zakonjščice: dvoje prokrustovih postelj – s katerih sem si pač dal duška s hotenjem v čutnost, brez vseh zadržkov in pomislekov. In če prav pomislim, so name, vsaj v enaki meri

kot hrastovske, učinkovale tudi druge fantastične freske iz kastavske šole: v bližini Divače, par streljajev od mojega doma, je v Malem Gradišču pri Divači cerkva, kjer je vsa severna stena poslikana s prizorom poklona treh kraljev: kakih sedem ali devet kobiljih riti se zvirajo na steni in med čudežno nagovarjajo k prvinskemu in naravnemu. Ko začutim, da so moje baterije prazne, jih grem pogledat ... Seveda je ta moj kriptogram le na prvi pogled pobalinsko, svetoskrunsko pesniško dejanje. V resnici pa le sled človeške nezgorljive želje po igri, ki naj odvrne strah in tesnobo pred temo. Pa sem ga, zajčjeušeč, zelo skrbno skrila, ne?! A zdaj, ko sem ti tole svojo igrico razkril, naj literarni znanstveniki le spet in bolj skrbno prečešajo moje verze! Tebi pa zaradi iztočnice, ki si mi jo dal, dolgujem izlet na Barbano, božjo pot v gradeški laguni, kamor tudi hodim kdaj, ko mi postane voda motna od vsakdanjega čofotanja v močvari.

Horvat: Naj se ustavim še pri knjigi *Obzorje in sled* (1992), večidel napisani v širokem, epsko ritmičnem verzu z motivi iz raznih mitologij (Jazon, desetnica ...). Seveda ni prvič, da se izpoved osredotoča okoli mita (tako tudi Lepa Vida idr.), toda tu je pesem s starodavno izkušnjo posegla globlje in širše ter tako reflektirala usodo sodobnikov. V čem vidiš tvornost starih mitov?

Kravos: Seveda ni naključje, da se je ta čas zgodila osamosvojitve Slovenije: posadka Argosa je imela svojo pustolovščino, posadka mojega naroda pa svojo; in na istih tleh, le z zamikom točno 3200 let! Mimogrede: sedem let pred osamosvojitveno gorečnostjo mi je ljubljanski pesniški tovariš (z vsemi privilegiji) sredi Trsta zabrusil, da sem, nacionalno vzeto, fosil. In tako sem tudi ob takih (poznejših) pomladnikih – prvoborcih slutensko doživljal Jazonovo odpravo že v luči zdajšnjega naravnega razvoja/razkroja idealov in iluzij o zgodovinskem pohodu nacionalne substance. Sam sem že doživel tak paranoidni čas v Trstu med letoma 1945 in 1954: zmagovalci brez tal, talci oceana, kjer se vse spreminja v pesek – in ki lahko le upajo, da se pesek še kdaj sprime v novo kamenino in postane prag v novem templju, kot pravi epilog k pesnitvi o Jazonu. Posebno mesto v pesnitvi *Jazonova sled* imajo ženske: up in obup pesnikov in vesoljnega moškega načela na svetu. Medtem sem se namreč spet zaljubil in kot star panj tudi skoraj zgorel. V Idili – nekakšni medigri v pesnitvi – se delfin napoti v človeško civilizirano (!?) življenje na kopnem, človek z očali pa se klapoušno vrača/meče v morje! To so ti miti, ko jih prevedeš v svoje drobceno življenje: Argonavti, Lepe Vide, žalik žene. In o teh sledih, o sprotnem pesku in drobirju pišem. Menda zato, da bi v našem skakljanju

po ristancu ugledal smisel. Niti ne, iz golega veselja da imam dvoje nog: eno na levi in drugo na desni. In dvoje rok, za objeme. V zbirki *Obzorje in sled* je še ena pesem, ki se mi zdi dovolj obstojno in avtentično pričevanje o času: *Po zmagi, po porazu* (prva objava marca 1986 v *Sodobnosti* – kot samostojna pesem!). Motiv je z makedonske ikone, s katere zre štirideset mučencev brez oči – in je to prtajeno pričevanje ikonopisca o poraženi Samuilovi vojski pri Bjelasici: tam je krščanski bizantinski cesar deset tisočerim poraženih dal iztakniti oči. Krvniki in žrtve so si potem le morali kot v spravni daritvi izmenjevati (makedonski) kruh in (grško) vino, če so hoteli po človeško živeti drug z drugim. Pri nas se še dandanes ne znamo sprijazniti z alternacijo zmage in poraza, še manj se med sabo zbotati kot ljudje, ki jih gugalnica zgodovine požene zdaj gor, zdaj ob tla. Še to na rob tej zbirki. Imam jo za svojo najbolj – zaresno. Da je zanesljivo dobra, mi je brez odlašanja potrdil Kajetan Kovič, ki ji je tedaj, kot svoj zadnji opravek na založbi DZS, stregel pri objavi. A z njo sem tako zabredel v elegizem trdih literarnih kontur, da mi je moj medi-teran v žilah narekoval zasuk k počelom otroštva: torej k pisanju pravljič in infantilne proze za odrasle. Na tem zelniku sem si prenavljal jezik – nazaj k pogovornemu/živemu/metonimičnemu ljudskemu izražanju in seveda k nekdanjemu smislu za igro, k predajanju domišljiji, v kateri imajo življenjske vrednote obstojno vrednost, ker so po moji meri in okusu. Seveda sem si lahko skopal v pradavnini /domišljiji nov mitološki brlog.

Horvat: Življenje je večni krog ... “tu smrt nima nog” (v pesmi, posvečeni sinu Kajetanu), iz zbirke *Krompir na srcu* (1996). V tej zbirki se – kot nasploh na svetu – marsikaj ponavlja, recimo več motivov iz prejšnjih knjig, toda z novim doživljajskim značajem, kajti stvarjem je treba “gnesti nove obrazce” (*Ogenj v ustih*). Tako recimo tudi pojmu “domovina” (*Krompir na srcu*) – kakšen je tvoj odnos do nje, se je z leti spreminjal? In kaj ti je sploh domovina?

Kravos: Kaj če bi bil enkrat moj odgovor kratek in hudomušen? Domovina je skratka dom vina. Rad si z njo/njim privežem dušo, rada človeka opije: ni zdravo, če si človek preveč zaliva z njim srce in pamet. Kaj pa, če bi domovini rekli kar (slovenska) beseda?! Tudi od besed si lahko potešen ali pa pijan. Mislim, da je tudi Prešeren imel v mislih tako domovino: in ni znal ne brez vina ne brez besede.

Horvat: V zbirki *Med repom in glavo* (2008) so v visoki meri združene nekatere značilnosti tvoje lirike: motivi iz narave, zgodovine, (zamejske)

politike, izraženi pa v inovativnem jeziku, kakršnega je nemara zmožen redek “unejski” pesnik. Kot da je pesnikova bodisi prizadetost bodisi ogorčenost nad dejstvi izsilila tudi takšno govorico. Ali pa je le-ta plod dolgoletnega pesnjenja, ki avtomatsko rodi tovrstno izrazno podobo ...?

Kravos: Pustimo dolgoletno rabo, ki bi človeka zlahka zanesla v svoj lastni jezik. In bi le samemu sebi govoril: in se monološko pogrezal vase. Jaz čakam, da se vsaka pesem na svoj način ugnezdi v meni. Za vsako se potapljam v jezik in prapodobne, da bi novorojenki vdihnil življenje. Življenje pa je presnavljanje starega v novo, levitev iz obrabljene ali pretesne goseničine kože v metuljčasto lahkoživost. Ne domišljam si, da kaj izumljam, le vse bolj lezem k naravi, k počelu, šumom in zvoku, k magičnim jedrom pomenov, ki jih nosi dihanje veselja v vetru in oplaja utrip v krvi. Časa ni, in ni ne novega ne starega. Še mojega imena ni nikjer, če samo pogledamo z najbližje galaksije – Kasiopeje. Jaz praktično samo naseljujem to čudežno oblo, ki se ji reče beseda. Iz veselja, da je vse ob njej tako lepo in skrivnostno, da se človek čudi. Zato pa je treba previdno z njo, da ne stopi v glavo. A brez nje bi nam zmanjkalo tal pod nogami. V tejle zbirki sem skratka dopuščal vse več zaumnemu, od šumov izzvanemu. Tudi s političnimi/družbenimi temami je tako lažje opraviti: samo verjeti je treba, da ustvarjajo polnoglasje tudi s svojimi iztrebki. Humus.

Horvat: Ena tvojih zbirk prinaša svojevrsten izbor iz tvojih erotičnih pesmi: *Ko so nageljni dišali* (1988). Napisane so v tvoji značilni čutni, frivolni, direktni, sarkastični drži. Kako gledaš kot pesnik na erotiko, na to po eni strani poceni blago, po drugi pa za marsikoga najpomembnejšo eksistencialijo?

Kravos: Ta zbirka je izšla pozneje v precej razširjenem izboru, v miniaturni z naslovom *Ljube/zenske* (2003). Prva izdaja v nakladi 3000 izvodov je bila namreč v kratkem času razprodana. Če je zaradi njiju na Slovenskem kaj več veselja z ljubeznijo in je zaradi tega kak Slovenec več, mi je to samo v čast in ponos. Po hudih medsebojnih obračunih nam bo vsako iz ljubezni porojeno bitje prav prišlo! Toliko glede ideološke podlage moje zbirke *Ljubezenskih* (po njih še vedno nastajajo nove), sicer pa na žalost prihajamo v čase, ko moj mali marko vse bolj gleda na erotiko in manj to počne. Erotika je beseda, ki je meso. In pika. Ne pa beseda, ki se gre eros. Na žalost sem zdajci, ko tole pišem, tudi sam kot evnuh pred haremom. Besedujem kot čuvar ognja. Pa zato – po dveh letih – pripenjam rokopis nove zbirke *Sol na jezik*. V njej sem se iz poparjenosti ostarevanja

na poseben način reševal. Pa ni bilo to pisanje nič terapevtskega, le vitalistična predanost in zagnanost.

Horvat: No, zbirka (dvojezična – italijanska in slovenska) je zdaj že izšla. In v senci tvoje oznake, da je vzgib za njeno nastajanje morda “vitalistična predanost in zagnanost”, jo bralec v nekaj verzih v prvem ciklu lahko razume tudi kot odmev na spremembe v svetu/družbi/narodu in seveda v človeku. Ni v teh verzih čutiti čutiti bolečino nad njimi: “Bor v bregu – bos na begu/pred lastnimi iglami”. A kot ima morje v sebi sol, ima ta “bor igle v krvi”. Je kljub vsemu nekaj zavetja v senci domače oljke in v položaju, ko se oprimeš in visiš na “pesniški niti”?

Kravos: V pesmi *Sol na jezik* je namig, da gre po eni strani za občutek, da se razpuščam v naravo, v kozmos, da se vraščam, selim. In ta občutek spremlja tudi počutnost: želja, da bi s čutili še zaznaval ves pavji rep zemeljskega. Nekaj je nelagodja, zadrege, saj ne vem, kako je s tem prehodom v razobličenje in vnovičnim vznikom v drugem svetu, drugem času. Morda se z “iglami v krvi” le poskušam vživeti v novo obliko ... Kaj od zdajšnjih spominov, izkušenj, od teh bolečin in radosti bom vzel s seboj? – Igllice so iz današnjih dni, polnih stisk in propadlih iluzij, a nakazujejo tudi dogajanje v lastnem telesu, ki je vse bolj krhko, medlo, bolečno. Melanholija. A tudi erotični ohlupi – ko vidiš, da je beseda kot kamen in voda: gibka, spremenljiva, a tudi nosilka trajnejših sledov človeka in dogodkov.

Horvat: Eden izmed ciklov je posvečen Bazovici, kraju, kjer se je zgodil fašistični zločin nad Slovenci. “Spomin in pozaba / obnavljata svet” se glasila zadnja verza tega cikla. Se na ta način obnavlja tudi simbol Bazovica?

Kravos: Bazovica je seveda primorski mit o golorokih vstajnikih v letu 1930, ki si niso pomišljali ... V drugih pesmih tega ciklusa pa udarja na dan, da so ideali svobode, pravice, človečnosti le zgodovinska pajčevina, v katero se ujame žrtev: vsakokratni pajki in golazen pa seveda pijejo kri, mesarijo po drobovju žrtev – in obenem spet in spet kujejo mit, da bi še naprej privabljali nove mušje brate. Treba se je sprijazniti s temi stvarmi. – To moje zaznavanje manipulacij z zgodovino in ideali je zelo podobno tistemu, kar popisuje Maja Haderlap v svojem romanu *Angel pozabe*. Res je treba segati med spomine, da veš, kdo si; in prav tako je treba marsikaj prepustiti toku pozabe. In se lahkoverno predati novi plovbi ... dokler je še vetra kej! – Italijani so ta čas *brava gente*. Ma tudi Slovenci, če malo pripreme oči, dajejo tak vtis! Z vsemi je treba živeti, je rekla moja

mama. Simbol Bazovice mi govori, da se zlo v človeku nenehno koti, prav tako kot se sproti pojavlja predana človečnost – nasprotje zlu.

Horvat: V spremnem eseju k zbirki Juan Octavio Prenz med drugim opozarja na različno dojetanje narave, ki jo srečujemo tudi v tej zbirki. Ti je predvsem sredstvo/metafora za izražanje človekovih stanj – ali eksistencialija, ki sodoloča našo bit?

Kravos: Jaz sam sem narava: *pars pro toto!* Pravelica za vse mogoče reinkarnacije: navdaja me vedra misel, da sem bil v prejšnjem pojavljanju mravlja – ker se v zdajšnjem bivanju tako rad predajam brezdelju in menda zato še kar dolgo živim. Pravkar mi jih je bilo 70! Morda bi moral še kaj spraviti v pesem. Kaj pa, če se naslednjič pojavim kot riba in ne bom mogel niti besedice, niti z rokami komu fige pokazati!? – Zadnji čas se vse pogosteje objemam z oljko, morda me vzame za moža.

Horvat: Kot rečeno, zbirka je dvojezična, a na prvem mestu je italijanski prevod (navedeni so trije prevajalci, Darja Betocchi, Roberto Dedenaro, Marko Kravos). Vsi ste očitno nekako sodelovali – kako si sam začutil problem prevajanja? Je na primer prevod naslova prve pesmi *Arhivsko zbrani* v italijansko *Figure d'epoca* dobeseden ali “približen”, odražajoč le vsebino pesniškega teksta?

Kravos: Večino besedil sva v italijanščino predelala štiriročno s pesnikom Dedenarom. Lahko sva si privoščila svobodo: pesmi so organizmi, in če v njih ni življenja, so trupla. Pesem mora biti za novo jezikovno okolje na novo rojena. S soprevajanjem sem na svoje verze pogledal z vidika univerzalnih človeških vzgibov in vsebin: poezija kot fluid, kot kri, ki zakroži po novem jezikovno-kulturnem telesu. Res, včasih je bilo treba glagolsko dikcijo izvirnika nadomestiti s samostalniško, a taki zasuki le upoštevajo naravno danost posameznih jezikov. V pesmi, ki jo omenjaš, pa se vživljam v jezik “bivših” – tistih, ki že ne dohajajo več sveta, a o njem še največ vedo. Zato pa samo še godrnjajo in brenčijo kot star medonosni panj na parnaškem vrtu. Dedenaru je bilo tovariško omizje, ta moja pisateljska bratovščina, kot sanjski otok. Včasih je biti Slovenec prednost pred odtujeno, privatizirano stanovsko družčino pri naših zahodnih sosedih.

Horvat: Kolikor mi je znano, imajo skoraj vsi tvoji slovenski kolegi pesniki v Italiji prevode svojih pesmi (v izboru) v italijanščino. Kakšne so “posledice” tega dejstva? Kako tebe – ali morda tvoje kolege – sprejema

italijanska publika ali celo javnost? In še, ali se ti zdi, da slovenska kulturna politika podpira prevode, in še, ali je na italijanski strani zaznati željo po poznavanju slovenske literature?

Kravos: Seveda se vzdušje ob meji normalizira. Veliko smo za zблиžanje in boljše sosedske odnose postorili tukajšnji slovenski književniki sami. Inštitucij ni bilo in jih še ni, da bi se nanje oprli. Današnja italijanska javnost je pozorna, občuti, da nima dovolj vpogleda v slovensko besedno ustvarjalnost. Predvsem zaradi jezikovne pregrade.

A mojo poezijo sprejema vse bolj kot del tržaške literarne scene, v njej pa zaznava "slovansko" specifikko, ki izhaja iz naše nacionalne tradicije, iz družbene osmišljenosti in teže književnosti v javnem življenju Slovencev; kot osebno poetsko značilnost prepoznavajo moje "horacijevsko" lovljenje ravnotežja med vedrino in temo, pa da iz zgroženosti velikokdaj odskočim v smeh ali vsaj avtoironijo. Da si privoščim besedno igro, a ostajam nazoren; da iz lirskega otožja brezskrbno zakorakam v epsko, v pripovedno strukturo. – Priložnosti za javno branje je veliko in "publiko" že kar dobro "slišim". Tudi strokovne recepcije, zapisov o moji poeziji je kar nekaj: Elvio Guagnini v Trstu, Ernestina Pellegrini v Firencah, pred nedavnim preminuli Luciano Morandini iz furlanskega okolja, Roberto Nassi iz Vicenze, pa seveda someščana Roberto Dedenaro in Juan Octavio Prenz.

Ugodna okoliščina za preboj moje poezije v sosesčino je tudi moja prevajalska dejavnost. Prevajam pa večinoma sodobnike: predvsem imam rad take, ki pišejo poezijo v regionalnih italijanskih jezikih: v furlanščini, tržaščini, neapeljščini, istranščini, v narečju Veneta (A. Giacomini, C. Grisancich, Dante Maffia, Loredana Bogliun, Fabio Franzin). Ki ustvarjajo torej v "zasebnem" maternem jeziku z močno govorno podlago, kot npr. Franco Loi, ki si je omislil sintezo dialektov Milana in Genove ... Glas, ozvočena beseda. To mi je tudi pri gnetenju lastnih, izvirnih verzov izziv. Živ jezik v prvobitni legi!

Izšlo mi je skratka šest ali sedem zbirk poezije z italijanskimi prevodi in štiri otroške knjige. Razen treh vse pri italijanskih založnikih izven Trsta. Tako za prevode kot za objavo Slovenija ni primaknila nobenih novcev: prehude birokratske ovire za prosilce – založbe, ob tem pa za Italijo prepričali prispevki, če bi bili ti odobreni. Bojim se pa, da bo težko še računati na ugodno kulturno klimo: času suhih krav ni videti konca!

Zahod zahaja, računalnik pa crkava – si dopovedujem golo resnico. Bom pač zaupljivo negoval oljko in počakal, da me na novo rodi!

Uroš Zupan

Pesmi

Imena in legende – Poglavlje iz kratke zgodovine nečimrnosti

Slava je skupek vseh nesporazumov,
ki se zbirajo okrog nekega imena.

R. M. Rilke

What about Harold Bloom and Gertrude Stein?
Gospod je preveč jedel in je bil obilen in razkošen
kot njegove teorije o Shakespearu. Gospa pa je
neprestano mešala bikova jajca in rože. Gospod
me ni omenjal. To me seveda strašno skrbi.
Gospa pa me je opazila in se dala velikodušno

poščiti. Samo ime povejte, pa vam postrežem
z anekdoto o človeku. Postal sem pravi stroj
za bruhanje anekdot. Samo ime povejte. Ime.
Ni bil Hlebnikov tisti, ki je izumil zvezdni
jezik. Ni bil Vallejo tisti, ki je na nekem
kamnu pestoval konkavno glavo. Ni Guido

Cavalcanti s florentincem častil le Danteja.
Samo ime povejte, pa vam postrežem z anekdoto
o človeku. Ime. Nihče več me ne razume.
Tudi samega sebe čedalje manj razumem. Celo
metuzalemski slavisti se le še delajo, da me
razumejo. Starost mojih bralcev se neprestano

topi in pada. Ali mi gre na otročje?
Ali bom končal v mladinski književnosti
kot nekakšen minoren eksces, ki se je zgodil
majhnemu narodu? Po potrebi sem Aškenazi-
Sefard. Po potrebi sem albino Aboridžin.
Po potrebi sem sedem metrov visok Pigmejec.

Obubožan plemič, ki v mondeni pisateljski
koloniji snuje načrt za rešitev sveta.
Hočete bombon? Takoj pričaram bombon.
Hočete zlati tuš? Takoj pričaram zlati tuš.
Ni bil samo Nižinski tisti, ki je skakal
naokrog oblečen v favna. *Skozi lastne zobe*

uhajam. Strah me je. Izumrli bomo. Strah me je. What
about 16 elegijskih distihov, ki so mi jih posvetili v 30
indoevropskih jezikih, in dva epigrama v ugro-finščini?
What about Oton Župančič? Samo ime povejte, pa vam
postrežem z anekdoto o človeku. Who the fuck is Oton
Župančič? Who the fuck am I? Samo ime povejte. Ime. Ime ...

Nepojasnjena ljubezen

I.

Kamni so vedno molčeči sosedi.
Drevesa so včasih molčeči sosedi.
Njihove sive veje so danes videti
kot poapnelo ožilje izumrle živali,
ki kleči na lebdeči zemlji.

II.

Ptice, ki se vračajo z juga,
prinašajo tolažbo,
kajti tolažba je potrebna.
Oblaki odvzemajo in vračajo svetlobo
in obraz (tisto, kar je pod njim)
se spusti do tal,
da bi se glasba s praznovanja
v podzemlju laže prelila v telo.
Kajti tolažba je potrebna.

III.

Čas za podivjano zelenje
še ni prišel. Plevel še ni našel svojega
začetka. Še vedno je mogoča nenadna
plovba proti preteklosti – vrnitev zlih duhov.

IV.

Na začetku aprila sedim v sebi,
kot bi bil privezan na nepojasnjeno ljubezen,
za katero upam, da se bo vsak hip pripetila.
Ulice po dolgem času dohitevajo moje misli.
Ko bo začelo rositi,
bo mokra luč najprej razprla
in potem pazljivo zmeščala ves dosegljivi zrak.

Recenzija, napisana v stanju prizanesljivosti in dobre volje

Končno! Mislili smo že, da bo za vedno ostal v čakalnici. Med večnimi adolescenti in talenti. Tu in tam kakšen žarek svetlobe, smet luči. Drugače pa sivina, res da nad povprečjem, pa vendar: sivina. Dajali smo mu nagrade, ga razglasili za junaka svojega časa, skoraj že za sveto kravo. Gojili smo simpatije do njega, ker je tako podoben pesniku. A v bistvu je bil vedno le talent. Zdaj pa: Kakšen opoj! Kakšna milina! Kakšna eksistencialna zavezanost! Kakšen čist in jasen krik iz brezna ontološke difference! Kakšna črna packa, mušji drekec v beli in prosojni bivanjski praznini. Da bi človek najraje pritajeno zavzdihnil, kot dama iz visoke družbe, ki izgublja zavest. Kajti v tej deroči reki se še lahko sliši zamolkel, tuj glas: ropotanje okostnjakov, mrtvecev in starcev. Glasovi iz Hada in Elizija. Ampak v resnici je za krmilom samo on. Potuje kot ogromen magnet. Vleče nase opilke in kozmičen prah. Lahko bi zapisali: Pesnik vse preplavlja! Pesnik vse potopi! Uvrstitev. Uvrstitev mora biti. Treba mu je dati žig. Če ne, ga bomo morali neprestano loviti. Še na stara leta se bo podil naokrog kot razposajeno žrebe. Post, post simbolizem. Ta beseda mogoče ujame ves *aurora transcendentalis*. A kaj, ko bi lahko šlo tudi za globinski naturalizem. Zemeljski zadah, zadah rudnika, enakomerni prdež iz *anus mundi*. Še najbolj pa bo držalo, da se razlika med subjektom in predmetom izgublja, je drsljiva, izgineva in še obstaja. Med njima pa je pesem napeta kot mavrica, ali vsaj kot vrv za obešanje perila. Vsemu skupaj je treba dodati tudi glasbeno komponento. *Pomen zveni. Zven pomeni*. In glasba, ki jo

slišimo tu, je preprosto sferična (čeprav včasih zazveni, kot bi zaostal otrok tolkel s palico po zarjaveli konzervi). Razmršen orglar igra ogromne orgle, obsedel pa ga je sam mojster Bach, ki si je med delanjem otrok našel tudi dovolj časa za pogovore z Bogom. S formo so bile pri njem vedno težave. Prosti verz – kakšna spaka. Trese se gora in rodi se miš, ki misli, da je sveta krava. Ampak naj mu bo. Napake! Le kje so napake? Vedno smo najbolj pozorni nanje. Vedno iščemo dlako v jajcu. Vedno iščemo brivski aparat v jajcu. In če česa ne razumemo, se preprosto distanciramo, kupimo zavarovalno polico. A tu, kot da jih ni. Še več, za celotno fasado prostih verzov, ki so le prefinjena krinka, lahko kot nekakšen palimpsest zaslutimo konture sonetnega venca. In to pomeni, da je narod odrešen. To pomeni, da Slovenci nismo le v velikem historičnem vzponu, ampak smo postali pravi pesniški Tarzani. Sveži, glasni, nevarni, mišičasti in naoljeni. Svetimo se. Za našo prihodnost ni bojazni. Bleščimo se. Ližemo čokoladni sladoled in pomirjeni letimo v nebo.

(2001–2012)

Avgustovski večer

Prvi vonj po jeseni že plaši zrak.
Želodi se redijo, skriti v zelenih barvah.
Otroški glasovi pronicajo v večer.
Na travniku zvok, ki se zlagoma premika,
in razigrani pes na lovu za sencami.
Avgust je miren kot dremava morska zvezda.

Avgusta nam po koži drsi drobna zvezda.
Ko z rokami razpletamo zrak,
se na tleh drobijo dolge sence.
V mislih srečujemo sončnice in žive barve.
Česar koli se dotaknemo, obstane in se čez hip premakne;
čisto počasi odpluje v prihajajoči večer.

Potrpežljivo čakamo na spust večera,
na sramežljivi blesk prve zvezde.
Opoldne nas ustavi vročina; ne premaknemo
se več nikamor, le ždimo, zagozdeni v zraku –
po njem se misli prelivajo kot barve
in z negibnih teles odpadajo sence.

Avgusta se veter ves čas rokuje s sencami,
a kar stori, že pozabi do večera,
ko želodi vdihnejo prve temne barve.
Na nebu se utrne zvezda,
v presledkih med otroškimi glasovi zavrtinči zrak,
vstane in se brez vsake misli premakne

naprej po avgustu. Z njim se premakne
vsaka tiha, mirna ura in vse njene tihe, mirne sence.
V nosnice bi radi za vedno naselili ta zrak.
Na kožo za vedno dotik umirajočega večera.
Mogoče pa sploh ne potrebujemo marljive zvezde,
ki bi se trudila vrniti dnevne barve?

Avgusta koruza stoji vkopana v stanovitnih barvah
in pozlata na vekah se nikamor ne premakne.

(Domišljamo si, da se je odlučila od prijazne zvezde.)
Otroci pozno utihnejo. Pes se ne naveliča tekanja za sencami.
A na koncu se vsi zvoki podredijo večeru,
do roba napolnjenem z zadnjim, svetlim zrakom.

Vonj po jeseni kliče hladen zrak in govoreče barve.
Premika se počasi in še nima svojih senc.
Pred popolnostjo avgustovskega večera zardeva vsaka zvezda.

Tina Kozin

Razkosano

Grizljanja

čist, prosojen dan: do konca sveta
te loči le polet viharika.

med nebom in morjem
samo morje, primikanje razdalje.

na robu skale je neko telo
odložilo težo in se razpušča

v zvezdo; rob vodne gladine
drobijo drobne mišice –

neka zvezda objeda korale in
toplota, ki jo prši tudi

njena koža, je svetloba: ves čas stara
kakah osem minut

raznaša drobce dihanja v nagone,
hrepenjenja, stanja. in rob

tiste skale grizlja morje. rob
morja, obzorje. rob

obzorja,
druga svetloba.

V polovici noči

še ena noč se premika. zunaj
šumenje zakriva posamične
krošnje dreves, neki svet
mirno drsi skozi svojo senco.

okna so odprta. zrak ne
kroži, ves čas vstopa in
odhaja. vsak njegov drobec tu
obda soba, se polni z vsem,
kar prenaša: zavrte pnevmatike,
mimobežje nekega drugega
avtomobila, oster kos odbitega
sonca, s katerim luna deli prostor
na dve polovici, padanje besed
v korake, padanje korakov v
razdalje, padanje razdalj
v vse neslišne fragmente,
sploščene v tirnici z železnimi
tresljaji – zadrti takti vlaka,
ki zaman lovi svoj snop
luči; v njem se za trenutek vidi,

kako se nasloni drevo
na drevo: ne s težo,
z zamaknjeno krošnjo, le

ker se gmote zraka premikajo.

Okna

hiša, v kateri živi, je ves čas nekako
ista, čeprav se je precej posedla ---
sanirali so temelje in kapilare
so zabetonirane. tudi okna so
druga, prostor robijo tesnila. toda
pravi, da jih je dobro odpirati, opazovati,
kako z zvoki ugašajo tudi drobci
usodnosti, na primer,
dojameš, da hiša ni vzdrhtela
zaradi tektonskega premika,
bil je zgolj ritem
teže
neke mimobežne kompozicije. menda

njegov sosed zdaj v glavnem sedi na terasi.
ob njem rastejo steklenice, ki jih
pestuje kot speče otroke.
medtem kotali sivi frnikoli
po nebeški podlagi in
mimo vozijo vlaki. včasih
oblikuje glasove, šteje ptice,
jih preglasi.
zapre torej okna,
sloni in ne
čuti, kako mu pogled stekleni.

Gozd

to je obronek. že tukaj so tla
neprepustna, voda, ki se izceja

iz pobočja, zato zastaja. tudi
njena gladina ne proseva dna,

v njej so razdeljena debla in
krošnje, razmršeni kosi

neba. kjer kopni, je le zavetje
rumene maslenice: ti travniki so

še neobljudeni, a ko se obračajo
od sonca in se v vejah zasvetlika

oglje, se cvetovi sklenijo, in to je
skoraj mirno gibanje. nekje globlje

pa se gozd le počasi zarašča. morda
bodo divje mladike nekoč olesenele

v roke in poprijele zdrsljive brazde
hriba, morda planote ne bodo

zgolj nepočiščene raztrganine.
zemlja, ki je spodnašala hiše, ni bila

površje, trgalo se je drobovje,
in padalo je nezaznamovano

drevje. toda nekdo je zdaj že
hvaležen, za kar je ostalo. in zanj

je pomembno, da lahko
hodi, kjer ni več poti in misli,

da izgubljanje niso koraki v neznano,
temveč stanje. da zmore razločiti

profile v skalnih osamelcih, jih
imenovati. da ve, da so samo imena,

morda, edina stalnica tega okolja – da si
zato lahko nekdo spet kdaj kaj želi, kot

je prestopiti drugo stran obronka, odlomiti
svoj ne in biti – ne morda, temveč predvsem

kdo?

Rokavice

za potemnelimi drevesi ni ničesar,
česar ni podnevi, tudi vidna stran gozda
je vedno ista, in zadaj
je druga. in če kaj
iščem, pomeni
le, da tega zdaj ne vidim.

oblaki se stikajo
s tlemi. ko bodo oledenele,
bodo s teh vej padale
kristalne sence, zdaj pa svet
ves čas znova
nastaja: hodim
po spominu, a pot je,
kar je prehodno.

in s koraki se prostor deli: v bližini
slutim svetle misli hladnih brez,
kjer razsežnost pada v globino, pa veter
s kostanjev otresa ježice.
a medonosnost ni mera
tega vetra in
za razklepanjem loput ježic je
zorenje drugega časa. še neko

divje bitje je, ki šari
po tišini,
toda kar objeda
lubje in semena,
je gon, ki hrani. in le

moje je, da zdaj začutim
rob svoje kože,
vlažne rokavice,
in da vem, kako

dlani niso prazne,
le samodejno razprte.

Razkosano

nisem nebo.
besed ne spajam
v svoj človeški šum.
z besedami spajam
besede.
meni nekatere besede zvenijo
nečloveško.
so, ki me pregibajo.
mene vsaka beseda zadeva, vsaka me
pomanjša.

nisem galaksija.
čeprav me veže sila teže,
ki ni brez središča. toda zame
gola singularnost ni le teorija, temveč zakon
preživetja. in je zakon gon
in ga beseda ne dosega
in je zaradi njega
črna,
luknja,
bela.

nisem zvezda.
moje jedrske reakcije mi niso zanimive
kot toplotna sprememba, moja
jedrska zlivanja so moja
dilatacija časa.
in razlika
med uplinjanjem užitka in sesedanjem
medzvezdnega prahu
v krivdo
je moja
v tem podaljšku.

nisem planet.
rotiram le, kadar sem
brez osi. ne krožim
med dnevi in nočmi, med letnimi časi,

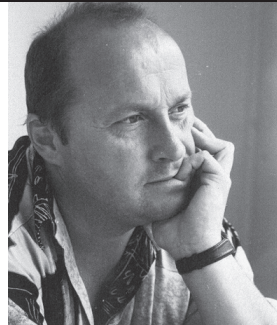
moja tirnica je izsredna
in moja odgovornost
so polni obrati.

nisem planet, čeprav sem vsi
moji retrogradni in naravni sateliti.
in plimovanje
je zavest, da jih vidim
le z ene strani.
naš spomin so
naša razkosana telesa,
ne trki, ki so se zgodili,
a kjer se celota začne, je že

šumenje.

Sneg

samo hlad te ohranja,
nerazdrobljena
zbleдела pokrajina.

Milan Vincetič

Pazduhe Karje Brass

“**Kaj bi brez vaše** speče radosti, gospa,” je pritavalo izza masivne mize, še preden so se, kot bi bila vatirana, polslišno priprla vrata.

Pravzaprav iz mračine pisarne z vsem udobjem: izza vrtljivega kraljevskega naslonjača, cenenega stojala za diskete in kupa spetih dokumentov, izza tipkovnice, po kateri je nekam nervozno brenkalo, telefona z vrtljivo številčnico ter izza dveh mobilnikov, ki ju ni, čeprav sta nekajkrat zavi-brirala, niti pogledal.

“Niste si namreč pobrili pazduh, gospa,” je pridal, ko si je snel očala.

Kot da bi imel veke zlepljene: razmaknile so se zgolj za debelino papirja, pa tudi trepalnice, za katere ni bila povsem prepričana, da niso umetne, so se objemale kot zadruga. Potipal je po srebrni cigaretnici z vgraviranim pavom, jo z nevidnim gibom odprl ter pomolil proti njej. Odklonila je.

“Ne zamerite, gospa, a zadnje, kar sem videl, je bilo le za debelino reže pri spuščениh roletah. Zato se, tako vsaj slutim, tudi moje veke odpirajo za toliko. Sicer pa,” je nenadoma vstal, “vesel sem, da ste se prijaviли. Tisto o vaših pazduhah pa seveda ni bila zlonamerna opazka ...”

“Oprostite, gospod, kar zmanjkalo mi je časa, pa tudi odlašala sem preveč. Vmes je bila ostudna zima, dolgi rokavi, poleg tega moja koža ni več svilna ...” se je komajda lovila.

“Svilna,” se je namrgodil in odrinil reklamna pisala.

Nelagodno je prekrizala noge: bila je iztesana, ta Katarina Brass, ki se je raje odzivala na Karja, v modrikastem kostimu; po nogavicah se je prehiteval gadast vzorec, lase si je bila spela v figo, ki je spominjala na neki južni sadež, usta pa poudarila z rahlim karminom. Dihala je komaj slišno, prsi se niso niti dvigovale, tanka verižica brez obeska se je izgubljala v jamicah, tu in tam so le odsotno pozvončkljale zapestnice, ki jih je nosila namesto ure. Ravнала se je namreč po svojem notranjem času, po kazalcih, ki so se ji dohitevali nekje v podzavesti in tekmovali z njeno budilko, ki ji nikoli ni pustila do sape. Prebujala se je, kot tudi

danes, kako uro prej in na pol dremaje odštevala minute, medtem ko so jo na robu budnosti mrežile zgodbe, ki niso imele pridiha niti sanj niti resničnosti. Odkar si je namreč v jutranjiku občrtala oglas, da agencija Major & Art išče sposobne ljudi, ki imajo poudarjen občutek za estetiko ter veselje do retuširanja, kolažiranja in aranžiranja, je morala do jutra najmanj dvakrat pod prho. Oglas ji je bil namreč pisan na kožo, odkar so jo zavrnilo na sprejemnih na likovno akademijo, akademijo za uporabno umetnost in dizajn pa je zapustila po treh semestrih, saj je bila prepričana, da le ponavljajo in ponarejajo vzorce, ki se jih je že v otroštvu priučila v materini šiviljski in krojaški delavnici.

“Vsaj preletite, kaj pričakujemo od vas, Karja,” je pomaknil prednjo mapo z nevsiljivim monogramom agencije.

Zalizal se je kot polž. Tu in tam ga je, čeprav je bila slišala, da je že pred leti dokončno izgubil vid, ošvrknila izpod obrvi: moški v najboljših letih, trebušček, ki mu je še precej manjkalo, da bi odvrčal, rep kravate, ki je bedel nad zadrgo, na britev polikan rob hlač in manšete z nevsiljivima rubinoma. Tretji, za las večji od bucikine glavnice, mu je žmerikal v levi ušesni mečici. Ustnice, niti mesnate niti preozke, so se črtkale iznad skrbno urejene brade, ki jo je vedno spominjala na nekega opernega pevca.

“Tudi moje prstne blazinice so slepe,” je dejal, ko je zaprla mapo.

Še vedno je bil mumija: moški, ki je potisnil v spomin vse obrobe sveta, ki so bile zgolj delo svetlobe. Ne pa rok.

“Ničesar se ne sme podvajati, gospa,” je hladno pobrenkal po tipkovnici, “slavnostnih plesov, banketov, osebnih ali strankarskih praznovanj, prazničnih cerkvenih obredov, drugih svečanosti ...”

“In pogrebov, gospod Jetrich,” je dopolnila.

“In prekopov, gospa Karja,” je šival s prsti, “vsaka stvar mora namreč stati, pa ne le zaradi naših strank, temveč predvsem zaradi konkurenčnih agencij, bolj na svojem mestu, kot so črke na papirju v tej naši bibliji,” je položil roko na mapo. “In če me občutek ne vara, gospa Karja – pa tudi radost, ki sem jo zaznal, ko ste prvič vstopili v ta prostor, me še ni minila –, ste prava oseba za to. In še nekaj,” je dvignil kazalec, “sami vidite, da mi Bog ni bil prizanesljiv, zato bi želel, da mi vsaj vi odščipnete nekaj milosti, s katero vas je brez dvoma razvajal ...”

“Brez dvoma razvajal,” se je obrnila med vrati, medtem ko je nekam brezvoljno zamahnil z roko, češ da mu je za danes vsega dovolj, pa tudi oblaki se vse bolj kisajo.

Zmeraj sveže opran kangoo jima je kar prizanašal.

“Kot osliček je, Karja,” je blebetal voznik Gyula, Madžar, ki ga je prineslo sem po padcu železne zavese, “ko se zaroti, ga ne premakne še

tako lepa beseda. Sicer pa imam avtomobile v malem prstu,” je neslišno prestavljal, “tam čez sem se dokopal do wartburga, ki sem mu zamenjal, kar se je le dalo ... Samo školjka je ostala, vse preostalo sem si kot fižol kar sam izrezal iz dlani ... Ah, kaj bi vam pravil, novi ste še, se boste že navadili ... Tudi gazda Jetric me več ne posluša tako, sprva me je kar požiral. Veste, vam so naše socialistične zgodbe podobne indijanaricam, tu pri vas se vse kar prehiteva, tam čez, lani sem se za nekaj dni ustavil doma, pa niso naredili niti pol koraka. Niti naprej niti nazaj, kolegica Karja,” je navijal, medtem ko je izsiljeval nasproti vozeče avtomobile.

“Kar kolegica mi recite, Gyula ...”

“Sprva sem mu bil le taksist. Pogodbeno,” se je zavrtel v ramenih, “zmeraj sem mu bil na voljo, stanoval sem namreč v bližini, tudi če sem bil na babi,” je zategnil, “nisem opravil do konca, ko me je poklical. Čez čas me je kar prevzel in dokupil kar lepo število vozil, pa je šlo podjetje k vragu. Ne k vragu, kolegica Karja, splačalo se ni. Piškavi drobižek,” je naredil ščepec, “pa sem mu, ne bodi len, nekega dne kar stresel iz rokava: 'Ali se ne bi, gazda Jetric, ukvarjali z nečim lepim. Ne lepšim, lepim,' sem dvakrat ponovil. 'Zajebavaš me, Gyula,' je odmahnil z roko. 'Ne, ne, z nečim, kar lepo naredi najlepše,' sem ga potrepil po rami. Niti dva tedna nista minila, pa je zacvetelo ... Samo nos in posluš moraš imeti, kolegica Karja, drugače ... K vragu,” je besno pohupal kolesarju, ki se je brezglavo pognal na zebro.

Snel je sončna očala in jih položil na srednji predalnik. Ter stišal radio. Poslušal je neko madžarsko postajo in se vsake toliko do ušes zarežal. Vici, dobri vici, kolegica Karja, je godrnjal, takšni, ki niso za ženska ušesa.

“Tudi on jih ima rad, kolegica,” jo je prestrelil izpod širokih obrvi, “še sreča, da si mu sveta ni treba izmišljevati. Ali namišljevati. Veste, midva sva takole,” je dvignil kazalec in zavijal proti cvetličarni, kjer bosta naložila cvetlične aranžmaje, “ni je skrivnosti, ki mi je ne bi zaupal. Celo svojo ženo, ki pa se z vami ne more primerjati, mi je izročil v varstvo. Gyula, ti si mož beseda, slepota sicer ni grehota, ni pa za med ljudi, pelji jo na kavo, lahko stopita tudi na bazen, pa tudi po hrbtu jo lahko zmasiraš ali natreš s kremo, pomagaj ji izbrati obleko, zaupam ti,” je žebiral, “vem, da se je ne boš niti dotaknil, ker se tudi jaz ne dotikam nobenega in nobene ...”

Bolj nakladaš kot oni na radiu, prav gotovo si si vsaj teden dni beležil, kaj mi boš napletal. A ne bom se ulovila na tvoje limanice, Gyula, je umaknila pogled, vem, kaj ti blodi po glavi, obesil si se na moja kolena in joške, a si jih nisem pridvignila zate, pa si lahko stokrat bič božji.

“Ste hoteli kaj reči, Karja?”

“Ne, ne,” je izdabila, “samo spomniti se skušam, kam morava še zaviti ...”

Prestavil je v nižjo in preokorno spuščal sklopko. Kar je večkrat počenjal pred semaforji. Ob tem si je vsakokrat nategnil hlačnico in se za las neobzirno razkoračil.

“*Driver* Gyula ima vse v malem prstu, kolegica,” se je plosnil po stegnu, “najprej v cvetličarno, zatem v drogerijo po bižuterijo, zatem po replike secesijskih pepelnikov, nazadnje pa v slaščičarno ... Potni nalog,” se je potrkal po čelu, “je tu noter, vsepovsod me poznajo kot lasten žep, samo potrkam, pa njihovi skladiščniki že tovorijo v kangoojčka kartonske škatle, ki so ličnejše kot bombonjere. Pa saj tudi so, kajne, Karja, brez mene, ker sva si več kot brata, vas ne bi že prvi teden povišal v ta glavno, naše stranke, in z vsakim dnem jih je več, da bomo morali razširiti tudi strojni park, namreč zahtevajo izbran okus, šarm lepote, kot večkrat poudari, pa naj gre za operne plese ali kremiranje ...”

Še preden je odvihral v cvetličarno, se je na vhodu prikazal čokatec s šiviljskim metrom okoli vratu. Izmenjala sta le nekaj besed, Gyula je samo molče pomignil proti kangooju, rogatec pa je skomignil, medtem ko si je, najbrž zaradi prepaha, saj je pustil odprta tudi zadnja vrata, popravljala lase, ki so ji vztrajno begali čez čelo.

Ko je obrnil ključ, je v motorju komajda zašelestelo. Sijal je od zadovoljstva: kangoo je žarel, na ročici za brisalce je migljalo sveže dišavno drevesce, vsakič, ko sta postala, pa je razpršil čistilo po ogledalih in jih zdrgnil z jelenjo kožo. S takšno si gazda Jetrich pobriše očala, je vselej pridal, četudi vidi ožje, kot je reža v spuščeni roleti, je v mislih ponovila za njim, medtem ko je kot po jajcih speljal čez pločnik pred slaščičarno, prestavil v tretjo in spotoma preveril, ali je v prtljažnem delu še zmeraj vse kot iz škatlice.

“Spet ista jebena mačka,” so zacvilile gume, najvišje nadstropje poročne torte, ki je še pred minuto trdno sedela na Karjinih kolenih, pa se je kot pljunek prilepilo na vetrobransko steklo.

Iz klime je velo po izbranem osvežilcu.

“Na kaj vas spominja, Karja?” je posmrkal.

“Na neko spečo radost, gospod Leno,” je mlačno odvrnila.

Bila je na trnih: nezgoda s torto mu je brez dvoma prišla na ušesa. Gyula prav gotovo ni mogel držati jezika. Najbrž mu je natvezil, da je prava neroda, da je torto, ki je stala malo premoženje, držala kot macolo. Seveda je izpustil svojo jebeno mačko, ki da mu vsakič prekriža pot.

“Upam, da ste se že vpeljali, Karja. Takoj ko ste pritisnili na kljuko, sem vedel, da te priložnosti ne smem izpustiti iz rok. Notranji čut, Karja,” se je potrkal po prsih, “odkar mi je Bog ali zgolj biologija vzela vid, razpoznavam ljudi po hoji, po tem, kako sedite,” je razširil roke, “in držite roke na kolenih. Saj ni treba, da bi vam bilo nerodno, med nama, to čutim, se dela, kot bi dejal ...”

“Spet neka speča radost,” je ponovila.

“Ne kradite mi vendar besed z jezika, Karja. Saj pravim, še malo, pa boste ukrotili tudi Gyula. Pošten fant je, le z jezikom preveč opleta. A ne laže, le resnice privija, kot se mu zljubi. Živi sam, nobena se ga ne prime, čeprav naklada, da ima vsaj dve na vsakem prstu. Drugače pa pozna vsako luknjo v mestu. In seveda v širšem okolišju. Vzhodnjaki imajo nos kot voluharji, pretaknejo vsak brlog. Najbrž ni silil v vas, kajne?” je pobobnal po mizi.

Vračalo se ji je: Gyula se je resda nekajkrat nedostojno obesil na njene prsi ter jo, ko je položil roko na prestavno ročico, nekajkrat hote oplazil po kolenu. Tudi ko sta si prvič segla v roke, jo je z mezincem poččegetal po dlani.

“Saj je kar dostojen, gospod Leno,” je prikimala.

“Dostojen, dostojen, tudi moja žena nima zanj žal besede. Najbrž vam je natrobil, kako je pravzaprav on njen skrbnik, *bodyguard*, ujeli so ga že, da se je celo izdajal za njenega moža. A kaj bi, vsaka muha kdaj sede na prevelik drek,” je vzdihnil.

Spreletelo jo je: od gospoda Jetricha ni pričakovala takšne grobosti. Od prvega trenutka se ji je zdelo, da njegov občutek za lepo ni izsesan iz palca, da mu je kratko malo v krvi, odkar je, posebej v predzadnjem času, ko so njegove oči še premogle nekaj meglenih kontrastov in jasnejših odtentkov, zavzeto obiskoval muzeje in razstave.

“Posrkal sem vsako drobtino tega sveta, da me ne bi zdaj vsak slepec vlekel za nos. Ponavljam: vsak slepec. Kajti jaz nisem slep, le vidim ne. Moje oči so zdrave, le ne odzivajo se. Kaj vam je na sliki za mano najprej padlo v oči, Karja?”

Nad njim je visela povečana fotografija, posneta s širokokotnim objektivom: plani pejsaž z obrisom mesta, pravokotniki njiv in travnikov, lehe rumenega in rjavega, modra vijuga, najbrž reka, ki je silila skozi temno zelenilo, tanka črna črta, verjetno magistralka, ki je delila sliko na pol, rdečkasti šilasti trikotnik, po vsej verjetnosti zvonik, nekaj neubrano posejanih rdečih pik, skoraj zagotovo strehe, in sivkasto nejasna ter razmazana packa, ki je vdrla skozi desno stranico srebrnkastega okvirja.

“Neka speča radost veje iz nje, gospod Leno,” je suho črhnila.

“Radost, radost,” se je vznejevoljil, “kakšna radost neki,” je povzdignil glas.

“Ker je posneto, vsaj zdi se mi, z razglednega stolpa ali iz letala,” je dodala.

Nejevoljno se je posprehodil po tipkovnici in zmajal z glavo. Nabral je ustnice in jih že isti hip povsesil, zdelo se ji je, kot da bo zdaj, zdaj vstal in jo kar dodobra zlasal, ker da se ves čas pobalinsko norčuje iz njega. Kar mu morda tudi godi, jo je obšlo, saj zaposleni, kolikor jih je spoznala, zaradi njegove slepote pred njim le klečeplazijo ali pa šepetaje negodujejo za njegovim hrbtom.

“Na sliki je zadnje, kar sem videl. S padala. Prosil sem pilota, da se vzpne kar najvišje, da bom čim dlje padal. Pa tudi dvoje padal so mi pripeli. Hvala Bogu, bilo je brezvetrje, ena sama tišina, ena sama milost, kot ponorel sem škljocal na svojo leico, pogledjte, na omari jo imam, v predalu pa sveženj fotografij, in ta je bila zadnja ...”

Na čelu so se mu zasvetlikali graški znoja. Spustil je glavo v dlani in otrpnil. Žila na vratu je komajda utripala, šel si je s prsti skozi lase, ko pa je snel očala, mu je čez levo lice prhnila senca.

“Tisti nerazločen madež na desni pa mi vsi zatajijo, Karja,” je zasopel. “Ne, ne, ni bila smet na objektivu niti ...”

“Morda krilo kake mimobežne ptice, Leno?”

“Ne, angela, Karja,” je stegnil dlan, čakajoč, da bo svojo položila nanjo.

Pred podvozom jo je dohitela nevihta: sprva nedolžna, zatem hudourniška. Na cestišču se je nabralo pravo malo morje, dežnico je pljusvalo, naj so bili vozniki še tako obzirni, vse do višine ramen. Privila se je k steni in čakala. Drugega ji tudi ni preostalo. Dežnik je bila, kljub vremenski napovedi, ki je opozarjala na lokalne nalive, pustila doma, ves dan sta se z Gyulom vozikala za makrameji in origami, ki jih je izbrskala v katalogu, niti na pijačo nista stopila, Gyula je namreč kahal mulo, kot bi ga povozil valjar. Ni in ni mu šlo v račun, da so zahtevki strank vse bolj nemogoči, da si izmišljujejo celo originalne nepalske lampione in sijalke, ki morajo žareti kot brivska pena, najraje bi vse pognal k vragu, kajti tudi gazda Jetrich ni več dobri stari Leno, temveč lisjak, ki ga je naskočil trop vaških psov. Zmeraj mlati prazno slamo o neki speči radosti, je godrnjal, o radosti, ki jo je najbrž izbrskal iz svoje bolne domišljije, zaradi katere mu uzde vse bolj uhajajo iz rok.

Dober seženj pred požiralnikom je zahupalo. Še preden se je ovedela, se je znašla na sovoznikovem sedežu.

“Še sreča, da sem vas opazila. Vse se rosi in megli, pa naj vklopim ali izklopim ventilator. Upam, da niste staknili vročine, Karja,” ji je ponudila papirnate robčke, “vklopila bom gretje, da se vam posušijo lasje ...”

“Sam bog vas je prinesel, gospa Jetrich,” se je hvaležno nasmehnila, “v tem podvozu, tako je naraslo, saj ste najbrž slišali, se je predlani skoraj utopil neki prvošolček ...”

“Vi se najbrž ne bi, kajne Karja?” ji je položila roko na kolena.

Iz predvajalnika se je tajil mehki soul.

“Ne boste verjeli, ne more se ga naposlušati. Naj ugasnem?”

Odkimala je. Ter nastavila obraz vročemu zraku, ki je pihal iz šobe. Lepa je, jo je ošinila voznica, tako lepa, da se je moj mož nikoli ne bi naveličal dotikati. Pa vseeno doslej o njej ni črhnil niti besede.

“Najbolje bo, da stopiva v bližnjo kavarno. Vem za krasen kotichek, Karja, skrit očem, a hkrati ne morete mimo. Samo da se izcedi nebo,” je pokimala skozi steklo, ki se je spet preveč zarosilo, “vroč tetley ali celo kak likerček, saj si ga tudi vi privoščite, kajne, nama bo povrnil tako moči kot tudi veselje do življenja, kajne?”

Pred semaforji se je spet ulilo. Da sta speljali komaj pri četrti zeleni. Vozniki, ki so se nabrali v že kar spodobni koloni, so besno hupali, medtem ko si je voznica prižgala cigareto in privila ventilator na največjo moč.

“Nič kaj speča radost, Doris,” ji je pomežiknila Karja in končno izbezala glavnik iz svoje torbice, ki jo je po nemarnem že tretjič pohodila, zato jo je tudi v kavarnici, v kateri je bilo pasje zadušno, malomarno spustila na tla.

“Kar povozilo ga je, Karja,” si je dolila, “čez noč, draga Karja,” je povrtela žličko, “vse se nama je obrnilo na glavo. Že od študijskih let sva bila par, Leno, visok, igral je, ne boste verjeli, celo ragbi, no, ja, očala za branje je potreboval, pri enem od pregledov pa so kar dvignili roke. Bila sem noseča,” je bruhalo iz nje, “potrebovala sva drug drugega, nisem ga mogla kar tako pustiti,” jo je prijela za zapestje, “saj veste, ko se oglasi tisti ženski čut ...”

“Ki ga moški zavohajo v nas kot spečo radost, Doris,” je dvignila obrvi.

Moški pri točilni mizi se je obesil nanju: plešast, zajetno sodčkast, drugače pa, vsaj po očeh, ki so kipele od samote, kot popražena karamela.

“Kot popražena karamela, Doris,” ji je ušlo.

“Od kod ti to, Karja?” je prešla na ti.

Pomignila je proti moškemu, ki je prav tako ujel njen pogled. Imelo ga je, da bi pristopil, vendar ni zbral dovolj poguma.

“Moški v mojem življenju, če sva že pri tem, draga Doris, so kot križanka: malce navpično, še več vodoravno ...”

“Od kod ti te domislice, Karja? Tudi moj Leno jih ima rad. Včasih, kadar je pri volji, jih kar stresa iz rokava. Zna pa biti tudi prava tečnoba ...”

“Moški so vendar vsi po istem kopitu, Doris,” je pridala.

Iz čajnika je puhtelo po neki grenivki. Ali poparjenih koprivah. Zmeraj si je privoščila tetley brez sladkorja, čeprav je včasih potegnil na soliter.

“Pa vidva, Karja, dobro shajata?”

“Nič privatnega, Doris, zgolj posel. Si predstavljaš,” jo je kar zasukalo, “*big business*, kot on pravi, nas čaka. Iz Urugvaja bodo pripeljali rajnega regenta, ki da je nadomeščal mladoletnega kralja. V krsti seveda,” je pohitela, “želijo ga državniško pospraviti. Čeprav je menda bil na napačni strani, mu je današnja sodna oblast kar odpustila. Kratko malo, Doris,” je dvignila kazalec, “pometla pod preprogo. A za to kar plačajo, tudi z zlatom, in če hlastno poprimemo, se bomo izmazali iz rdečih števil,” je črtkala po mizici, po kateri je pršila preveč mokrotna svetloba.

“Meni pa niti besede o tem vajinem *big businessu*, Karja,” je vzdihnila.

Nekaj žensk, predvsem tistih, ki jim ni bilo mar za pričeske, je stikalo za dežniki, ki so se cedili na spužvast predpražnik, moški pa so se pilepili na točilno mizo.

“Popravi si vendar ovratnik, Doris,” jo je preglasila.

“Zato pa se ne morem rešiti onega palačinkarja,” je pomignila proti plešču, ki je, še preden je poklicala natakarka, poravnal tudi njun račun.

Kljub popoldanski bleščobi je mežikala stropna luč.

“Pustil sem jo prižgano, da mi koža laže diha, Karja,” je prebiral.

Prvič je nosil pregloboko odpeto srajco s kratkimi rokavi. Pa tudi očala je zamenjal: zdelo se ji je, da imajo le zatemnjena stekla kot njegov avtomobil. In da si je svojo slepoto zgolj namislil, kajti predvčerajšnjim, ko je zamenjala Gyula, je znal mesto več kot na pamet. Ves čas je sitnaril, da Gyula vozi po svoje, nalašč mimo gradbišč ali po obvozih ali celo v strnjejni koloni, zmeraj ima tudi spuščeno prvo šipo, skozi katero moli komolec. Konec koncev je avto tako mehak, da lahko vrtil volan z malim prstom. Pa tudi senzorjev je več kot preveč: za bočno in vzvratno parkiranje, za nastavitev vzmetenja, tudi žarometi samodejno robijo ovinke. Kajti le gospod Jetrich si lahko privoščil takšno razkošje: pa ne le na račun bele palice, ki je ni nikoli uporabljal, bolj na rovaš svojih profesionalnih uslug, ki so segle vse do vrha vlade. Zato pa so mu tudi zaupali že pozabljenega regenta, zaradi katerega že nekaj dni brezglavo tekata naokoli. Kajti vrhuška se želi izkazati, zato niso prišla v poštev naročila po telefonu: več kot tisoč serviet z dvornim monogramom, okoli štiristo spominskih kav-nih skodelic z regentovim portretom, posrebren jedilni pribor, kakršnega

hranijo v muzeju, nekaj sto zastav, nove livreje za strežno osebje, cel kup priložnostnih spominkov, od bronastih odlitkov regentovega poprsja do priložnostnih kovancev, ovojníc, razglednic in poštnih znamk, nekaj sto balonov v državniških barvah, nov kelih z gravuro nadškofjskega grba, cvetlični aranžma za dvorno kapelico, kjer bo začasno počival, kot tudi za banket, kjer naj bi tudi podelili zahvalne listine ter ga posmrtno odlikovali z redom za zasluge, čeprav so se v časnikih že razpisali, da si s tem država dela medvedjo uslugo, kajti rajni regent je bil pustil narod na cedilu, ko ga je ta najbolj potreboval.

“A midva se na to poživžgava, kajne Karja?” je le odmahnil z roko.

“Bi raje kavo, Leno?”

Kaj kmalu je omamno zadišalo: do stropa se je napolnilo s posebno milino, ki jo je oboževal, obtipal je skodelico, jo za dobro ped dvignil, si v mislih predstavljal, da jo je Karja prav tako zajela s svojimi drobnimi členki in jo primaknila k – o tem je bil še najbolj prepričan – vse bolj čutnim ustnicam.

“Prvi primerki, Leno,” je dejala, ko je pretipal regentov portret na skodelici.

“Je to tvoja zamisel, Karja?”

Od predvčerajšnjim sta se tikala. Od takrat, ko je Gyula zakuhal, češ da so vse nalašč obesili na njegova ramena, da bo bržkone kmalu znorel, da se ne more zanesti niti na Karjo, ki da samo nekaj sanjari v gazdovem kabinetu, naročnike, ker da so sami mazači in mešetarji, ki jima bodo zlahka podtaknili cenene kitajske ponaredke, pa jemlje z levo roko.

“Že zdaj je prava norišnica, Karja, a kar smo si naložili ...”

Smrknila je kavo. Tudi njegove ustnice so se pilepile na rob skodelice, na bradi pa je ostala tanka rjava črta.

“Pregledati morava še druga naročila, Karja. Daj, prisedi bliže in izklopi čitalnik, skupaj bova laže ...”

Dišal je po izbrani brivski vodici. Spustil je dlan na njeno koleno, čutil, kako je rahlo zadrgetala, a je ni odvrnila.

“Še zmeraj si nisi, kajne, pobrila pazduh, Karja?”

“Zgolj zaradi najine speče radosti, Leno,” je mehko odrinila kavno skodelico, ne meneč se za vrata, ki so ostala za dobro ped odprta.

Na srečo je vse steklo kot dobro podmazan stroj, le Doris je vse pogosteje in seveda zmeraj ob nepravem času klicarila tako v pisarno kot na njegov mobilnik. A se ni nikoli prikazala, čeprav je skoraj zmeraj trdila, da je v bližini, ali pa je trdila, da je samo hotela slišati njegov glas.

“Kot da mi uhajata iz rok, Karja,” jo je poiskal. “In to obe. Na ušesa mi je prišlo, da tudi Doris in Gyula...”

Posmrkalo ga je. Tudi njo je že dober teden preganjala nenadna preganjavica, pomešana s strahom. Ne le zaradi nesrečnega regenta, zaradi katerega je moral zaposliti malo vojsko študentov in prostovoljcev, bolj zaradi tiščavosti pod prsnico, ki ni popustila niti med spanjem. Zbujala se je izpita in nejevoljna, tudi Leno se je vse pogosteje ježil, zato je potrkala le, kadar jo je poklical. Kar si je vedno znova želela, kot tudi, da bi se že med vrati kratko malo obrnila.

“Pregorel si, Leno,” ga je pogladila po laseh.

“Moral bi reči, pregorela sva, Karja ... Kot tudi Gyula. Saj mu ne zamermim, le Doris bi moral pustiti pri miru...”

“Kaj pa, Leno, če ni ona njega?”

“Zanjo bi dal roko v ogenj, Karja.”

“Kot tudi ona zate, Leno,” ga je poljubila na sence.

Tesno sta se prižela. In dihala drug mimo drugega. Le tu in tam sta se oplazila z ustnicami, snel si je bil očala, poljubila ga je na očesne jamice, dišala je po parfumu, ki ga je spominjal na noč, ki sta si jo prvič privoščila v bungalovu, na noč, v kateri se je nenehno obešalo vreščanje nočnega ptiča, ki ga ni mogla odgnati niti prižgana luč na verandi. Poleg vsega se je skoraj do jutra kopal v znoju, kar se mu ob Doris ni nikoli dogajalo, pa naj sta, kot je večkrat pomislil, še tako poletavala.

“Ali padala,” je pomrmral.

“Če ti je že za to,” je pridala in mu sedla na kolena ter zamižala za toliko, da se je slika za njegovim hrbtom zožila v širino reže na spuščeni roletii.

“**Vsak naj zloži** svoje padalo, kot sem vas učil,” je nekam brezvoljno ponavljal inštruktor padalstva, “potem pa jih odložite na kup. Ne označujte jih, vsak si bo oprtal, ko se vrne antonov, prvega, ki mu bo takrat na dosegu roke...”

Zlagala je kot likarica. Natančno je sledila inštruktorjevim navodilom ter veliki skici, ki jo je razgrnil po tleh. Pravzaprav je bila to njena ideja: do regentovega prihoda sta manjkala še dva dneva, le za nekaj uric bosta skočila na bližnji letalski miting, ki ga je obudilo pripravljalno društvo za regentovo vrnitev, na katerem si lahko vsakdo privoščii brezplačen skok s padalom. To je laže, kot skočiti z veje, je trobental inštruktor, vse gre samo po sebi, ko se boste približevali tлом, morate le pokrčiti noge, v zraku pa lahko z njimi prosto bingljate, vendar s tem ne boste niti za las ukrotili vetra, ki je danes še kar znosen. Še kar znosen, je ponovil za njim plešec, ki ni mogel skriti tresočih se rok, zaradi katerih je zviijal padalo kot palačinko. Palačinkar, jo je spreletelo, ko je dvignil pogled, jebeni

palačinkar, ki nama je plačal pijačo, Leno pa mu je, kdo ve čemu, prijazno odzdravil. Jebeni palačnikar s podganjimi očmi, ki ji, ko se skloni, poželjivo bulji pod bluzo, jebeni palačinkar, ki ni z nikomer spregovoril niti besede, pa tudi predstavil se je, kot bi bil mutast.

Leno je brezkrvno posedal pod sončnikom. Srkal je limonado in kavo, veselil se je, da ju bodo speli skupaj, saj je imel s sabo izkaznico o opravljenem padalskem tečaju, in ju, kot pred leti njega, pahnili v globino, kjer bo šumelo od tišine, kjer bosta predana valovanju globin, nenadnim sunkom vetra ter navsezadnje težnosti in gravitacijskemu pospešku, na katerega je bilo prvič obsojeno Newtonovo jabolko.

Spela sta se kot strigi. Inštruktor je lastnoročno preveril zaponke in jermene, antonov, ki so mu na rep nalepili regentovo krono, je čemel kot kobilica, pomagala mu je najti stopnice, sedla sta nasproti palačinkarja, ki se je razkoračil in se delal mrtvo hladnega. Leno si je še tesneje zapel čelado, tudi Karjo je potrkal po njej, kot da gre za star padalski pozdrav, poiskala je njegovo roko, z nogami pa se uprla ob tla, kajti antonov je začel nerodno poplesovati po travnati pisti.

“Dobro, da si nisi pobrila pazduh, Karja,” se je nagnil k njej. “Nisem praznoveren, a vseeno prinaša ...”

“Več kot spečo radost, Leno,” mu je skoraj kriče odvrnila, medtem ko je zapiskala sirena in začela utripati rdeča luč.

Inštruktor se je kot hrošč postavil med vrata, skozi katera je neznansko zapihalo, palačinkar je bil pred njima, padel je kot klobasa, nekajkrat ga je zasukalo, čez nekaj sekund pa ga sunkovito prhnilo kvišku.

“Hitro, golobčka,” ju je dobesedno pahnil v praznino.

Ničesar ni bilo. Niti kriknila ni. Tudi njiju je povrtelo, pravzaprav zasvedralo, pajac se jima je prilepil na hrbta, postajala sta vse težja, kar zmanjkovalo ju je, štela sta do dvanajst in potegnili vrstico, kot je naročil inštruktor, nad njima je predel antonov, delal je počasne in vse bolj potegnjene kroge, dokler ga niso pogoltnili oblaki.

“Kaj vidiš, Karja?” je zavpil.

“Krilo angela,” je bilo zadnje, preden ju je nenadna sila butnila kvišku, kot da ju imata na cirkuški vrstici Gyula in Doris, ki se pravkar porivata na zadnjem sedežu kangooja, za hipec sta izgubila zavest, zatem pa ju je ognila slepota, ki je vse bolj prekipevala in postajala širša kot reže dvignjene rolete ter neskončnejša kot gladina reke, ki se je pod njima razpirala v srepeče zrcalo, ki se bo zdaj, zdaj podalo. A le za toliko, da bo čez tri dni, ko bodo regentove kosti še počivale v dvorni kapeli, pod jezom pretočnega jezera izpljunila dvoje trupel, dvoje voščenih obrazov, po katerih se je še razlivala, kot je pripomnil palačinkar, ki je službeno pripeljal mrliškega oglednika, prava speča radost.

Tomaž Pavčnik

Žagarjev laz

Petintrideset let je, kar si bil nazadnje tu. Petintrideset let je, kar si imel poslovilno kosilo v tistem hladnem hramu, ki ni ne mesten ne vaški. Povabljenecem, tvojim dotedanjim sodelavcem, si zagotavljal, da jih boš redno obiskoval, da bodo vse debate ostale žive in da sploh ne gre za pravo slovo. Ni bilo le zaradi vina, res si bil prepričan, da bo tako.

Ampak potem si se privajal novi službi v Ljubljani. Zdaj si hodil v resnični primerek juridične palače, ne več le v del hiše, ki je bila arhitekturno neizrazita in dolgočasna ter si jo je sodišče delilo z uradom občine in pisarno krajevne skupnosti. Zdaj, na Miklošičevem trgu, si v tej neoklasicistični strogi zgradbi naletel na celo tovarno spisov in kar nekaj časa je trajalo, da si spoznal vse zaposlene. Odnosi znotraj te juridične utrdbe so bili bolj zapleteni. Z nekaterimi si vzpostavil stik, z redkimi celo zelo tesen stik, z drugimi si skozi leta ostajal hladen, spet s tretjimi si sčasoma pristal na bojni nogi, ker si jim oponesel to ali ono ali pa te niso razumeli. Med nekaterimi je tlelo sovraštvo. Tako je neusmiljeno tekel čas in pot te ni nikoli več zanesla tja, kjer si začel svojo sodniško kariero. Medtem si postal višji sodnik, nato vrhovni in nazadnje celo ustavni. Petintrideset let. Po izteku mandata na Beethovnovi, na poslovilnem kosilu (najel si minibus, preostalo osmerico peljal na Kras in ustava je bila tiste noči pijana), so te vprašali, ali se boš upokojil ali se nameravaš vrniti na vrhovno sodišče, kjer te je čakalo mesto. Še sam ne veš, ali je ta odločitev skrivoma zorela v tebi ali pa ti je zamisel preprosto šinila v tistikratno, s cabernet francom poplavljenjo zavest, da si bleknil: Ne eno ne drugo. Vsi v kleti so obmolknili. Vsi so rabili dodatno pojasnilo. Dobili so ga. V kleti, kjer so tisti večer plesale ustavne pravice in dolžnosti, se parile in obležale. Med pijanimi kolobarji oči si oznanil svojevrstno življenjsko namero.

Zdaj si tu, z roko na kljuki razpravne dvorane, v resnici bolj sobe, manjše kot razred. A reče se ji razpravna dvorana. Na steni ima grb in

na drugi uro, kot narekuje sodni red. Okna so še vedno preprosta, enaka kot takrat. Pogled skozi se ni bistveno spremenil. Novo je le pohištvo in cel kup tehnike na njem. Snemalna naprava, mikrofoni, neke lučke, računalnik, zaslon, kabli, tiskalnik.

Prejšnjič je bil namesto tega le tipkalni stroj. In poštna gobica za sodne koleke.

Zdaj si tu, vrnil si se v isti kraj, na isto, skoraj vaško sodnijo. Nobenega od tedanjih sodelavcev ni več. Te pa seveda vsi poznajo.

Te, ki zdaj službujejo na tem, vaškemu podobnem sodišču (govori se, da ga bodo prav iz tega razloga v kratkem ukinili) si s svojim prihodom navdahnili z mešanico spoštovanja in nelagodja. Treščil si mednje, avtoriteta. Takšne stvari se ne dogajajo. Nekateri celo menijo, da se ne spodobijo. A tega si tebi nihče ne drzne reči. Zate nekako velja, da si glede tega izjema.

Tu si v črni sodniški togi, z zlato epoletu vrhovnega sodnika, a na malem okrajnem sodišču. Vstopaš v to sobo, ki se ji reče razpravna dvorana, ker si se odločil, da boš svojo poklicno kariero sklenil tam, kjer si jo začel. Med malimi pravdarji, med kmeti in gozdarji, med pričami, ki izpovedujejo v močno zavitem narečju. Rekel si si: Delal bom, dokler mi ne bo predsedlo. Pol leta, morda leto, več skoraj zanesljivo ne. Olajšan spričo svobodne možnosti kadarkolišnje upokojitve boš lahko neobremenjeno, skoraj kot turist pogledal v to malo življenje. Kot košarkar, ki nazadnje sklene bogato in uspešno mednarodno kariero v telovadnici svojega matičnega tretjeligaškega kluba.

Sodniki začetniki navadno prebijejo led s kakšno posebej lahko zadevo. A ti, čeprav začenjaš znova, nisi začetnik. Spis, s katerim stopaš k pultu, je bil prvi na vrsti. Nič nisi odbiral, a v roke ti je padel izbran sadež. Ko si se pred mesecem in pol pripravljaj na razpis glavne obravnave, si že po prebrani tožbi dognal, da imaš pred seboj rariteto, kakršne nisi srečal nikdar doslej. Mahoma se ti je zjasnilo, da je ta zadeva kot naročena za uvod in konec hkrati ter da že sama zase opraviči tvoj sodniški *post scriptum*.

Zdaj ko sedaš na sodniški stol in odpiraš platnice te pravnih zadev, si v sobi še sam. Prišel si dvajset minut prej. Želel si, da bi na hodniku še ne bilo nobene od strank in nobene priče. Želel si, da bi v sobi še ne bilo strojepisne. Hotel si slišati, kako tiktaka ura, in si pripraviti nekaj listin, da bodo pri roki, ko jih boš izpraševal.

V roki držiš dokument, ki ga sicer ne znaš prebrati ne zaradi jezika in ne zaradi lepopisa. Zato imaš tudi prevod. Gre za 268 let staro pogodbo. Pri fevdalnem gospodu sta se na gradu zglasila podložnika Mihael Žagar in Tomaž Anclin. Zapisano je, da je Žagar od Anclina s privolitvijo

zemljiškega gospoda, plemenitega grofa Lichtenberga, kupil laz v Spodnjem Strmečniku, ta pa mu je zanj izročil 53 goldinarjev deželne veljave.

Prav ta laz, ki je zdaj deloma pogozden, je predmet spora, danes boš razsodil, čigav je. Od tožnika, Gregorja Žagarja, ki je potomec kupca, ali od toženca, Martina Zabregarja, ki pa nima nobene zveze z nobenim prej navedenim, je pa zato v zemljiški knjigi vpisan kot lastnik parcele.

Zdaj se odprejo vrata in vstopi strojepiska. Pozdravita se z vljudnostjo, ki s tega sveta počasi izginja. Nato jo s pogledom pospremiš na njen stol, ki je ob strani. Molčiš. Z očmi se še kar naprej sprehajaš po njej. Ko dvigne pogled, jo pričakaš s prijaznim, skoraj bodrilnim izrazom na obrazu. Do začetka obravnave je še deset minut.

Ena prvih iluzij, ki je padla takoj na začetku tvojega službovanja, je bila iluzija zapeljivih strojepisk. Izkazalo se je, da je resnica prav nasprotna. Strojepiske namreč že kar pretiravajo s svojo navadnostjo. Skozi čas si se naučil ločevati med pišmevuhastimi frajlami, ki venomer iščejo bližnjice, tudi nepoštene, ter preprostimi ženskami, ki so se priučile strojepisja ter z razmeroma slabo plačo potrpežljivo pretolčejo čas do upokojitve. Njihov značilni znak so preprosti puloverčki v rjavih odtenkih. Tretjih skoraj ni.

Vpraša te, če se bo obravnava snemala. Odkimaš, kar sprejme z olajšanjem. Ne bo ji treba prepisovati ene ure gostobesednega zvočnega posnetka. Poveš ji, da si v tej dvorani nazadnje razpravljal pred petintridesetimi leti. Obraz se ji strezni, odvrne, da to seveda ve. Tedaj je ravno obiskovala tečaj strojepisja. Spomni se te kot mladega sodnika. Tovariša sodnika, ki da je bil gospod, je veljalo tedaj med njimi, puncami. Stopiš do okna in se zazreš na cesto, ki zavija navzdol proti poljem. Začneš ji praviti o zadevi, ki jo bo oklicala čez nekaj minut. Vidiš, da so ji pojmi priposestevovanja, katastra, zemljiške knjige domači. Nato jo vprašaš, ali ve, kje je bilo tedaj, januarja 1744, sodišče v teh krajih? Vprašaš jo, ali ve, v kateri državi so živeli tedaj? Kdo je izdajal zakone? Pojasniš ji, da tedaj ni bilo ne zemljiške knjige, ne katastra, ne asfalta, ki ga gledaš skoz okno in je poln rjavih madežev. Brez dvoma pa so bile hoste, lazi, goldinarji. Bile so sekire, žage, vprege. Sploh ne gre za izmišljen čas, hočeš stvar obrniti na šalo – ko uvidiš, da si pogovor prezapletel.

Naj okličem, vpraša in ti pogledaš na uro. Zdaj te malce stisne. Dolgo je že, kar si se nazadnje šel to igro.

Odvetnika švigneta noter kot dve škrlatni vihri. Vsak svojemu klientu, ki oba stojita kot vkopana, kažeta, na katero stran naj sedeta. V rokah se vam vsem razdirajo svežnji listov, ki jih zlagate predse. Pri vratih stoji gručica ljudi v škornjih in plaščih, z dežniki in brki. Nerodno se prestopajo in tiščijo skupaj. Vprašaš jih po imenih, odključaš seznam prič ter jih prosiš, naj počakajo zunaj.

Žagarjev odvetnik v glavnih obrisih ponovi, kar je spisal že v tožbi. Zasidra se tja v čase grofa Lichtenberga, in ko ga poslušáš, ti na eni strani pred očmi šelestijo velike in žolte plahte kostanjevega drevoreda, ki vodi h gradu, in na drugi strani tisto, kar je bilo predmet tvojega pravnega študija ob pripravah na glavno obravnavo. Katero in kakšno pravo je tedaj veljalo? Ob tem se hahljaš, kajti nikoli, še najmanj na faksu, si nisi mislil, da boš kdaj vsaj pomislil na to, da bi utegnil uporabiti rimsko pravo. Tožnikov pripovedni lok je lepo sklenjen. Trdi, da so bili, zdaj on, pred njim pa njegovi predniki, 268 let prepričani, da uporabljajo svoj laz, ki je iz roda v rod vedno bolj gozd. To, da niso vpisani v zemljiško knjigo in da laz v pogodbi ni označen s parcelno številko, jim ne more iti v škodo. Kajti tedaj še ni bilo ne zemljiške knjige ne katastra. Ta laz je bil družinsko izročilo. Priposestvanje je tako predvsem bližnjica k zanje ugodni rešitvi. Igraš se z mislijo, katero priposestvalno obdobje bi uporabil za utemeljitev v sodbi. Tisto po Justinjanovih digestah, torej za čas pred 19. stoletjem, ko so šele nastale velike evropske kodifikacije in z njimi tudi *Obči državljanski zakonik*, ki je 1811 začel veljati tudi v teh krajih? Morda raje kako vmesno obdobje ali pa vendarle tisto, iz nam bližnjega časa, po nam bližnjih pravilih. A to je igra, ki je za zdaj vendarle še račun brez krčmarja. Tvoje delo nazadnje ne bo tako igrivo in preprosto. Rečeš si, kaj je bilo treba čakati vsa ta stoletja. Kaj niste mogli prej na sodnijo? Zakaj ste čakali, da sem jaz sedel na ta stol. Saj ste imeli patrimonialno sodstvo. Zakaj niste šli k njim, k zemljiškemu gospodu? In ker niste šli, zdaj rastejo sodni zaostanki nam. Vsega sta kriva fevdalizem in komunizem, ki sta vnemarjala zemljiško knjigo. Lahko bi imeli sodbo v imenu cesarja ali cesarice. Lahko bi imeli sodbo v imenu kralja. Sodbo s pečatom, torej. Lahko bi imeli celo sodbo v imenu delovnega ljudstva. Ampak ne, zgodovino ste pustili hrastovim listom, ki padajo po lazu, in ste čakali na možnost, da bodo izpolnjene tehnične možnosti za snemanje glavne obravnave ali kaj? Potem pa, nesrečniki, naletite na sodnika starega kova, ki hoče po tem, ko je v karieri prehodil vse možne stopnice, še malce soditi v svojem starem kraju, in se za aparaturo, ki to omogoča, ne zmeni.

Potem nastopi Zabregarjev odvetnik. Bil si sodnik vseh stopenj in nazadnje ustavni sodnik. Zdaj se ti zdi, da postajaš zgodovinar. Predstavitev Zabregarjeve obrambe te pritegne, povleče vase, kakor da bi se doma v toplem naslanjaču potopil med platnice. Vajen si bil pavšalnih odvetniških vlog, spisanih na hitro, pri katerih je videz (čeprav celo ta slab) prevladoval nad vsebino. A gospodič, ki ga imaš pred seboj, se je lotil resne zgodovinske študije. Kot vojščak je, ki brani zemljiškoknjižni položaj svoje stranke pred Žagarjevimi hostarji.

Ravno to te je zanimalo, kako se je vendar Zabregar sploh znašel v zemljiški knjigi. Dobro, kupil jo je njegov ded, to že. Njegov ded je potem padel na soški fronti in zapuščina je šla naprej. Zdaj je pač pri Martinu Zabregarju, ki skuša tu sodišču dopovedati, da je zemljiška knjiga trdnjava z obrambnimi jarki in visokimi zidovi. A tisto, kar je mučilo tebe, je, kako se je v zemljiški knjigi znašel prvi med vpisanimi. Se pravi tedaj, ko je prišel z Dunaja ukaz o vzpostavitvi zemljiške knjige. Kdo in na podlagi česa je vendar odločal, kdo bodo pionirji med vpisanimi lastniki. Kakor koli, zemljiška knjiga je bila sprva *tabula rasa*.

Tu pa je zdaj Zabregarjev pooblaščenec omajal tisto, kar se ti je zdela prej sklenjena celota tožnikove pripovedi; poprejšnja resnica se je zdaj razklenila kot granatno jabolko. Zatrdil je namreč, da so ob otvoritvi zemljiške knjige vpisovali posestnike. Ta pionir, prednik Zabregarjevega prodajalca, je imel torej leta 1847 sporni laz v posesti. Ker ta laz sploh ni tisto, kar je Mihael Žagar kupil od Tomaža Anclina! To sta dve različni stvari!

Ta torej trdi, povzemaš sam pri sebi, da se Zabregar ni samo kar tako znašel v zemljiški knjigi, ampak je čisto navaden zemljiškoknjižni lastnik, tako kot večina, ki ima svoja stanovanja, hiše, v katerih stanujejo, parcele, ki jih kosijo in obdelujejo. Tako kot ti. Ta torej trdi, da je Žagar od Anclina leta 1744 kupil nekaj drugega, ne pa ta kos sveta, za katerega se tu pravdajo. Nekaj, kar je bodisi izpuhtelo v času, ali pa ima drugo parcelno številko in je morda na drugi strani potoka, v zgornjem Strmečniku ali celo v Mačkovcah.

Zdaj smo pa v hosti, si rečeš. Zdaj se bomo pa šli, kdo je kje sekal in kje kosil. Zdaj si bosta stala nasproti vsak s svojimi gozdnimi štorijami. Posebnost pa je vendarle ta, da bodo šle te štorije daleč, daleč v preteklost. Skupaj z medvedi bosta tacala bo Strmečniku, volkove bosta spuščala, rise in lisice. Žvenketale bodo helebarde grofa Lichtenberga. Pravda, kot se za te kraje šika.

Odvetnika zdaj obmolkneta. Večino bistvenega sta tako že zapisala. Zdaj je na tebi, da stopiš v ospredje. Doslej si udobno sedel, v glavi so ti vršale krošnje starih dreves. Pred nosom so ti vozili vozovi sena. Žagar, še kot otrok, je sedel na enem izmed njih, ti mahal ter nasmejanih ust glodal podkev črnega kruha. Se vidimo, gospod sodnik, se vidimo čez petdeset let, je bilo zapisano v razpotegnjenih očeh svetlolasega dečka. V ušesih ti je zvenel ritem sekire, ki je podirala drevesna debla. Kovinski. Kot pred uto psa čuvaja.

Zabregarja si videl pa bolj v daljavi. Tudi ta je bil otrok. Gledal je nekam navzgor proti babici in očetu, za mizo je sedel možak v črnih dokomolčnikih.

Odločiš, kot je običajno, da boš najprej preizprašal tožnika in toženca, Žagarja in Zabregarja, šele za njima pa priče. Da se ne bosta prilagajala tistemu, kar bosta slišala od gručice, ki čaka na hodniku. No, upaš, da še vedno čaka. Upaš, da gručica ni šla nazaj v gozdove, na travnike ali, bogobvaruj, v gostilno.

Petintrideset let je, kar si to nazadnje počel v tej sobi, in nekaj let manj, kar si potem še vodil obravnave v Ljubljani, preden si se nato umaknil v kabinete in sejne dvorane višjih sodišč. Petintrideset let in zdaj tam pred pultom stoji Gregor Žagar in te prav črno gleda. Iz pogleda vidiš, da je eden iz ljudstva, ki sodišče sicer ta hip potrebuje, a si o njem misli vse prej kot dobre stvari. To, da tam sedi ti z zlato epoleto, morda učinkuje na njegovega odvetnika, nanj niti malo.

Takoj vidiš, da si prišel v rovt besed. Ne stavki, ne besede, zlogi so tisti, ki se krušijo in padajo po bregovih miselnega predgorja. To so besede in zlogi z naglasom. Ampak dobro, ti tega človeka vsaj gledaš. Opazuješ ga, kako krili z rokami in žveči s svojim debelim neobritim gobcem. Ti tu zaznavaš njegovo predstavo vseh čutov, žil na vratu, vlažnega čela, oči, ki zdaj strmijo, drugič zavijajo, tretjič mižijo, vselej izražajo. Kako, za božjo voljo, bi pa to dojemal nekdo, ki bi le hladno bral strojepiskin prepis zvočnega posnetka ter bil primoran ustvariti spoznavoslovne zaključke? To je tisto, pri čemer je trmaril Aleš Zalar, da bi opravičil evropske novce. Brez vseh teh grimas in brez konteksta? Zdaj je šlo, na primer, čez nebo letalo. Žagar se je obrnil, pogledal skozi okno. Kar naenkrat zanj ni bil več bistven laz v Strmečniku, ampak je bilo bistveno letalo. Je od Nata ali od civilne zaščite? Kako vendar bi se bral ta roj besed, ko ga sprašuješ, od kdaj in kako je bil ta laz njihov, on ti pa odgovarja: Od zmeraj naše, Strmečnikca od zmeraj naša, nobenih problemov, nobene opombe, nič da kej takšnega ... od natota, mende, je bil un križast znak, da so naši, gospod sodnik, a je to prav, da mohamedanci z avioni v Ameriko streljajo?

Ustaviš ga, da je tu vendar reč o laz, ne o nafti. Takoj se strinja in se umakne. Spozna, da mu takšno čvekanje ne gre v prid. Potem ponovi, da je bila Strmečnikca od zmeraj njihova, da so kosili, grebli, rezali. Zdaj ti spet zaprhutajo listi in spet je tu poletna košnja, na katero žene prinesejo košare s hlebci in klobaso in belim prtom, potem pa ... Končno si se rešil teh Amerikancev, snemalnih naprav, Aleša Zalarja in posrednika od Patrie. Tu je zdaj gozd. Lep jesenski gozd, s svojimi barvami in šumenjem. Zdaj so tu Zeleni možci in rdeči listi, ki bodo zreli padli na Lichtenbergova tla kot prsti ženske. Zelena in rdeča, da se grofu zmeša.

Strmečnikca od zmeraj njihova, ti odzvanja v glavi. Ata in še njegov ata in tako naprej vse do Mihaela Žagarja, ki je zemljo tistega januarja 1744

kupil od Anclina. Izveš skratka, da je vsakokratni Žagar že od nekdaj, prvo soboto v juliju, okrog devetih zjutraj, zasluženno sedel v travo pod debeli hrast, si z rokavom srajce obrisal premočeno čelo in iz steklenice napravil dolg, globok požirek vina ali žganja. Polovica laza je bila pokošena in goltanec je poskakoval. Nato je koscec Žagar občudoval košenino. Izveš, da so potem prišli otroci ter z vilami obračali travo, iz katere je vzhajal vroč julijski vonj. Živo ti pripoveduje, kako se je na poti skozi pogozden del laza prevrnil voz. Gre za otroški spomin, za doživetje, ki je obranilo mesto v vitrini njegovega spominskega jaza. Sprašuješ se, kateri vonj, kateri okus sicer v njem predrami ta magdalenicasti spomin. Prihaja iz košenin? Morda iz bele srajce? Iz košare z malico ali je to preprosto njegov vonj deškega poletja, vonj hormonov in žlez ...

Zabregar, ki zdaj stoji pred tabo, je iz drugega testa. Ta o bilkah, listih in mahovju ne ve prav dosti. Zabregar je bolj pisarniški tip, čeprav spet ne znanstvenik ali pisatelj. Nasprotno, prej je birokrat. Je človek forme. Je izvrsten dokaz za psihološke teorije o tem, kako se značaji in vzorci ravnanja prenašajo iz roda v rod. Pa saj je njegov položaj v tej pravdi zasnovan na tej podlagi! Saj je bistvo njegove obrambe vendarle v tem, da se sklicuje na svojo knjižno, se pravi zemljiškknjižno pravico. On ti odkrito pove, da se sam za ta laz ni menil. Tam ni nabiral ne polževk, ker teh niso nikoli vlagali v kis, ne brezovčkov, kajti jurčke kupuje posušene v Mercatorju, kurjavo ima pa urejeno na olje, tako da tudi ni sekal. Oče in ded sta kurila na premog. Za pradedu ne ve. Je pa plačeval davek. In pokaže liste za to in še triindvajset drugih ekonomsko enako nepomembnih parcel.

Tisto, o čemer ti izpoveduje, zato niso zlate barve poletja, vonj podpazdušnega znoja koscev, dvorjenja in kljunčkanja v juniju, ko je trava še visoka, molči torej o čudovitem vonju mlade pičke v sveži pomladanski travi, marveč izpoveduje o obiskih pri notarju. Ampak v teh izpovedbah ga ustaviš. Malo zato, ker te v svoji nezanimivosti niti malo ne potegnejo vase, uradno pa zato, ker vpisi tako ali tako izhajajo iz listin in je torej nesmiselno, da s tem izgubljamu čas še v narečju. Mogoče mu delaš krivico. Mogoče pa se v njegovih otroških spominih na tintnike in črne dokomolčnike vendarle tudi skrivajo magdalenice. A človek pač mora biti selektiven.

Ker je tako, kmalu napoči čas za priče. Za priče z obeh strani. O pisarniških in o hostarskih dogodkih. Nadejaš se resnice.

Za pričo najprej pozoveš lastnika sosednje parcele. Ta zdaj stoji tu kot stražar. Pove ti, da so Žagarji tu vedno kosili, sekali, prevažali. Zato se pa temu delu sveta reče Žagarjev laz. Zamišljaš si ta starega Žagarja iz

18. stoletja, ki se neke tople junijske sobote teži z žganjem in z očmi meri laz, ki se imenuje po njem. On je sosed in točno ve, kje so meje z Žagarjevim lazom. Saj so vendar zmeraj skupaj barvali mejnike.

Tudi drugi sosed ti potrди, da se je temu delu vedno reklo Žagarjev laz. Da so kosili, žagali, sekali, vlekli po drči ...

Rečeš si: Tako ne bo šlo več naprej. Saj bomo še zaspali od tega, ko bodo hodili vsi po vrsti drdrati o tem, kako je Žagar kosil in plel, grabil listje in ponosno stal na svojem, z rjavim klobukom in zdravih pordelih lic. Ne, zadeva je potrebna, da se jo nekoliko razgiba.

Razgrneš sto let star katastrski načrt. Glejte, mu rečeš, in on stopi zraven, da zavohaš njegovo sapo, ki diši po lubju. Vi poznate ta svet, mi lahko pokažete, kje je Strmečnik? On ti odgovori: Zgornji ali Spodnji? Spodnji, odvrneš. Mož se zamisli in s prsti raskavo drsi po neobriti bradi. Saj je tu napisano, reče. Kje pa je potem ta parcela, ki ji rečete Žagarjev laz, vprašaš naprej. Zdaj gleda v papir in zvija spodnjo ustnico. Po moji pameti, reče, je tule cesta ... potem potok ... in tu se začne laz. Ampak po tej karti sodeč je to v Mačkovcah in ne na spodnjem Strmečniku, ugotavljaš na glas. Zdaj se zmede, a ne za dolgo. To so njegovi kraji in ne bo se zdaj podelal pred sodnikom, ki je ves čas po pisarnah s finimi preprogami. Reče: Glejte, Strmečnik je mogoče napisan do tukaj, ampak je še naprej. Bom že vedel. Tam, kjer se začne Mačkovca, tam je medved hodil. Tukaj, in kaže s prstom na sporno parcelo, pa ni medved hodil. Ne da bi jaz vedel.

Potem prihajajo na prostor še drugi in tudi ti zdaj govorijo o medvedu. Zdaj se vse vrtilo okrog zveri in vsi ravnajo, kakor da je to bistvo cele zadeve. Tebi se to ne zdi tako pomembno. Ko sprašuješ, kdaj je ta medved hodil naokrog, so odgovori različni, a vsi segajo zelo daleč v njihovo otroštvo in še dlje v preteklost. Potem vendarle vprašaš, kaj ima medved opraviti z Žagarjem. Človek, ki stoji pred tabo, osuplo zajame zrak, da se mu napne pletena siva jopica na prsih. Šavsnu ga je, reče z užaljenostjo v podočesnih mešičkih in gleda vate z dvema kolobarjema. Koga je ravnsu, vprašaš, mirno. Ja, Žagarja, zagrmí. Žagarja, čeljust mu je odtrgal. Katerega Žagarja, vprašaš, kajti ta, ki sedi ob strani kot stranka tega postopka, ta ima čeljust lepo naravnano. Nobenih sledi, nobene opombe o medvedu, kot bi rekel sam. *Nč da kej takšnega.* Franceta Žagarja, reče. Franceta! Franceta Žagarja, vprašaš? Kajti zate je to neznani člen v rodu, ki sega od Mihaela Žagarja, ki je laz kupil, do Gregorja Žagarja, ki je tožnik v tej pravdi. Kdaj ga je, se dopolniš. 1843. mu jo je odtrgal, zagrmí. Zdaj z enim očesom vidiš, kako Zabregarja dviguje s stola. Te letnice so njegovi aduti. Odvetnik ga miri in zdaj si nekaj vneto šepetata. Z drugim

očesom se zazreš v škornje priče. Vsi blatni so in drži se jih jesensko listje. Na meji z Mačkovco naj bi ga, ko je tam sekal v izteku svoje zemlje. Odtlej čez potok več niso hodili.

To je laž, protestira Zabregarjev odvetnik. France Žagar leta 1843 ni mogel sekati na sporni parceli. Ni mogel brez grofovega sečnega dovoljenja. In tu je zdaj zanka: Če bi imel sečno dovoljenje, bi bil v grofovih listinah zaveden kot posestnik. Če pa bi bil v grofovih listinah zaveden kot posestnik, potem bi bile te listine izročene, ko se je ustanavljala zemljiška knjiga in tedaj bi se France Žagar vpisal v zemljiško knjigo. Pa se ni. To vemo, da se ni. Kako torej veste, da ga je medved, vpraša pričo.

Menda bom že vedel, reče in se odkreha. Vsi to vemo, o tem se je govorilo. *O tem, kaj je v knjigah pisalo, za to jest nič ne maram, da mu je pa čeljust medved, to pa to.* Vsak otrok je vedel, da se ne sme čez potok in še zdaj vedo, da se ne sme tja čez, kjer je medved. Zato je pa vse tako zaraščeno, da se še lovci komaj prebijejo skozi.

Zdi se ti, da izpod vrat veje hlad. Pogledaš proti špranji, in vidiš, da je tam v kotu vse polno zemlje in listja. Živalsko dlako vohaš. Volčjo sapo. Kot da bi šel tu čez, po diagonali razpravne dvorane trop volkov in potem naprej v gornji Strmečnik. So prišli piti v potok? Kaj pa volkovi, vprašaš?

Za volkove ne vem. Govorili so, da so nekoč bili, a to je bilo pred mano in še celo pred mojim atom. Potem so šli menda proti jugu in ostali na oni strani. To bi morali Malnarja vprašati, on bi to vedel. Prišel je pogledat in čaka zunaj na hodniku.

Zabregar zdaj plane k višku. To so same laži, se dere. A vi morda mislite, da je bil Lichtenberg podkupljen. Njegovi arhivi nekaj štejejo. Tu ni korupcije. Zdaj se dvigne Zabregarjev odvetnik. Gospod sodnik, ti reče. Saj Malnarjevega zaslišanja vendar ni nihče predlagal? Kdo sploh je ta Malnar in o čem naj bi izpovedoval? Uveljavljam kršitev razpravnega načela.

Jaz ga torej predlagam za pričo, zdaj poseže vmes Žagarjev odvetnik in reši vse pravne dileme. Z njim bomo dokazali, da je stari Žagar sekal v gozdu.

Obrneš se k strojepiski. Ta odloži nalivnik in gre poklicat Malnarja. Zelo slabo ga že vidiš. Mrak pada. Zabregar in Žagar se zavijata v jakni.

Vprašaš se, če nisi morda pristranski, ko zaslišuješ samo hostarje, uradnikov pa ne. Ampak, kaj moreš, če so Zabregarjevi dokazni predlogi omejeni na listine. Prek tega ne moreš. Tudi nagibaš se že nekako na Žagarjevo stran.

Malnarjeva ramena so široka, da zastre še tisto malo svetlobe, ki prihaja od zunaj. Ne vidiš mu obraza, a sodeč po silueti izgleda, da mu manjka eno uho. Tesnobno ti je. Vse se ti zdi tako neresnično. Tako neresnično, da

čutiš strah kot naraščajoč brst sredi trebuha. Se ti je svet okrog tebe sploh kdaj zdel resničen? Morda v otroštvu? V puberteti? V igrivi adolescenci? Ko si bil ustavni sodnik? Tiste seje so bile šele neresnične. Ena sama igra. Ena sama znanost. Ena sama humanistika. Igra planetov in asteroidov. Dvojna osončja. Pingpong po Wittgensteinovih linijah formalne logike. Nato Rahmaninov. Iskanje gravitacijskega središča pojmovnega vesolja. Devet ljudi v škrlatu. Zunaj na pločniku Beethovnove pa novinarji kot spletni forumaši. Malnarjeva ramena so široka. Pred tabo je krpan z odgriznjenim uhljem. Strah te je. Vprašaš se: Ali sem jaz nekakšna oblast. Pogledaš proti strojepiski in si rečeš: Ivka, a sva midva skupaj mogoče nekakšna oblast? Tretja veja. Katera veja oblasti je bil grof Lichtenberg? Ivkine oči begajo skozi sobni mrak kot na božjem romanju.

Zunaj krulijo neke zveri. Veter zaganja veje dreves ob šipo. V roke primeš talalni načrt. Ta je še celo izpred časov, ko je Žagar od Anclina kupil sporno ledino, saj je bil pripečaten k pogodbi. Le medlo vidiš skico zemljišč na njem. Podržiš ga pred sabo, a poblešči se le rubinast prstan na tvoji roki. Od kod se je vzel? Malnar čaka, da ga boš ogovoril. Gospod sodnik, reče in molči.

Ti pa se znova obrneš proti strojepiski, ki jo vidiš sedeti v mraku. Gospa Ivka, dajte, prosim, poskrbeti za luč. Ne vidi se več ne ure ne državnega grba na steni. Še stene se skoraj ne vidi več, izgublja se v zrcnih prostora.

Ivka vstane, stopi nekam ven iz razpravne dvorane. Slišiš neko škripanje, odpiranje omar. Neko ropotanje, odmikanje reči, rožljanje. Nočne posode? Krepelca? Gospod sodnik, jo najprej slišiš, kako ti govori s hodnika, nato pa uzreš, ko stopi skozi vrata, samo tole sem našla. V roki drži svečnik iz počrnelega železa. Lep primerek lokalnega kovaštva. Zdaj gre mimo hrusta na prostoru za priče in svečina obsije njegov obraz. Obraz podložnika Antona Malnarja, lovca, ki mu je volkulja odgriznila levo uho.

Svečo položi na pult, tako da ste zdaj vsi ožarjeni: Zabregar in njegov odvetnik, Žagar in njegov odvetnik, Ivka, ti in podložnik Malnar, lovec. Še ta zadnja priča in obravnava bo končana. V mislih že snuješ obrazložitev sodbe. Zdaj je uganka le še to, kako se bo v celoten mozaik vključil Malnar. Bo koristil loku zgodbe? Soj sveče pleše po njegovem čelu in kozavah licih. Gleda resno kot oblast. Opaziš, da je ob pult za zaslišanje prislonil sekiro. Nikamor več ne gre brez nje. Še k postelji jo polaga, preden smukne h gospe Malnar. Sprašuješ se, ali se bo Zabregar zoper sodbo pritožil. Zunaj rezgetajo konji. Kočijaž te že čaka.

Monika Jerič

Koliko smo sami svoji?

Ko se zbudimo, imamo ljudi različne rituale. Nekateri morda niti nimamo kakih posebnih ritualov prebujanja in vstajanja, temveč se predvsem bolj ali manj vedro odpravimo v kopalnico. In pred nami je – vsaj če nimamo navade že takoj ob prebujenju opraviti samoizpraševanja, ker smo to morda naredili že pred spanjem, ali pa če nismo tiste sorte ljudje, ki se morajo zjutraj šele spet iznajti, pri čemer jim pomaga okolica, to je postelja, morda nočna omarica, okno ali topli partner, ki še spi zraven njih – prvi preizkusni kamen naše biti, ogledalo. Pa ne tisto zrcalce, zrcalce, ki nas bodri, da smo najlepši, ali nas miri, da smo tudi malo manj lepi zaenkrat še živi tukaj in zdaj. Tudi ne zrcalo, o katerem nam Lacan ve povedati marsikaj in nas med drugim iniciira v diskurz o nezavednem, ki je – če od nikogar drugega, njegovo, moje je precej bolj primitivno – strukturirano kot govorica. Ne; ogledalo. Se mar istovetimo s podobo, ki jo vidimo v njem, oziroma konkretnije s svojim zunanjim videzom? Zakaj torej preizkusni kamen biti?

Bit se začne pri malih stvareh in se počasi razrašča v večje, živo utripajoče bitje. In en delček tega bodočega celostnejšega skupka je tudi podoba, ki se nam zjutraj prikaže v ogledalu in s katero imamo, ko se uziramo vanjo iz oči v oči, spoznavni, razpoznavni dialog. Se prepoznate, četudi se morda ne poznate zares docela, morda ste intimni s podobo, ki vas gleda, toda ali veste, kdo je, ki zre v vas? Tu se nam odpirata dve poti; ena je gladka in vodi prek poznavanja samega sebe k zaobjetju samega sebe, četudi se morda kdaj za daljši ali krajši čas z nelagodjem ali celo odporom pehamo proč, in druga je prizmatična, po njej pa ne moremo daleč, če se nazadnje, bolje prej kakor pozneje, ne sprijaznimo z vsaj nekaj pragmatičnosti.

Sami po sebi, ne da bi sploh že zašli k vprašanju identitete, ki se prek njih prevaja, so človeški obrazi takšni in drugačni. Bolj kakor to, ali je lep

ali grd, pa je za bitje, ki se gleda v ogledalu, pomembno to, ali je obraz v trdnem ali v bolj fluidnem agregatnem stanju. Kako v fluidnem stanju, se bržkone zdaj sprašujete, človeški obrazi so vendar nekaj trdnega, kompaktnega, so telo. In prav imate, drži. Toda samo v primeru, če ste sami s seboj in ne nastavljate svojega obraza na ogled komu drugemu. In če se ne gledate v ogledalo po prizmatični poti, ki razpršuje vaš obraz in ga napravlja težko oprijemljivega. Nekateri obrazi se namreč odbijajo od ogledala v mavrico obrazov, ki so vsi pravi, pa hkrati ni noben verodostojen, saj mu manjka samolastna kompaktnost, stoji le tako dolgo, dokler stoji ob drugem, prav tako pravem in hkrati neverodostojnem. Taki obrazi, tu jim pravim fluidni, póti pa, ki je takim obrazom usojena, prizmatična, svojega nosilca že takoj zjutraj, ko se zbudi, ko je še sam v sebi in le ogledalo nasproti njemu, zatresejo v temelju njegove biti, ne da bi za to poskrbel šele drug človeški obraz, partnerjev, sosedov, sodelavčev, naključni. Človek s takim obrazom lahko prav dobro ve, kdo je, ki zre vanj, a ne more biti nikdar zares intimen s svojim obrazom, ne more se prepoznati in se zaobjeti ter igrati skozi življenje igro objamem, pahnem proč, objamem, pahnem proč, ki je, četudi terja nekaj preigravanja, bolj ali manj linearna in gladka. Namesto tega se zato človek s takim obrazom zjutraj kar malce sadomazohistično poda v kopalnico in čaka, kdo bo pa danes prvi skočil vanj iz tistegale ogledala tamle. Jasno, sledil mu bo drugi pa tretji in tako dalje. Vendar je tako, da so ljudje v splošnem prepričani, da si prvega najbolj zapomniš, in tudi človek s tem obrazom tako po otročje najbolj pohlepno in najbolj bojazljivo pogleduje za tistim prvim, četudi ve, da prvi ni verodostojen prav nič bolj kot kateri koli bodoči.

Rekli smo, da ostane človeku v takem primeru ena sama stvar, to je pragmatičnost. Večinoma je tako, da četudi je bolje, da to odkrije raje prej kakor pa pozneje, v praksi človek to stori pogosteje pozneje kakor pa prej. Kakor koli že in kakor koli omejena se na prvi pogled zdi ta možnost, lahko ta pragmatičnost v realnih primerih privzame različne forme, katerih zgolj ena od možnih je shizofrenija. Tu se šali, kajne, se zdaj verjetno sprašujete, saj kako vendar lahko trdim, da je shizofrenija pragmatična. Čisto preprosto in pragmatično povedano, naj bo še tako razbita, najdenje imena, četudi psihične bolezni, osebo utočkuje, jo priveže na eno mesto, pa čeprav je to mesto nekako, kako bi rekli, spiralasto strukturirano. Oseba dobi enovito identiteto po nomenklaturi. Drug način prebivanja s fluidnim obrazom je, recimo temu, kartezijsko obarvan, saj se človek tedaj istoveti zgolj s svojo nematerialno *res*. V konkretnem primeru lahko to pomeni, da tak človek zapostavlja telo – s tem pa seveda odpravi kot bagatelno tudi tisto, kar zre vanj iz ogledala – kot redundantni privesek, v najboljšem

primeru nekako tako, kakor da bi bilo obleka, v manj posrečenem primeru pa mu telo predstavlja neke vrste oklep, ječo, v kateri se resda nahaja, a nima ta lokacija nič bistvenega opraviti z njim, ki je ves v duhu in v mentalnih predstavah. Obstaja več podzvrsti tega tipa, naj tu omenim tisto, ki je prepričana, da človek sam s svojimi mislimi ustvarja svet. Ker je malo svetov, ki bi imeli enega samega prebivalca, je treba predvidevati, da pri tem v mislih nima le svojega sveta, pač pa kar svet vobče. Težava, ki se pojavi, če je resnično tako, je ta, da dobimo v tem primeru nenadoma čisto preveliko število tvorcev svetov vobče, ki pa so dokaj prazni.

Kakor rečeno, možnih je več alternativ. Ena od bolj zanimivih po mojem prepričanju je tista, ki jo je v določeni fazi svojega življenja živel Avguštin. Ta cerkveni oče je bil tako rekoč izumitelj Mini Jaza, čeprav je bil v nasprotju z v današnjem času slavnejšim likom iz *Austina Powersa* njegov mali človeček v resnici boljša polovica velikega Avguština. Začelo pa se je nekako tako, da je Avguštin prepoznal razliko med tem, kar si je želel, ter tem, kar je dejansko počel, in ker še ni bil zrel za harmonizacijo med tema dvema razsežnostma, je zaklical tja v zrak oziroma nemo v samega sebe: "Daj mi čistost in vzdržnost, samo ne še takoj." V osnovi je bil Avguštinov problem v tem, da je človeku pripisoval svobodno voljo, a je ta včasih udejanjala stvari, ki si jih on sam v globinah svoje biti pravzaprav sploh ni želel, temveč ga je nekaj pehalo v to, da jih je počel. Kar je torej pozneje pisal cerkveni oče notranjega dialoga Avguštin, je dejansko poskus razjasnitve, kaj se tu dogaja in kaj to pomeni ter kako naj se posameznik sooča s tema kakor da dvema voljama v sebi. Ne bomo popolnoma udarili mimo, če predvidevamo, da je Avguštin, ko se je zjutraj prebudil in se pogledal v ogledalo, spremljal v njem mimohod samega sebe v različnih podobah, ki so bile vse on in nobena ni bila scela on. S tistim klicem sebi v brk ali v nebo pa je pripoznal nezadostnost samega sebe in se izročil, čeprav z zvitostjo, ki bi ji lahko pariral le še kak Blaise Pascal – ta je namreč svetoval, da je bolje verovati, kakor pa ne verovati, tako, za vsak primer, kajti človek pač nikdar ne ve, kako se bo nazadnje obrnilo –, v dobrohotnost svojega Stvarnika.

Zdaj ko smo dobili okus za to, da se je v ogledalo ujelo več kakor zgolj odslikava našega fizičnega telesa, pojdimo na sprehod. Že v antični Grčiji so imeli nekateri navado razglablјati o stvareh, od katerih človek nima kaj prida materialnih koristi, medtem ko so špansirali naokrog. Sicer niso bili pretirano patetični, a se jih je vseeno prijelo ime peripatetiki. Če zdaj mislite, da se šalim, se vsekakor ne motite, kajti *peripatos*, ali po domače povedano sprehod, v splošnem seveda nima nič opraviti s patetiko, je pa dober za krvni obtok in s tem za zdravo telo. In pravijo, da je v zdravem

telesu zdrav duh. Ali pa je morda ravno obratno? Bržkone kakor za koga. A kakor koli že, sprehod ne škodi in ima lahko celo čisto določen smoter.

Ko se tako vzpenjam na grajski hrib po eni od skoraj neobljudenih stez, prav nikogar ni, ki bi mi prišel naproti ali me gnal od zadaj naprej, se spomnim na ogledalo in na svojo odvisnost od njega, ki mi sporoča, kakšen je moj obraz, ta pa potem, tako v odbleskih kakor tudi na moji glavi, živi neko življenje, ki ga ne morem v celoti zapopasti in zagrabit s svojimi mentalnimi predstavami in idejami, kakor koli globoke in prefrigane naj si te že bodo. Še nehoteni mišični trzljaji me v tem pogledu včasih speljejo na led. Zdi se, kakor da človek niti zjutraj v kopalnici ni zares sam svoj, temveč je ujet v mrežo razmerij, ki se pletejo v možganih in razpošiljajo informacije, ki si jih nato prisvajam kot svoj pogled. Ker niti sam človek nima docela v oblasti tega, kar se navzven ponuja kot on, dobi posebno težo ne samo to, kar človek misli, ampak tudi to, kar dela. Ali drugače povedano, gesta postane ogledalo duše. V ta namen se je iz srednjega veka sem ohranila praksa pisanja kodeksov o obnašanju, v katerih so bili inventarizirani razno razni človeški gibi, ki so jih spremljali vsemogoči in včasih tudi kakšni nemogoči subteksti, ki da so delovali v ozadju teh gest. Posebej rigorozni v tem početju so bili v nekaterih francoskih samostanih, kjer so hoteli skozi skrbno gojenje lepih gest polepšati svoje duše. Stranska plat tega je bila osamosvojitve geste od vsebine, ki pa jo vedno lahko ubere v dve različni smeri. Z eno od teh smeri smo se seznanili že pri svetem Avguštinu. Ko je namreč ena od njegovih volj počela nekaj drugega od tistega, kar si je želela druga njegova volja, ki je bila globlje zakopana v njem, a je bila hkrati tudi Drugo od njegove samo-volje, je ta naš cerkveni oče odkrival notranji monolog, v katerega se je sem ter tja na pravih mestih vmešavala beseda Stvarnika Božjega. Drugo smer osamosvojitve geste pa zaznamuje hipokrizija, ki se pogosto izkaže tako za bolj plodovito, kakor je tudi trajnejšega veka.

V tem razmišljanju me – še vedno ni nobenega človeka okrog mene, le šumi tihega dihanja dreves, ptič se prekucne ali zacvrkota, kakšen kamen se zakotali pa spotaknem se ob vejo in skoraj zletim na nos – nenadoma prestreli misel: ampak to ne more biti čisto tako tudi pri slepih ljudeh, ti se zjutraj ne bodo videli v ogledalu, tudi v partnerju ne, človeški pogled njih ne bo določil tako, kakor določa, naj se tega zavedamo ali ne, nas, ki vidimo. V krojenju identitete mora potemtakem imeti podobno vlogo kakor ogledalo nekaj drugega. Ali pa jim morda manjka celo kar en cel ta del identitete? Nedolgo nazaj mi je prišel v roke članek o krtih, ki si zaradi izredno slabega vida namesto z očmi pomagajo pri lociranju sebe in razpoznavanju dogajanja v okolici z nosom, vendar ne s katerim koli

nosom, temveč s stereo nosom. Njihovi nosovi so namreč razviti tako, da vsaka nosnica posebej identificira določne informacije iz okolja, krt pa potem, ko njegovi možgani "vidijo" posamezni ovoidni množici in tudi njun presek, natančno ve, kako reči stojijo. Že ljudje, ki smo bolj kratkovidni, vemo, da se je z leti naša sposobnost vohanja precej izostrila, zelo slabovidni ljudje pa se morajo sploh v veliki meri zanašati tudi na otip, pri čemer njihovi prsti privzamejo vlogo oči, se pravi spet tako kakor pri nekaterih živalskih vrstah. Če lahko prsti in tipalke in še celo nosnice vidijo, potem lahko tvegam z idejo, da samo mesto stika – roka na obrazu, nos pomolim pod pazduho – bržkone lahko igra zelo podobno vlogo, kot jo ima moje srečanje z ogledalom, in ravno tako kakor pred ogledalom se tudi ob tem kateri od slepih ljudi prav hitro zaobjame, kakšen drug pa tipa in tipa in voha in vsekakor čuti, a ko vendarle nekaj ujame, mu nekaj drugega tudi že ubeži in mu s tem zablokira pot po linearni, gladki poti.

Ne da bi se morda ravno ne strinjal z njo, bi tej moji ideji zagotovo pridodal svoj delež kak Nikolaj iz Autrecourta, ki velja za prvega ali vsaj za enega redkih filozofov skeptikov srednjega veka in še sholastičnega teologa za povrh. Sogovorci so mu dopovedovali, da njegov slepi sanjač zaman verjame, da ima v posesti neko zmožnost, ki mu kljub slepoti pomaga pri tem, da ne pada prepogosto v jame, ki se znajdejo na njegovi poti, in ga prepričevali, da slepca ne voh, ne tip in tudi ne razum ne bodo obvarovali pred tem, da se ne prekucne v luknjo. Nasprotno se je Nikolaj odločil zagovarjati metafizični argument, ki gre nekako takole: čeprav ne moremo dokazati, da takšna zmožnost v človeku zares obstaja, je kljub vsemu čisto možno, da obstaja, kajti v človeka je položena naravna težnja, da bi hodil naravnost. Mislim, da je to tako lep primer v ilustracijo pragmatičnosti, ki smo jo prej vzeli v misel, da bi ga bilo nemarno spregledati. Recimo torej malce prišpičeno, zato da razrešimo zagato glede slepih in slabovidnih, da imamo ljudje oči različnih barv in oblik, in nekatere so pač prstne blazinice ali nosnice ali celo še kaj bolj misterioznega.

Še vedno nobene človeške duše okrog mene. Steza se počasi preveša navzdol po hribu. Verjamem, da se ne bomo, ker smo se že nekako privadili na to, da nad našimi glavami utripa gozd in ptič izdaja svoj obstoj, zdrznili od gnusa, ko se bodo začeli krepiti mestni šumi. Njihov pogled nas ne bo presenetil in ne bomo kakor Sartre mislili, da kolikor smo pod pogledom, ne vidimo več očesa, ki nas gleda, če pa vidimo oko, potem izgine pogled. Kajti tudi pogled ima oči, v poku veje, v prhutu kril. Freud pa je menda celo verjel, da bi lahko videli nezavedno na delu, če bi le lahko pogledali na dno mrežnice. Mislite, da bi videli govorico ali pa bi,

nasprotno, tam čepelo kaj bolj neartikulirano primarnega? Res, kdo le bi to videl, kakršno koli že je.

Odkar nam je sveti Avguštin odstrnil introspekcijo, lahko pridemo marsikam tudi po tej poti, medtem ko so se v stari Grčiji bolj zanašali na punčice. Tisti znameniti izrek “spoznaj samega sebe”, ki ga najdemo ob vhodu v Apolonovo svetišče v Delfih, je namreč demokratičnim Atencem sporočal predvsem to, da je človek človeku – *lupus*? No, lahko tudi, kakor je pozneje po latinsko ugotavljal Thomas Hobbes, vsekakor pa najprej merilo, čeprav ne docela v takšni meri, kakor je to zagovarjal Protagoras. Grška politična žival se namreč ni zazirala v svojo zavest, marveč v svet, v drugega človeka, v katerem se je videla in se brez njega ne bi mogla spoznati. A se je hkrati s tem zazirala tudi v ogledalo, kajti, kot je pisal Platon, takrat ko gledamo nekoga, ki nam je nasproti, naš obraz odseva kakor v ogledalu v tistem, kar se imenuje punčica po domače in *kore* po grško oziroma *pupilla* po latinsko. S tem v mislih se torej pripravim na vstop v živi mestni utrip.

Naš sodobni svet še zdaleč ni tako prozoren, kakor bi si človek pogosto želel. Videli smo, koliko nam da opraviti begava štrena, ki se nam plete po mislih in jo napaja naše bolj intimistično iskanje identitete in spraševanje o njeni samoniklosti. Še celo v primeru, da nam je dano hoditi po ravni, gladki poti, nam bo slej ko prej prišel naproti nekdo, ki nas bo pogledal in nas s pogledom umestil, četudi za nič drugega kakor za to, da se ne bi zaletel v nas. A da ne bi bili preveč pasivni, se spomnimo, da ima pogled tudi sam oči in da tega človeka, ki nas je pripel s svojim buckastim pogledom na steno prostora in časa, markiramo tudi mi sami. Srečam torej tega človeka in vzajemno se zaznamujeva, da bi lahko šla dalje samo zato, da bi spet izgubila svojo samoniklo identiteto in se prepustila na moč in nemoč tretjemu, ki se že izmotava iz sence na pločniku in dejavno čaka, da ga doleti ista usoda kakor naju. Tako se srečujemo in oddaljujemo, da bi se spet srečali in oddaljili, in naša identiteta se gradi in razpada, ta hip smo in v naslednjem nas že ni več, zato da bi spet lahko bili. Prej smo naleteli na dokaj osamljene svetove vobče, zdaj pa nenadoma izkušamo, kako naš svet postaja “inštrument, na katerega igra nekdo drug”, kakor je poetično povedal Maurice Merleau-Ponty, in ki ne bi zvenel tako ubrano, če ne bi ujel v svoje vezje tudi naših disakordov in naših milih sozvočij. Koliko smo potemtakem zares sami svoji?

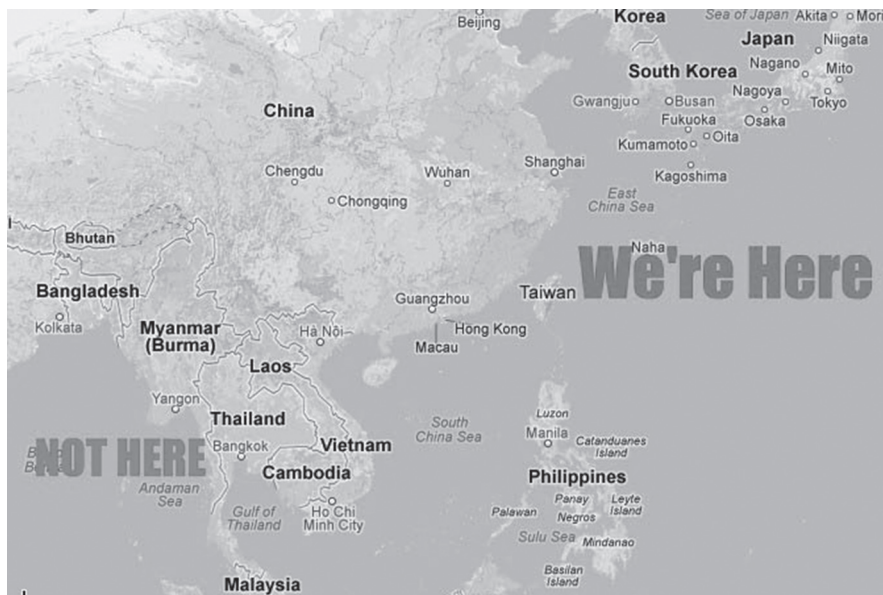
Svet ni samo polje srečevanj med osebami, ki imajo določeno obliko, barvo, okus, glas in vse tisto, kar se skriva neubesedeno v njihovih glavah in srcih, teče po živčnih vozlih in prevaja informacije tako sami tej osebi kakor tudi nam, ko se ta oseba obrne k nam z nekim dejanjem ali se

obrne proč od nas, torej spet z nekim dejanjem. Svet je tudi mesto našega srečanja in oddaljevanja, v katerega se ujame, četudi le za hip, vse, kar tvori prostor našega srečevanja in vpliva s svojo prisotnostjo na to, kako jaz vidim drugega, kakor tudi na to, kako ta in drugi vidijo mene. Kje bi se srečali, če ne bi bilo prostora našega srečanja – tihe steze, kopnečega pločnika, prehoda za pešce in mostu, pod katerim se leno kotali voda in v njej, no, morda tudi ribe, morda odpadki pa odbleski obrežja na vodi in valčki, ki jih puščajo za seboj race –, četudi je morda to tukaj samo zato, da bi zaživelo kot odpoved srečanju, pa naj si bo to že načrtna odpoved ali zgolj posledica tega, da se mi, midva, ki naju ni nikjer v isti obliki, kakor sva tukaj in zdaj, ne pozna in ne išče namensko srečanja. Hodim tako po mestu ob uri, ko se najbolje vidi podobe mojega in naših teles v oknih izložb, v grafitno črnem ogrodju postajališč mestnega avtobusa. Z vsakim pogledom, z vsakim odsevom se en delček mene odtrga od mene in se daje na razpolago nekomu ali nečemu drugemu in se nato vrne k meni ter me na novo določi, raztemelji me, da bi mi dalo nov temelj, kakor prej doma v kopalnici, pred ogledalom. Nekaj mi daje in mi nekaj odvzame, vsak delček je pravi in je hkrati neverodostojen, ni me ne brez njega in tudi ne z njim, če me ni hkrati po toliko drugih ... pogledih, mankih pogledov, prisotnosti in odsotnosti tega ali onega. Tudi park mi daje drugo identiteto, kot mi jo privoščita pasaža pri Nami pa pročelje Pošte, še pismo, ki ga oddajam, prenaša en del mene v kolesje izmenjavanja informacij in me daje samemu sebi v posest samo na pol, samo s pol sem, dokler ne prejmem odziva z druge strani, ki je tudi ni v isti obliki, če je ne določi, kakor koli že parcialno in necelovito, moje pismo. Tukaj in zdaj sem brez tiste identitete, ki mi jo podeljuje nikdar odposlano pismo prejelnika mojega pisma, sem pa tudi v vseh mogočih odgovorih, ki jih ni posredovalo tisto pismo. Vse to sem in me hkrati ni, predvsem pa nisem, kolikor me ni skupaj z drugimi rečmi in ljudmi. Nikoli mi nič zares ne pripada in nikoli niti sam ne pripadam samemu sebi. Ni me brez tebe, ki te ni brez mene, in naju obeh ni, če nama svojega telesa srečanja ne nudi svet, tale ulična zaplata tu in množica, ki hodi mimo in je zaradi naju in midva zaradi nje. Vsak živec v mojem telesu pričuje tkivu, ki se spleta iz prisotnosti in odsotnosti živih in neživih stvari, iz preteklosti in prihodnosti, tega, kar ni in bi lahko bilo, a tudi tega, kar nikoli ne bo. Konglomerat niti in vozlišč, eno prerežeš ali eno se razplete in že nismo več tisto, kar smo bili, zato da bi začasno postali nekaj drugega.

Stari in sodobni priročniki nas učijo, kako do sreče, oziroma nam dopovedujejo, da si srečen, ko si celovit v sebi in zase. Še razsvetljeni mož Montaigne je menil, da je razsoden le tisti človek, ki je tako neodvisen in

nenavezan na nikogar in nič, da ga izguba česar koli že ne bo prikrajšala za njegovo notranjo, intimno srečo, čeprav je po njegovem taka zasebnost primerna za ljudi šele po tem, ko so bili prej dolga leta vpreženi v delovanje za javno, obče dobro. Toda ali je človek zares lahko kadar koli celovit in zase? Naj smo tudi v čumnati skriti, nismo nikoli samozadostni in nikdar le po sebi in zase. Darovani smo sebi po drugem ali Drugem, magari po svitku prostora in časa ali pa po Besedi in dihu Stvarnika. Kar koli že je, ni človek nikoli avtonomno, samozadostno in sebe utemeljujoče bitje, temveč prej prežitek tega, kar je bilo, in obljuba, četudi nikdar izpolnjena, tega, kar bo ali bi lahko bilo. Vsi mi smo mali Stepheni Hawkingi, ki nam namesto računalnika nevidne in vidne trzljaje misli in telesa razbira nevidni utrip drugega živega bitja in vidno mirovanje nežive stvarnosti okoli nas.

Sodobni Tajvan je doživel številne politične, družbene in gospodarske spremembe. Prebivalci otoka so bili priča vladavini, porazu in odhodu japonskih kolonizatorjev ter kmalu potem prihodu Čankajškove nacionalistične vlade (po umiku njegovih sil s celinske Kitajske ob koncu državljanske vojne). Bili so nosilci procesa, ki je Tajvan iz ubožne poljedelske države relativno hitro spremenil v moderno in bogato industrijsko družbo. Prebivalci otoka, tako domačini kot priseljenci s celine, so bili v tej veliki transformaciji neposredno udeleženi. Njihove izkušnje, čustva, vrednote in način življenja sestavljajo slikovit kalejdoskop preobrazbe, ki ga odslikava tudi tajvanska književnost zadnjih desetletij. Danes je kultura na otoku v polnem razcvetu. Na prvem mestu je literatura, saj ima 23-milijonski narod več kot tisoč založb, ki skupaj izdajo skoraj 50 tisoč knjig na leto. Njihova največja knjigarna v Tajpeju je večja od londonskega Foylesa in vsak dan nabito polna. Pričujoči izbor kratke proze si prizadeva predstaviti vsaj odtenek tajvanske literarne živahnosti. Zgodbe je iz angleščine prevedla Kaja Bucik.

Yu Kwang-chung

Mesto brez sosedov

1

Ko sem se pred šestimi leti vrnil iz Hongkonga, sem se ustalil v okraju Kaohsiung. Kadar sem buden in kadar spim, lahko vedno slišim valove, ki se lomijo v prelivu. Stari prijatelji me obtožujoče sprašujejo: Zakaj si Tajpeju obrnil hrbet? In jaz odgovorjam: Nisem jaz obrnil hrbta Tajpeju, temveč ga je Tajpej meni.

Po vseh teh letih življenja na jugu grem le stežka na sever; samo takrat grem, kadar je res nujno. Včasih, kadar sem bil posebej obupan, sem ljudem mrko povedal: "Ko sem zavrnil Tajpej, se je začela moja sreča." Obupan sem bil, ker je bil Tajpej za majhne in velike dogodke – konferen-ce, govore, večerne zabave in razstave – vedno gostitelj. Če bi odhitel na sever, vsakič ko bi mi Tajpej pomignil, bi življenje v Kaohsiungu postalo nemogoče.

Zato se morda zdi, da sem brezsrčen, celo nehvaležen. Ampak ni tako. Nisem pozabil Tajpeja, ne izogibam se Tajpeja, ne hodim manj v Tajpej in Tajpeja se tudi ne bojim. Ravno nasprotno. Nikakor ne morem pozabiti Tajpeja – mojega Tajpeja, starega Tajpeja. Stal je v bogati, uspešni kotlini, ki je bila polna mladostnih sanj in spominov na najlepša leta, hranila je

---

Yu Kwang-chung se je rodil leta 1928 v Nanjingu in je odraščal v okraju Yongchun v provinci Fujian. Šolo je obiskoval v Chongqingju, univerzo pa v Xiamenu. Leta 1949 se je preselil v Hongkong in se leta 1950 ustalil na Tajvanu. Diplomiral je na Oddelku za tuje jezike in književnosti na Tajvanski narodni univerzi in magistriral iz kreativnega pisanja na Univerzi Iowa v Združenih državah Amerike. Poučeval je na Tajvanski narodni normalni univerzi, Tajvanski narodni univerzi, Narodni univerzi Chengchi, Kitajski univerzi v Hongkongu in na Narodni univerzi Sun Yat-sen. Dvakrat je v Združenih državah Amerike deloval kot Fulbrightov gostujoči profesor. Zdaj je predsedujoči profesor serije predavanj Kwang-hua na Narodni univerzi Sun Yat-sen. Yu je ploden pesnik in pisatelj, ki je objavil veliko poezije, proze, kritik in prevodov ter je v kitajsko govorečem svetu zelo spoštovan.

trenutke, v katerih sem postal mož, oče, pisatelj in predavatelj. Še prej je hranila leta, ko sem bil študent, ko je bila moja mati še živa. Tisto je bil moj Tajpej – v barvitih petdesetih letih, ki so zdaj postala črno-bela. Četudi v mesto prispem s severozahoda z avtobusom družbe Kuo-Kuang, ali z jugozahoda z vlakom Tzu-Chiang, ali s severovzhoda z letalsko družbo China Airlines, se nikoli ne bom mogel vrniti v tisti Tajpej.

Tisti Tajpej, ki je iz osemdesetih let nenadoma zakorakal v devetdeseta, Tajpej, o katerem beremo v časopisih in ga vidimo na televiziji ali ga osebno spoznamo na ulici, pa mi ne ugaja. Preroki in goljufi pravijo, da je “tranzicijski”, “večdimenzionalen” in “odprt”, vendar v njem ni več topline. Kadar se sprehodiš po Vzhodni zhongxiaoski cesti, se ves sijoči, nasilni svet preriva s komolci, hkrati pa se vse zdi tako oddaljeno; ničesar ne moreš prijeto, ničesar obdržati. Kadar hodiš po ulicah Tajpeja, si kot lovec v legendi, ki se je zbudil iz sanj, se spustil z gore in zakorakal v neznan svet.

Če je domotožje ali nostalgija geografske narave, te bo letalska vozovnica ali vozovnica za vlak pomirila, saj te bo pripeljala do domačih vrat. Če pa je domotožje časovno, so vse ceste enosmerne, vsa vrata so zaprta in nič te ne more vrniti v tisti čas. Po desetletju bivanja v Hongkongu sem postal časovni klatež, obtežen z veliko vrečo spominov. Ko sem dospel do vrat Tajpeja, sem ugotovil, da sem izgubil svoj zlati ključ; že davno sem se zaklenil ven.

Bil sem tako zbežan in razočaran, da bi tudi za vrati, ki bi se slučajno odprla, zagledal samo tuj obraz, brezbrizen in nestrpen.

“Zakaj si torej šel v Kaohsiung?” me je vprašal prijatelj. “Te bi Kaohsiung prepoznal?”

“Kaohsiung me ne pozna iz mladih let,” sem odgovoril, “in jaz ne poznam starega Kaohsiunga. Zato ne morem govoriti o izgubi in lahko začnem od začetka. Tajpej je drugačen. Ozadje je preveliko, zato čutim vso muhavost življenja. Tajpejska kotlina je moja odmevajoča dolina; obkrožajo in preganjajo me nešteti odmevi, ki se zvijajo v vrtinec spominov.”

2

Ozka pot, ki se stika z Xiamensko ulico, je še vedno tam, seveda. Spremembe v Tajpeju so se zgodile predvsem na severovzhodu; v južnem delu mesta so buldožerji naredili precej manjše razdejanje. Če je tajpejska

kotlina velikanska in polna odmevov, je uličica ob Xiamenski ulici majhna, vijugasta soteska, v kateri odmevajo stopinje mojih tamkajšnjih dni. Moja "domača uličica", ki nosi številko 113, se je začela na Xiamenski ulici in je vodila do Tonganske ulice. Še vedno je tam. Dolga je in ozka in ima precej bogato literarno zgodovino. V petdesetih letih so bili nekje na sredi postavljeni prostori časopisa Shin Sheng Daily News, zato sem tam pogosto videl pisatelja Penga Koja. Nekaj časa je na koncu uličice bival Pan Lei. V zlatih časih revije Literary Magazine je njen založnik Liu Shou-yi stanoval na eni od uličic, ki se je stikala s Tongansko ulico, prav tam, kjer se je končala moja uličica. Založnikovo stanovanje je služilo tudi kot glavna pisarna revije. Večkrat sem slišal, kako je po stranskih cestah in ozkih poteh odmeval živahni pogovor Hsiaja Chi-ana in Wuja Luciena, in videl, kako je Hsia od navdušenja zardel, Wujeve oči pa so izražale popolno zbranost. Stara japonska hiša Wang Wen-hsinga, ki je stala na rečnem bregu, kjer se je Tonganska ulica srečala s Shuiyuansko cesto, je bila napol skrita v senci starih dreves. Tudi Wang sem pogosto videl, ko se je sprehajal do krajev, ki so bili dovolj blizu, da se mu ni bilo treba peljati. To je bilo, seveda, dolgo pred tem, ko je napisal *Jia Bian*. Pozneje se je na uličico 113, samo nekaj hiš stran od moje, preselila družina Huang Yunga; kadar je zapihal veter, so se drevesni listi na dvoriščih obeh hiš skupaj zatresli.

Heraklit je dejal: "V isto reko ne moreš stopiti dvakrat, saj vedno znova priteče sveža voda." Ko je čas tekkel skozi odmevajočo dolino tiste dolge uličice, so ljudje, ki sem jih omenil, odšli. In jaz, ki sem tja prišel iz Xiamena ali Amoya, kakor mu pravijo, sem edini ostal in pazil na odmaknjeno pot pri Xiamenski ulici. Šele sredi osemdesetih let sem predal uličico – svojo izkoreninjeno korenino, svojo nelastniško lastnino – v oskrbo knjigarni in elitni založniški hiši Hong Fan, ki se je takrat nastanila tam.

Vsak od mojih "zvestih bralcev" gotovo pozna Xiamensko ulico. Tam sem preživel skoraj polovico življenja; tam je umrla moja mati, tam so se mi rodile štiri hčere in 17 knjig. Ta kraj morda res ni bil moja domovina, bil pa je moj trg, moja soseska, moja vas ali moje mesto. Če bi kdaj hodil v spanju, bi me policist gotovo našel tam.

V budnem stanju pa tega kraja raje ne bi obiskal. Čeprav vsak mesec potujem v Tajpej, nimam poguma, da bi stopil na tisto uličico, kaj šele, da bi nostalgično obiskal staro hišo. Morda so ozko cestico res razširili in izravnali, toda parkirani avtomobili so zasedli obe strani, zato je zdaj videti še ožja. Nizki zidovi, ki so jih napol zakrivali hibiskusi in bugenvilije,

in sence številnih, visokih dreves so skoraj izginili. Nadomestila so jih nadstropja nakopičenih stanovanjskih stavb in drugačno omrežje vej in krošenj – televizijske antene. Nekoč je na spokojnost uličice trkal jasni, ostri zvok lesenih japonk, ki se je približeval in potem postajal vedno nižji in tišji. Slišalo se je tudi glasno cinkanje zvoncev na kolesih, ki so vozila mimo hiše – zjutraj je prišel fant, ki je raznašal časopise, popoldne so se učenci vračali iz šole. Temu so se pridružili še zvoki rikš. Pozno ponoči so uličico prevzeli drugi zvoki. Bambusova flavta maserke ali slepega maserja je zvenela otožno in zapuščeno. Ulični prodajalec je vzklikal: “*Shao-rou-zong!*” (Riževi cmočki z mesom!) Njegov glas je bil pridrušen, ampak bogat, ko je počasi in mirno šel mimo in klical nočne ptice. Kadar je dvignil pokrov posode, je para s *shao-rou-zongov* takoj puhnila v nočni zrak. Nikoli nisem šel kupit cmočkov, vendar so bili prodajalčevi klici pomirjujoči; ker sem vedel, da si nekdo deli noč z mano, sem bil malo manj osamljen.

Toda vse to je izginilo. Uličica je zdaj še ožja, čeprav so jo razširili, in po njej vedno odmeva rohnenje avtomobilov in ropot motornih koles. V uličico se je priselilo več ljudi, vendar smo hkrati izgubili sosede, saj se vsi zapirajo vsak v svojo hišo. Kadar že pridejo na plan, se nemudoma zaprejo v svoje avtomobile. Danes je med sprehodom po uličici težko pomisliti na verze moje pesmi *La Lune*:

*Prijetna uličica ob Amoyski cesti, dolga in vitka:
čista pšenična slama vpija mesečino,
hladno mesečino, ki te pomiri z okusom
po mentolu.*

Tudi mojo *Nostalgično suito za cokle* je utopilo divje zavijanje mehaničnih volkov:

*Tik tik tok
Tok tok tik
Dajte mi par majhnih cokel
Svoje otroštvo bom zbudil
S tokljanjem nerodnih tolkal
Gor po poti
Dol po poti
Tikljajo in tokljajo
Tokljajo in tikljajo*

3

Mladi pisatelji, ki so hoteli objaviti svoja dela, so se morali boriti za mesto na literarni strani časopisa Central Daily News. Ko sem takrat prišel iz Hongkonga na Tajvan, so me sprejeli v tretji letnik na Oddelku za tuje jezike in književnosti Tajvanske narodne univerze. Svoja dela sem začel takoj objavljati v CDN in nobeno ni bilo zavrnjeno. Samo ene pesmi mi niso hoteli objaviti. Nisem bil zadovoljen s tem, zato sem jim še enkrat poslal isto pesem, ki so jo potem objavili. Dvomim, da se je v vsej zgodovini objavljanja kitajske književnosti že zgodilo kaj takega. Honorar za vsako sprejeto pesem je takrat znašal pet novih tajvanskih dolarjev, kar je bilo dovolj, da sem svoje dekline peljal v kino in na večerjo.

Pesmi so navadno objavili kak teden za tem, ko sem jih oddal. Štel sem dneve, in ko je prišel pravi dan, sem zgodaj zjutraj zaslišal zamolkel udarec pred vrati – zvok časopisa, ki je poletel čez bambusovo ograjo in pristal na tleh. Odprl sem vhodna vrata, stopil ven in pobral časopis, ki je ležal pod veliko palmo. V rožnati svetlobi jutranje zarje sem iz časopisa počasi, nežno vzel književno stran. Vedno sem najprej zagledal zadnji verz svoje pesmi. En verz je bil povsem dovolj – pesem je bila res moja. Kako čudovit je bil svet v tistem trenutku! Rožnata jutranja zarja je bila nova, časopis je bil nov, tudi moje novo delo je bilo čisto, bleščeče novo. Urednik me je spet opazil; svet mi je še enkrat posvetil pozornost. Bil sem v devetih nebesih.

Kmalu je v nabiralnik pri vratih tiho prispelo tudi obvestilo o honorarju. Seveda so prihajala tudi pisma, revije in brezplačne knjige. Kadar je svet prišel trkat na moja vrata, se je vedno pripeljal s kolesom. Cviljenju zavor je sledilo krčevito zvonjenje pri vhodnih vratih. In kadar sem šel sam iskat svet, sem vzel svoje kolo znamke Hercules, ki je bilo lahko, lepo in okretno. Z levo nogo sem stopil na pedal, desno zavihnel čez sedež, da sem ga zajahal, in z dolgim, ostrim cingljanjem zvonca na kolesu zapeljal na cesto. Če sem hitro gonil in je bil veter ugoden, sem se na dveh kolesih peljal s takšnim zagonom, da sem se počutil kot Nezha¹. V pičlih osemnajstih minutah sem dospel do hiše svojega dekleta na Severni zhongshanski cesti.

Tisto poletno noč, ko sem diplomiral na Tajvanski narodni univerzi, sva se z Hsiao Yu-sheng odpeljala naravnost na Yuanshan. Ležala sva na travi in zaskrbljeno opazovala zvezdnato nebo. Končno sva se poslovila od študentskih dni in nisva mogla predvideti prihodnosti. Nisva vedela,

---

¹ Kitajsko božanstvo, ki jezdi na "kolesu iz vetra in ognja".

kaj naj narediva. Zamisel o "izgubljeni generaciji" še ni prišla v modo, ampak resnično sva se počutila izgubljeno. Ker so naju vezale družbene obveznosti, k sreči nisva imela veliko izbire. Obvezno vojaško urjenje in služenje za diplomante se je začelo tisto leto, ko sva diplomirala. Ker sva prišla z oddelka za tuje jezike, nama ni bilo treba na naporno urjenje v Fengshang, temveč sva ostala v Tajpeju in delala za vojaško prevajalsko službo. Sprva sem služil na Uradu za zvezo, potem pa na Tretjem uradu Ministrstva za narodno obrambo, kjer sem imel v treh letih pogosto dostop do predsednikovega kabineta. Leta 1956 me je Hsia Chi-an prosil, naj prevzamem njegova predavanja o esejih na Soochowski univerzi, saj je bil preveč zaposlen, da bi še naprej opravljal to občasno delo. Tako sem začel poučevati na univerzi.

Tajpej se mi je v petdesetih letih zdel kot semenj ničevosti in premožno mesto, vendar ni bil preveč poseljen in promet ni bil posebej gost. Na bolj odmaknjenih cestah sem lahko celo užival v podeželskem vzdušju. Kadar sem se pri polni hitrosti vozil proti vzhodu po Vzhodni hepinški cesti, sem vedno z veseljem zagledal Palčni vrh, saj pred mano ni bilo nobenih visokih stavb. Ko sem prečkal Južno xinshensko cesto, sem srečal komaj kakega človeka ali avto, hiše pa so bile redko posejane. Pripeljal sem v divjino. In če sem dvokolesnik usmeril proti severu in na drugem odcepu Severne zhongshanske ceste zavil desno na Vzhodno nanjinško cesto, nisem zagledal štiripasovnega bulvarja, ki ga je mogoče videti danes, temveč grobo betonsko vijugo, ki je zavijala in izginjala med riževimi polji in zelenimi riževimi sadikami. V dveh letih, ko sem študiral na Tajvanski narodni univerzi, sem se s kolesom pogosto vozil po Rooseveltovi cesti proti jugu. Na desni so se razprostirala samo nešteta zelena riževa polja. Sveža zelena sadik, ki je bila tako čista in nedolžna, je kljub temu stala v nasprotju z naivnimi belimi čapljami in je vzbujala vizualno požrešnost. Če bi dovolj dolgo strmel vanjo, bi gotovo dobil "anoreksijo zelenja". Te blažene stiske se prebivalcem Tajpeja, ki očarano bolščijo v neonske luči, ni treba bati.

Ko sem bil v zadnjem letniku študija, se je pozimi močno ohladilo. Ob mraku me je gospod Wu Ping-chung, moj profesor na univerzi, nekoč povabil k sebi domov na večerjo; v loncu vrele juhe smo kuhali različna nabolca. Tja sem se odpeljal s kolesom, čeprav mi je okrog ušes bril leden veter. Preden sem odšel k profesorju, sem se zapeljal še po Hengyanški cesti. Bilo je malo pred osmo zvečer, ampak na cesti ni bilo niti pešcev, kaj šele avtomobilov ali koles. Samo temni oblaki so viseli nizko na nebu in žvižgajoči veter je stresal drevesa. To je bil Tajpej v petdesetih letih. Ko se ozrem v preteklost, razumem, da je bil Tajpej takrat samo neprivlačno,

majhno podeželsko mesto, niti malo sijajno ali premožno. Toda meni se je zdelo veliko, saj je bilo odprto in prostorno. V nasprotju z današnjim časom je bilo v mestu zelo malo ljudi in avtomobilov, hiše so bile nizke in drevesa gostejša. Po štiridesetih letih vidim, kako je Tajpej zrasel v višino, da se nebo zdi nižje; zrasel je, ampak hkrati se je skrčil, saj je tako natlačen. Tajpej je trdna pest, ki stiska svoje prebivalce. Stisnjenost pritiska na telo, pa tudi na razum; ne grozi samo našemu občutku za prostor, temveč tudi občutku za čas. Vse Tajpejčane neusmiljeno lovi živčni sekundni kazalec. Časovne omejitve, naj bodo oddaljene ali tik pred vrati, nas silijo k delu ob smrtonosnih urah in nas zbujejo iz sanj. Čim stopimo skozi vrata, nas ujame vlečna mreža oglasov, hrupa, izpuhov in informacij in informacij in informacij ter nas spremeni v nemočne vrtavke.

Kdaj se naj soočimo sami s sabo?

V tistih časih se je pesnik na Wuchanški ulici lahko naslonil na stojnice s knjigami, vladal kraljestvu, ki je pripadalo samo njemu, in se je lahko od daleč nasmehnil Spinozi, ki si je kruh služil s prodajanjem zrcal, ali Diogenu, ki si je za dom izbral sod. Vsak večer se je pod niskimi drevesi in zidci na Kulinški ulici zbrala skupina knjigoljubov, ki so sanjarili o preteklosti. Stari ali mladi, sključeni ali čepeči – vsak je v smer prastarih, starinskih kupov in skladovnic rabljenih in redkih knjig izlil svoja globoka čustva iz oddaljene preteklosti.

V tistih dneh so v Tajpeju obstajali ljudje, ki smo jim rekli *sosedi*. Na levi strani moje hiše na ozki poti pri Xiamenski ulici je živela družina Cheng. Družinski oče si je vsako jutro na dvorišču izpiral usta, da je odmevalo v vse smeri. Po večerji je cela družina pela psalme in družinska sreča je z mirno melodijo tekla prek zidu k nam. Zdaj, štirideset let pozneje, takšni ljudje ne obstajajo več. Vsi sosedje so izumrli, nadomestile pa so jih gruče “stanovalcev” z maskami. Ti ljudje so očitno pametnejši, bogatejši in bolj zaposleni. *Bojuj se, sicer boš izgubil*² – res so občudovanja vredni, niso pa prijetni.

Tajpej je postal mesto brez sosedov.

Zato pogosto pogrešam tisto staro mesto, ki še ni bilo premožno. Skri-va se za televizorji in računalniki, na drugi strani telefaksov in mobilnih telefonov. Vanj se bom vrnil z rikšo – če bom kako našel.

---

²Naslov zelo priljubljene pesmi iz poznih osemdesetih let.

Lin Wen-yueh

Dnevi veselja in žalosti

Moj sin je v svoji sobi zbrano pritiskal na tipke pisalnega stroja. Tipkal je angleške besede, nekatere so bile dolge, druge kratke. Jaz sem se v svoji sobi na drugi strani hodnika posvečala gospodinjskim obveznostim in poskušala ugotoviti, kaj piše. Nisem mogla biti prepričana, ali piše zahvale za to, ker je bil sprejet na kako šolo, ali samo izraža svoje upe in namene v osebnih pismih.

Brez njegovega dovoljenja celo jaz, njegova mati, nisem smela brati njegove pošte. To pravilo sem otrokoma vcepila v glavo, ko sta bila še zelo mlada, premlada, da bi zares razumela. Naučila sem ju, da morata spoštovati zasebnost drugih in da družinski člani niso nobena izjema. Sama sem se tega vedno držala.

V tistem trenutku pa me je skoraj nevzdržno zanimalo, kakšno pismo je pisal.

Seveda sem si lahko predstavljala.

Moj štiriindvajsetletni sin je jeseni diplomiral in končal služenje vojaškega roka. Ni se hotel podati po običajni poti in oditi na študij v tujino. Najprej si je hotel najti delo doma in pridobiti koristne izkušnje. Toda potem je temeljito preučil svoj položaj in raziskal svojo dušo ter se nazadnje odločil, da bo študij strojništva na višji stopnji nadaljeval v tujini. Sam se je tako odločil. Jaz in njegov oče se nisva niti poskusila vmešati ali vplivati nanj. Izid bi bil verjetno enak, vendar bi bila pot do njega drugačna.

Lin Wen-yueh se je rodila leta 1933 v Šanghaju in se je leta 1946 preselila na Tajvan. Magistrirala je iz kitajske književnosti na Tajvanski narodni univerzi, na Univerzi v Kjotu na Japonskem je študirala primerjalno književnost. Na Tajvanski narodni univerzi je delovala kot profesorica kitajske književnosti. Kot gostujoča profesorica je poučevala na Washingtonski univerzi, na univerzah Stanford in Berkeley v Združenih državah Amerike ter na Karlovi univerzi na Češkem. Lin Wen-yueh je zelo pomembna strokovnjakinja, esejistka in prevajalka sodobne tajvanske književnosti, objavlja eseje, članke in biografije. V kitajščino je prevajala dela japonskih klasikov; ker je bila ena prvih kitajsko-japonskih prevajalk, je leta 1994 prejela narodno nagrado za kulturo in umetnost.

Vse odkar je jeseni prišel domov, je bil zaposlen z urejanjem podrobnosti. Imel je nekaj dobrih prijateljev in sošolcev, s katerimi se je posvetoval in od katerih je dobil kupe podatkov. Pogosto sem ga videla, kako preučuje zemljevid novega sveta in očitno premleva, kakšna sta tam podnebje in okolica. Včasih me je med običajnimi pogovori spraševal o navadah in običajih v deželah, ki sem jih obiskala. Ob takšnih trenutkih me je njegova resnoba spomnila na mladostni žgoči idealizem in upanje.

V zadnjih nekaj mesecih se je nenadoma močno povečalo število pisem, ki jih je dobil z letalsko pošto. Sklepala sem, da se njegove priprave odvijajo po pričakovanjih.

Jeseni bo verjetno odšel od doma in se sam odpravil študirat v tujo deželo. Takrat bo najverjetneje že star petindvajset let. Kadar sem pomislila na to, so bili moji občutki vedno mešani: bežna sled žalosti se je pomešala s toplim občutkom tolažbe in blagoslovljenosti.

Pri svojih otrocih sem vedno spodbujala neodvisnost in zaupanje v lastne sposobnosti, saj sem upala, da bodo takrat, ko bosta morala razpreti krila in poleteti v širni svet, njuna krila dovolj močna, da se bosta lahko spopadla z nemirnim nebom. Vsi starši imajo, seveda, radi svoje otroke, vendar jih starševska ljubezen ne more zaščititi za vedno. To sem najhuje občutila na dan, ko se je mojemu sinu, ki je bil takrat star deset let, vnel slepič.

Ko sem opazovala njegovo šibko telesce, ki so ga v omami splošne anestezije peljali proti operacijski sobi, sem si najbolj želela, da bi lahko namesto njega trpela bolečino ali da bi lahko vsaj bila z njim in ga držala za roko, ga tolažila in bodrila, medtem ko ga je bolelo. Namesto tega sem lastnega sina smela pospremiti samo do vhoda v dolgi hodnik in sem morala opazovati, kako ga je skozi steklena vrata potisnil neznanec v beli uniformi. Takrat sem razumela, da morajo starši doumeti, da so njihovi otroci samostojna bitja, pa če jih imajo še tako radi. Otroci so tisti, ki morajo vzgojiti svoje telo ter sami premagati in ukrotiti svojo usodo.

Od tistega dne sem se močno trudila, da sem stala ob strani in bila otrokoma samo v oporo. Le redko sem se neposredno vmešala. Pustila sem, da sta se soočila s preprekami in se učila iz izkušenj na poti do zrelosti.

Tudi jaz sem poskušala spoznati svojo dušo in se mi je zdelo, da sem bila otrokoma precej dobra mati. Ampak če povem po pravici, sem imela tudi kak napad razočaranja. Preveč časa sem preživela v svojem kabinetu, kjer sem pisala in se pripravljala na predavanja. Moja otroka sta bila tako deležna precej manj materinske pozornosti kot njuni prijatelji, zaradi česar sem se včasih počutila krivo.

Nekoč, verjetno takrat, ko je bil moj sin v srednji šoli, sem ga vprašala: “Si nesrečen, ker nisem takšna kot druge matere, ki dan in noč strežejo svojim otrokom?”

Nasmehnil se je in odvrnil: “Kako naj vem? Imam samo eno mater, tebe, vse od takrat, ko sem se rodil.” Čeprav je bil njegov glas lahkoten, mi je s tem povedal, da me popolnoma razume, kar me je ganilo skoraj do solz. Še danes se spominjam njegovega odgovora.

Res je, da si otroci ne morejo izbrati staršev.

Ker si moja otroka nista mogla izbrati boljše matere, sem se poskušala sama izboljšati. Na žalost tudi materam ni vedno lahko, še posebno takrat, kadar se ukvarjajo z uporniškimi najstniki.

Spominjam se, da mi je hči povzročala precej skrbi, ko je bila v tretjem, zadnjem razredu nižje srednje šole. Njena osebnost je bila precej drugačna od bratove. Vedno je zlahka dobila prijatelje in telefon je nenehno zvonil, ker so hoteli govoriti z njo. Tudi v napetem obdobju tik pred izpiti, ki so bili pomembni za vstop v višjo srednjo šolo, je dobivala osupljivo količino pisem, na katera je morala odgovarjati. Imela je le malo časa za učenje in spanje.

Bolelo me je in skrbelo, ko sem opazovala, kako je izgubljala težo in so se njene ocene slabšale. Poskušala sem jo pregovoriti, naj omeji svoje družabno življenje in se osredotoči na šolske obveznosti. Moja opozorila se je niso dotaknila. Ali sploh obstaja dekle, ki bi cenilo takšne nasvete? Videla sem uporniški izraz, ki se ji je zarisal na mladem obrazu, ko sem jo že drugič oštela zaradi iste težave. Toda telefon je še vedno zvonil, podnevi in ponoči, zaradi česar ni imela časa za domače naloge, hkrati pa je motil tudi druge družinske člane. Nazadnje sem ji morala zagroziti: “Če prijateljem ne boš sama rekla, naj te ne hajo klicati, jim bom naslednjič kar jaz povedala, naj svoj čas in voljo raje porabijo za učenje, namesto da te klicarijo. Rekla jim bom, naj druženje preložijo na čas po sprejemnih izpitih.”

Vseeno je vsak dan, ko se je vrnila iz šole, telefon še vedno zvonil, klic za klicem. Zoprni zvok se je včasih slišalo še po polnoči. Oklevala sem. Teže se mi je zdelo oštovati tuje otroke, vendar sem vedela, da je v nevarnosti eden od mojih vzgojnih prijemov, saj nisem uresničila tistega, kar sem obljubila. Nazadnje sem mladeniču nežno namignila: “Če drug drugemu res toliko pomenita, bi se morala spodbujati k temu, da bi se več učila. Čez en mesec bosta imela dovolj časa za pogovore. Imam prav?” Moje besede so bile mile, ampak nisem se uklonila. Telefona nisem predala hčeri.

Zardela je in odvihrala iz sobe, še prej pa me je obtožila, da ne spoštujem njenega dostojanstva in da žalim njene prijatelje. Naslednje jutro sem na

mizi v kabinetu našla pismo, v katerem je prekinila vse odnose z mano. V njem se je tudi podrobno posvetila osnovam prijateljstva. Nazadnje je še zapisala, da mora zanimanje za učenje izvirati iz učenca samega, saj ima siljenje vedno nasprotni učinek.

S pismom me ni zares razjezila, bila sem samo žalostna, ker me ni razumela. Pismo sem zložila, ga vložila v kuverto in spravila v predal. Bila sem zmedena, saj nisem vedela, kaj naj naredim.

Hči je bila dotlej vedno razumna in razumevajoča. Ko je bila še otročiček, sem si jo pogosto posadila v naročje, kadar sem ob zimskih večerih popravljala izpite. Njeno drobno, mehko telo sem ovila v svoje ogrinjalo in vedno sem srečno, zadovoljno čutila, da sta si najini srca tako blizu. Zdelo se mi je, kot da se je to zgodilo šele prejšnji večer; toda v resnici se je čez noč spremenila v neznano mlado žensko. Po licih so se mi kotalile solze.

Ugotovila sem, da so otroci, ki so prehajali na višjo raven izobrazbe, postali bitja druge vrste. Bili so pod velikanskim duševnim pritiskom, ki se je pojavljal v obliki dnevnih testov in izpitov v šoli ter pretirano zaskrbljenih staršev doma. Razumela sem tudi, da so bili klici prijateljev, med katerimi so izražali svoje trpljenje in tolažili drug drugega, eden od načinov pobega pred pritiskom in težavami. To je bilo morda res, vendar sem morala kot mati vseeno vztrajati. Nisem mogla priznati, da sem se zmotila, in po tistem pismu je nisem mogla prositi za odpuščanje.

Odločila sem se, da bom dogodkom prepustila prosto pot.

Hči je vsak dan prišla domov s potrtem obrazom. Sovražnost je izražala s tišino in brezbržnostjo. Vedno me je užalostilo, kadar sem zagledala njena trdno zaprta vrata. Vseeno pa sem opazila, da telefon ne zveni več tako pogosto in da ne dobiva več toliko pisem kot prej. Njena vrata so bila morda res zaprta, vendar je izpod njih celo pozno zvečer kupal žarek svetlobe. Zdelo se mi je, da je moja trmasta hči verjetno podvojila svoj trud, saj mi je hotela dokazati, da ima popoln nadzor nad svojim življenjem; da ve, kdaj se mora ustaviti in kdaj sprostiti zavore. Še vedno se ni hotela pogovarjati z mano, in če sva se morali kaj dogovoriti, je bila skopa z besedami.

V družini smo bili samo štirje; počutila sem se osamljeno, ker se zdaj z eno osebo nisem več mogla pogovarjati. Ker je bila jezna name, se je začela upirati vsej družini, zaradi česar mi je bilo zelo neprijetno. Kljub temu sem se lahko samo izogibala nadaljnjim preprirom in potrpežljivo čakala, da bo njeno tleče sovraštvo ugasnilo.

To zoprno obdobje je trajalo deset dolgih dni. Sprva se je samo občasno nasmehnila očetu in bratu. Včasih sem iz sosednje sobe zaslišala njihov smeh, ki me je pomiril in osrečil, vendar sem bila tudi ljubosumna. Moj

odziv na dogodke je bil zapleten in večplasten. Po tem sem jo večkrat poskušala spodbuditi k navadnemu pogovoru. Njeni odgovori niso bili več tako ledeni. Obe sva se obnašali nenaravno, saj sva se oklepali ponosa, kdo ve, zakaj. Jokala sem od sreče, ker se mi je hči vračala v objem.

Ljubezen do lastnih otrok je res skrivnostna. V času prepira je človeku zaradi nje zelo neprijetno in se zdi, da se neudobni občutek zažre v vsako minuto vsakega dne. Ko pa se odnos vrne v običajne tirnice, življenje postane preprosto kot dihanje, in vse je pozabljeno.

Dolgo po tem pripetljaju sem šla nekega večera s hčerjo nakupovat. Vztrajala je, da bo ona nesla nakupovalne vreče, da bi mi olajšala breme. Ob tem sem se počutila staro. Povabila sem jo na čaj v majhno, ljubko kavarno. Zdaj je živela v študentskem domu in je domov prihajala samo ob koncih tednov, polna neskončnih zgodb o sošolcih in profesorjih. Ko sem poslušala poplavo besed in opazovala njen živahni obraz, sem skoraj pozabila, da sem njena mati; zdela se mi je kot dobra prijateljica.

Življenje v študentskem domu ji je pokazalo dobro in slabo plat skupinskega življenja. Namrščeno mi je pripovedovala o grdih navadah nekaterih deklet, ki so bile, vsaj tako je sumila, posledica njihove vzgoje. "Mama, res sem hvaležna, da si mi že v otroštvu pokazala, kako naj se vedem, saj bi se sicer drugi zdaj smejali meni." Ko sem vstala, da bi poravnala račun, je hitro pobrala vse vreče. Že je bila višja od mene. Morala sem nekoliko dvigniti oči, da sem si lahko ogledala njen mladi, ljubki obraz, in na skrivaj sem si čestitala, saj je moja hči končno odrasla.

Na poti domov mi je tiho povedala: "Mama, občudujem te, veš. Včasih se mi zdi, da ne bi vedela, kaj naj počnem s takšno hčerjo, kakršna sem jaz."

Ljubeče sem jo pobožala po dolgih, mehkih laseh in odvrnila: "Ko bo prišel čas, boš živela z njo in jo boš vzgojila po svoje. Res pa ti želim, da bi imela bolj ubogljivo hčer." Zasmeljali sva se.

Kadar vzgajamo otroke, je življenje polno veselih in žalostnih izkušenj. Dnevi se zdijo dolgi in neskončni, vendar v resnici minejo v hipu. Cenim vse spomine minulih dni, vesele in žalostne. Kadar si za materinski dan kaj zaželim, samo upam, da bom vedno imela tako lep odnos s svojima otrokoma.

Liang Hsuan

Samotne misli

Sredi noči, okoli enih, sem si za večerjo pripravljaj špinačo, svinjska rebrca in ribe. Medtem ko sem cvrl ribo, sem zaslišal precej glasen glas, ki je dejal: "Ravno takole mi je všeč." V trenutku sem se zresnil, saj sem ugotovil, da je bil glas moj.

Očitno sem bil že dolgo sam. Povsem naravno je, da se človek, ki je sam – pa tudi kdo, ki ni –, pogovarja sam s sabo ali si sam pripravi obrok. Zjutraj sem spil samo nekaj mleka in čez dan pojedel malo sadja, vendar sem si šele po polnoči začel pripravljati pošteno večerjo. Poleg tega sem na glas spregovoril podzavestno: "Ravno takole mi je všeč." Ob tem sem pomislil, da me je namočenost v samoto očitno spremenila.

Sploh ne vem natančno, kateri dan je danes, niti se ne morem spomniti, kateri dan je bil, ko so odšli. Dogovorili smo se, da se bomo srečali mesec dni pozneje, toda ta mesec gotovo še ni minil. "No, saj je samo en kratek mesec," mi je tiho rekla na uho, ko sva se objela in se poljubila v slovo. Poslovila sva se doma. Ona je otroke peljala v tujino na počitnice, ampak prvi sem odšel jaz, saj sem imel zjutraj predavanja. Ko sem se vrnil domov, je njihova razmetana prtljaga izginila. Hiša se mi je nenadoma zazdela precej večja. Nisem bil žalosten; nasprotno, občutil sem nekakšno zadovoljstvo. Pred desetimi leti sem ji povedal, da upam, da bom lahko užival v samskem življenju, četudi bo trajalo samo en mesec.

Ker sem reven učenjak, sem začel nebrzdano zapravljanje svojo prostorsko, časovno in fizično samoto. Način zapravljanja je prezapleten, da

---

Liang Hsuan je psevdonim Maja Kuo-kuanga, ki se je rodil v Sečuanu leta 1942. Ko je bil star pet let, se je njegova družina preselila v Tajpej. Potem ko je na Narodni akademiji za umetnost diplomiral na oddelku za film, je na Univerzi New York magistriral iz množičnih medijev. Vodil je radijske oddaje na BCC-ju (Broadcasting Corporation of China – Kitajska medijska družba) in bil predstojnik oddelka za radio in televizijo na Narodni akademiji za umetnost. Deluje tudi kot izredni profesor na oddelku za govorno komunikacijo na Univerzi Shih Hsin, kjer poučuje estetiko, jezike in logiko. Objavlja eseje, komentarje, črtice, filmske kritike, dnevnike in biografije. Za svoje delo je prejel književno nagrado za eseje dr. Suna Yat-sena in književno nagrado Wuja Luciena.

bi ga opisal. Velikanska hiša, vključno z mizami, posteljami, knjigami, ploščami in rastlinami, klimatsko napravo, ventilatorji in vsemi kvadratki parketa na tleh, je pripadala meni. Hodil sem po hiši in se srečno smejal. Tihotapil sem se naokrog in se dotikal tega in onega; čeprav sem vedel, da me nihče ne bi mogel videti, sem bil vseeno previden, ko sem odprl enega od njenih predalov. Sprva se nisem ničesar dotaknil, samo gledal sem stvari, ki bi jih moral tako dobro poznati. Nato sem dlani zakopal med njene stvari in v srcu mi je pregrešno zažarelo.

Vse mize so bile naložene s stvarmi, ki so bile povezane s knjigami, kar ni bil njihov namen. Sprva je bila ena miza namenjena pisanju člankov, druga urjenju v kitajski kaligrafiji, tretja študiranju in pisanju zapiskov, četrta pa odlaganju materiala, ki je bil namenjen raziskovalnim člankom. Toda ko je na eni mizi zavladal nered, sem vse preložil na drugo. Nekateri ljudje znajo upravljati z ogromnimi posestvi, meni ne uspe niti z nekaj mizami. Vedno se mi zdi, da bi potreboval še eno. Besno sem pospravil vse mize v hiši, celo jedilno, tako da ni bilo na njih niti drobca prahu. Pustil sem, da so se soočile s stropom, in na njih je ležala samo svetloba. V zraku je viselo ostro, grenko vzdušje, ki bi mu lahko rekli "resničnost". Hodil sem po hiši in se prav prijetno počutil. Na žalost sem v kuhinjskem lijaku odkril mravljo, nato še eno, pa tretjo, četrto, peto ... Po tem, ko sem jih vse pobil, sem imel na srcu celo kopico madežev. Še vso noč me je preganjal občutek, da sem njihova telesa drobil med blazinicama palca in kazalca.

Lahko sem bil buden, lahko sem spal, ali pa sem ostajal nekje med budnostjo in snom. Vso noč sem pustil prižgane luči in ves dan nisem odgrnil zaves; tako sem se igral s časom, kakor sem se hotel. Ko sem izklopil še telefon, sem v samoti preprosto odlebdel iz vsakdanjega sveta. Kadar je čas osvobojen izkušenj, je življenje svobodno kot duša. Ko sem krmil Einsteina, svojega psa, sem ga previdno opazoval. Bil je majhen, povsem povprečen, rumeno-bel mešanec. Bil je edino bitje, ki je z mano delilo enak svet izkušenj, s čimer mislim na ta svet, v katerem se je bilo mogoče oprijeti časa in prostora. Kaj bi naredil, če bi si prisvojil delec časa, ki bi pripadal samo meni? Einstein me je gledal s temnimi, nedolžnimi očmi. Odgovor je bil strašno blizu.

Rekel sem, da bom zapravljaj čas, vendar nisem vedel, kako naj ga zapravim. Pozneje sem dojel, da v samoti sploh ni pomembno, ali človek kaj počne ali ne. Če bi osemnajst ur nenehno bral ali samo brezdelno sedel, ne bi mogel reči, da sem kaj izgubil ali pridobil. Merila ne obstajajo. Če nas čas ne zaslužnji, nas porablja, dokler ne umremo. Nikoli več se ti ne bom smejal, Čas.

Včasih sem tiho odšel iz hiše in se pridružil množici. Seveda sem odšel sam in sem se sam tudi vrnil. Preden sem se odpravil od doma, ni bilo

nikogar, ki bi ga lahko prosil, naj mi prinese nogavice, in nikogar, ki bi me priganjal. Nekajkrat sem se hotel ozreti in še enkrat pogledati proti hiši, vendar sem namenoma odkorakal, ne da bi se tej želji vdal. Sem prej kdaj pogledal nazaj? Odgovor se mi je izmikal. "Na Četrty bulvar," sem rekel taksistu. "Krožnik kantonskega pečenega riža," sem naročil natakarku. "Oprostite, rad bi vam predstavil svoj predlog," sem povedal na sestanku, ko sem dvignil roko. Na skrivaj me je bilo groza lastnega glasu, saj sem čutil nečistost svojega obstoja, vendar sem takoj pozabil na to, saj sem se stopil z nečistostjo. Za mano ni ostalo nič, ker sem se spremenil v nešteto plesočih delcev, ki so se nenadoma spojili v eno samo prosojno, breztežno kroglo. Tisto noč sem se po sestanku napol pijan vračal domov. Na poti sem brez kakršnega koli razloga zavil skozi majhen park in se ob soju polne lune spomnil na opis Wang Zhaojun, slavne lepoticice iz dinastije Han. "Žadasti okraski na pasu so cingljali na grobu, obsijanem z mesečino." Cingljali so pravzaprav ključi na mojem pasu. Ko sem odprl vhodna vrata, sem bil še posebej pozoren. Seveda sem vedel, da je bila kriva moja domišljija, ampak bil sem rahlo pijan in sem se zavedal, da v hiši ni žive duše. Zato sem vstopil previdno, kot bi bil tat.

Nisem prepričan, ali mi je življenje spremenila samota, ali pa ga je v preteklosti že spremenila nesamota. Nekoč sem sanjal, da je moja roka, ki je bila tega očitno vajena, božala mehko, toplo telo moje žene. Potem sem se zbudil in ugotovil, da sem roko zatlačil pod blazino in se oklenil starinskega črnilnega kamna iz Tuanxija. Bilo je, kot bi vsak predmet lahko vzbudil občutke, ki so povsem neobičajni – celo takrat, kadar nisem sanjal. Drugič sem nehal jesti arašide, ker nisem hotel, da bi hrustanje in žvečenje zmotila spokojnost med pitjem quemoyskega žganja Kaoliang. Če ne bi bil sam, ne bi nikoli ugotovil, kako prostaški je lahko hrup žvečenja arašidov. V človeški družbi si informacije pogosto sporočamo z vonji in zvoki. Počasi sem začel verjeti zgodbi, ki mi jo je povedal prijatelj o času, ko je bil v zaporu. Eden od zapornikov, ki je mirno sedel v zaporu, je znal povsem zanesljivo napovedati, ali jim bodo pri naslednjem obroku postregli z rezanci, rižem ali štručkami. Zaporniki so govorili, da ima zelo občutljiv voh, vendar jim je pojasnil, da pravzaprav zelo dobro sliši. Vedel je, da bo zelo kmalu umrl in je preživljal zadnji del svojega življenja. Pogosto je na pamet recitiral francoske besede, učil se je zapletene francoske slovnice in se zabaval s tem, da je zaporniškimi prijateljem pravil, kaj bodo dobili pri naslednjem obroku. Vse, kar lahko narediš za tako samotarskega človeka, je, da mu pustiš umreti.

Kadar si sam in se soočiš s sabo, so nepričakovani dogodki normalni, saj te nihče ne moti in se lahko brez tesnobe ogleduješ v zrcalu oziroma

se v njem gledaš brez zadržkov. Ugotovil sem, da je bil človek v ogledalu vsakič, ko sem vanj pogledal, drugačen in da je bil vsakič drugačen od tistega, kar sem pričakoval. Ne vem, kako bi ga lahko prepoznal. Prvič, ko sem se radovedno podrezal, je bila ura skoraj polnoč. Ne vem, zakaj sem vstal – morda me je zmotila prižgana luč. Prestrašil sem se človeka v ogledalu, in čeprav je občutek trajal le nekaj sekund, nisem prepoznal podobe, ki sem jo zagledal. Odtlej bolj pazim, kadar pogledam v ogledalo, in sem se človeka v njem odločil celo prelisičiti. Najprej sem mu obrnil hrbet, nato sem se nenadoma zavrtel in ga poskušal ujeti v nerodnem trenutku. Vem, da je igranje človeških vlog zapleten postopek, ki zahteva sodelovanje, in da se je človek v ogledalu znebil popolne samote in kaže večplastnost, ki sega prek preteklega razumevanja. Morda je vse to nesmiselno. Zrcalo je medij, ki človeku pomaga stopiti v stik s pravim nesmiselom. Nesmisel je seveda zelo abstrakten. So vsa ogledala nesmiselna? Ali samo ogledala v samoti? Vem, kdo bi vam lahko dal odgovor: Van Gogh. Naslikal je množico avtoportretov, pozneje pa se mu je zmešalo in se je ustrelil. Ga je ubila samota ali je on ubil samoto? Hotel sem odpreti knjigo z njegovimi slikami in iz vsake izsiliti odgovor. Umetnika, ki si je odrezal uho, je že mučila preganjavica. Ko sem razmišljal o tem, je človek v zrcalu priprl oči in ustnice ukrivil v zahrbtn nasmešek. To je bil dodaten en obraz, ki ga še nikoli nisem videl.

Tisti, ki jim pravim žena in otroci, se bodo verjetno kmalu vrnil. Občasno smo se pogovarjali po prekmorski telefonski žici. Govorili smo o letalskih vozovnicah, hotelih, urnikih, kontrolah, obrazcih za odhod, osebnih izkaznicah in tako naprej, skratka, o vseh pomembnih stvareh, ki kažejo na to, da smo zreli in resni in da znova verjamemo v dostojanstvo skupnega življenja. Telefon je povsem brez spolne privlačnosti, v nasprotju s fotografijami, ki so polne svetlobe in senc mesa in krvi. Toda takrat sem se zavedel, da so vsi pomembni dogodki v življenju odločilno povezani s telefonom. Ne maram telefonov, četudi so moja žena in otroci oddaljeni tisoče kilometrov. Raje mirno tuhtam v samoti in intuitivno ugotavljam, da je meja med resničnostjo in iluzijo tanka, ampak povsem stvarna. Ko bom nekega dne prišel domov in odprl vrata, jih bom zagledal na varnem v hiši in bo tako, kot da se nikoli ni nič zgodilo.

Timothy Tsen-ho Wang

Volovska dota

V življenju obstajajo trenutki, ko nam tudi Schubert ne more ničesar povedati ...

Henry James: *Portret neke gospe*

Vaščani so se Wan-faju smejali za hrbtnom. Celo tik pred nosom so se mu prezirljivo mrščili in se niso bali, da ga bodo razjezili. Morda so bili tako nesramni, ker je bil skoraj povsem gluha.

Toda Wan-fa ni bil čisto gluha. Večino časa so mu njihove žaljive besede bobnele v ušesih. To se mu je res zdelo obžalovanja vredno.

Ko se je Wan-fa vrnil iz službe, v kateri je z vozom prevažal tovor, je običajno odšel v japonsko krčmo na dobro večerjo. Končno je imel svojega vola in voz. Z njima je za en prevoz lahko zaslužil tudi trideset novih tajvanskih dolarjev. Zadnje čase se mu je v življenju dobro godilo. V primerjavi s preteklostjo se mu je sedanost zdela zelo prijetna. Ni mu bilo več treba preživljati družine, zato je lahko ves zaslužek zapravil zase, celo po tem, ko so ga izpustili iz zapora! Tega vsekakor ni pričakoval. Kako nenavadno, kajne?

Kadar koli je imel v žepu nekaj denarja, se je kmalu znašel v krčmi, kjer je z užitkom okušal pečeno raco z dišečo koreniko kitajske angelike. Nikoli še ni jedel tako dobre hrane. Vseeno pa ga je motilo, da se mu vsi vaščani smejijo. Še huje je bilo, ker ga tudi skoraj povsem gluha ušesa

---

Timothy Tsen-Ho Wang (1940–1990) se je rodil v Hualien. Diplomiral je na Oddelku za tuje jezike in književnosti na Tajvanski narodni univerzi in se leta 1972 udeležil delavnice mednarodnih pisateljev na Univerzi Iowa. Na hualienski srednji šoli je učil angleščino, preden je začel dolgo kariero na filmskem oddelku tajvanskega televizijskega podjetja (Taiwan Television Enterprise, Ltd.). Prejel je literarno nagrado China Timesa za priporočene romane ter nagrado za najboljšo knjigo po izboru bralcev časopisa United Daily News. Wangovo delo obsega kritiko, romane in prevode. Zgodnje pisanje pogosto odseva Hualien, kjer je odraščal, priča o spremembah v družbi ter opisuje kmečko, običajno prebivalstvo in njegove težave. Njegova poznejša dela so duhovite pripombe na nenavadna dogajanja na Tajvanu. Med njegova najbolj poznana dela sodijo *Volovska dota*, *Vrtnica*, *ljubim te* in scenarij *Veliko tekmovanje*. Objavil je tudi številne prevode in filmske kritike.

niso vedno obvarovala pred njihovimi zaničljivimi pripombami. Če bi bila ušesa dovolj radodarna in bi povsem oglušela, bi mu bilo morda lažje. Morda bi se tudi bolje počutil ob tem, ko se je oklepал steklenice piva, brezplačnega piva, ki mu ga je dal tisti tip po imenu Gan.

Čim je sedel, je krčmar prihitel k njemu s poplavo vljudnih besed, ki jih Wan-fajeva ušesa niso dobro ujela. Ne, slišal ni niti ene spoštljive besede. Bilo je, kot bi gledal nemi film: videl je samo krčmarjeve suhe ustnice, ki so se znova in znova odpirale in zapirale, in ni vedel, kaj govori. Včasih so se možakova usta premikala tako počasi, da je bilo videti, kot da zeha; in potem tako hitro, da je bil podoben lačnemu psu, ki gloda kost brez mesa. Wan-faju se je zdel že kar trapast, ko je tako vneto premikal ustnice. Ko je pomislil, da je končno našel nekoga, ki bi se mu lahko posmehoval, je Wan-fa postal boljše volje. Krčmar je usta približal Wan-fajevemu ušesu, kot bi mu hotel zaupati skrivnost, in zavpil vse tisto, kar je povedal prej. Bobneči glas se ni skladal z njegovim drobnim, koščnim telesom.

“Krožnik ocvrtih polžev in skledico tainanskih rezancev,” je naročil Wan-fa in strmel v krčmarjevo mastno plešo.

“Boste še kaj spili? Imamo deset let staro vino Red Dew!”

Wan-fa je odkimal tako počasi in enakomerno, kot bi ga upravljал električni motor, in na mizo vzvišeno postavil steklenico piva, ki jo je dobil od Gana.

Dve mizi stran je sedelo pet mladih vaščanov. Praznovali so in se hrupno igrali pивske igre. Ko je prvi od njih zagledal Wan-faja, je odprl usta in spregovoril. Drugi štirje so se nehali igrati in so hkrati obrnili glave, skoraj tako, kot bi bili na vadišču in bi jim narednik ukazal: “Oči na desno!” Toda njihovi zoporni pogledi so bili prezirljivi in nič kaj vojaško resnobni.

Drugi od njih je vstal in začel opletati z jezikom. Komaj je povedal svojo pripombo, že se je zvijal od gromkega smeha, ki so se ga nalezli še njegovi pajdaši. Vsi so se tako smejali, da so se tresli od glave do peta. Vaščan, ki je imel tako veliko glavo, da se je zdelo, da je večja od njegovega trupa, je nenadoma podržal roko v zrak, da je utišal druge, in živčno pogledal Wan-faja. Tisti, ki je Wan-faja prvi opazil, je skočil na noge, se prijel za eno uho in zaklical: “Naj te ne skrbi! Gluh je kakor kamen. Res misliš, da bi se ta sramota sicer lahko zgodila?”

Vsaka beseda je v Wan-fajevih dvakrat zaklenjenih ušesih zazvenela kot medeninast gong. Takrat ko so ga ravno izpustili iz zapora, bi ob takšnih besedah zardel od sramu. Zdaj se mu obraz sploh ni obarval; bilo je, kot bi se dvignil nad takšno zasmehovanje.

Mladi možje so se obrnili nazaj k mizi in nadaljevali divjo igro.

Wan-fa je odprl pivo in si ga natočil v kozarec. Hotel ga je izpiti, ko je v grlu začutil val slabosti, kot vsakič, kadar je pil Ganovo pivo. Da, ob misli na Gana se je pivo spremenilo v žolč.

* * *

Morda je bil Wan-fa pravzaprav reinkarnacija obupno zadolženega reveža, saj je imel vse življenje denarne težave. Poročil se je z dekletom po imenu Ah-hao, kar pomeni "dobra", vendar mu zakon ni prinesel nič dobrega, nasprotno, njegovo življenje je postajalo vedno slabše. Wan-fa je od očeta podedoval košček zemlje, na katerem sta z ženo sadila vso mogočo zelenjavo in zelišča, ampak jima nič ni uspevalo. Eno leto sta gojila travo, ki zdravi pljučnico. Trava je rasla in zakoncema se je obetala dobra žetev. Potem pa je nevihta prinesla poplavo, ki ni odplaknila samo trave, ki zdravi pljučnico, temveč tudi vso prst. Kmalu po tem sta morala pobegniti pred ameriški bombnimi napadi, bila je druga svetovna vojna. Takrat so Wan-faja začela boleti ušesa. Povedali so mu, da je bila verjetno kriva umazana voda, ki mu je pljusnila v ušesa, medtem ko se je umival v reki. Ni se mogel takoj zdraviti, saj je bilo med vojno zelo težko najti zdravnika. Ko je bolečina v ušesih postala nevzdržna, je poiskal zdravnika – in našel takšnega, ki se je spoznal predvsem na ženske težave. Zdravnik je Wan-faja zdravil s podrobnim znanjem o jajčnikih in maternici. Wan-fa je nazadnje izgubil samo osemdeset odstotkov sluha, kar sicer ni bilo zares grozno, vendar je zaradi tega vsako službo izgubil takoj, ko so ga najeli. Ljudje so se hitro naveličali kričanja, saj je bilo vedno videti, kot da se prepirajo. Wan-fa in Ah-hao sta se selila od okrožja do okrožja, od okraja do okraja, dokler se nista nazadnje ustalila v tej vasi. Z družino sta se naselila v majhno kolibo pri pokopališču, ki je bilo tri kilometre oddaljeno od vasi. Wan-faja je najel možak, ki je z volovskim vozom prevažal tovor, in Wan-fa je zaslužil komaj toliko, da njegova družina ni stradala. Ko Ah-hao vsaj ne bi bila tako navdušena nad kockanjem! Kadar se je zadolžila do vratu, je prodala hčer, dokler ni prodala vseh treh, dveh sinov pa ni hotela prodati. Kdo ve, zakaj ne – morda je mislila, da bo dobila še več potomcev. Zato ni bilo čudno, da se je njihovo življenje kmalu močno poslabšalo.

Njihova kočica je stala ob poti, ki je vodila na pokopališče. Bila je nizka in povešena, kot razcapan starec, ki v ledenem zraku ne more hoditi vzravnano. Ob pokopališču, nekaj metrov od njihove kočice, je stala razmajana koliba, kjer je nekoč živelo nekaj ljudi. Toda oni so se leto poprej odselili nekam, kjer je živelo več ljudi; morda so se preveč bali strašljivega

vzdušja ob pokopališču. Koliba je bila zdaj povsem prazna, kot letovišče za duše in duhove.

Ob pokopališču so zdaj živeli samo Wan-fa in njegova družina, družbo pa so jim delali duše in duhovi. Povsem naravno je bilo torej, da je Ah-hao, takoj ko je to opazila, navdušeno pritekla povedat možu še vročo novico, da se je nekdo naselil v prazno kolibo.

“Nekdo se je naselil v kolibo! Zdaj nas zlobni duhovi ponoči ne bodo več nadlegovali, saj imamo soseda.”

Novica na Wan-faja ni naredila posebnega vtisa. Sploh ne. Polovico življenja je preživel v tistem svetu, zato ga sosedje niso zanimali.

Spodnjo srajco je snel z bambusovega droga in si z njo pokrill gole prsi. To je bila njegova edina spodnja srajca. Ponoči jo je slekel, da so jo lahko oprali, in naslednji dan je bila opoldne že dovolj suha, da jo je lahko oblekel. Nekoč je imel še eno spodnjo srajco, da ju je lahko menjal, vendar si jo je njegov najstarejši sin “izposodil”, ko je šel v mesto iskat službo. “Kadar si v stiski na poti, je huje kot takrat, kadar si v stiski doma.” Kot vsak oče je tudi Wan-fa nekaj žrtvoval za sina.

Wan-fa si je na glavo poveznil dežni klobuk s širokimi krajci, odšel naravnost na delo in niti pomislil ni na to, da bi obiskal soseda. Ah-hao mu je sledila do vrat in razprla roke, da so bile videti kot oklepaji za njeno suhljato telo. “Ne boš obiskal novega soseda? Mogoče mu lahko pomagaš pri popravilih,” je rekla. Njena usta so zazevala kot luknja, od ušesa do ušesa.

Wan-fa se je pretvarjal, da ni ničesar slišal, in je brez besed odhitel.

Vrnil se je ob mraku. Sedel je na tla ob vhodu in počasi pokadil ceneno cigareto. Še vedno ni hotel obiskati soseda, čeprav bi mu pot vzela samo minuto. Tisti večer Ah-hao nad sosedom ni bila več tako navdušena, kot je bila zjutraj. Pritoževala se je.

“*Gan!*¹ Preklete! Sploh nima družine. Sam in samski je. Iz Lukanga je prišel, veš. Govori tako, kot vsi od tam, sliši se, kot bi bil hudo prehlajen. Komaj ga razumem. Prekleti kurbir! Mislila sem, da bom dobila žensko družbo.”

Wan-fa je pihal dim in ni odgovoril, saj se je delal, da je ne sliši. Ah-hao se je postavila precej bliže in je ravno hotela ponoviti vse, kar je povedala, vendar jo je Wan-fa zavrnil, rekoč: “Nehaj ponavljati vse, kar rečeš, prav? Saj nisem gluhi.”

“Ho, nisi gluhi? Pa kaj še.” Usta so ji spet preklala obraz od ušesa do ušesa (Ah-hao bi lahko svojega moža v enem grizljaju požrla.) Dodala je: “Sram naj te bo. Tak si, kot prašiči, ki ne vedo, da so umazani.”

---

¹ *Gan* je huda kletvica. Kitajska pismenka zanjo je drugačna od tiste za sosedovo ime, vendar se obe izgovorita enako.

Wan-fa tisti dan ni obiskal moža iz Lukanga in tudi naslednji dan ne. Bal se je, da bodo njegova bolna ušesa na tujca naredila slab vtis. Ni mogel razumeti, zakaj se sosed ni oglasil, da bi jih pozdravil ali da bi si izposodil kladivo – gotovo si je želel kaj pribiti na zid, saj se je komaj vselil v kolibo. Možak je vsak večer zgodaj zaprl vrata, kot bi se bal, da ga bo prišel strašit ženski duh. Čeprav ga še ni spoznal, je Wan-fa vseeno vedel nekaj malega o njegovem življenju. Ah-hao mu je dan in noč pravila novice o sosedu, da jih je lahko premislil in premlel. Možak je bil star petintrideset let, skoraj deset manj kot Wan-fa, in se je pisal Gan. Prodajal je obleke. Trenutno jih je nameraval prodajati v tej vasi, zato je najel kolibo. Wan-fa ni razumel, kako naj bi trgovcu koristilo, da stanuje zraven pokopališča. Ker mu je Ah-hao povedala toliko stvari, se je Wan-fa počutil, kot da se z Ganom že dobro razume, čeprav se še nista srečala.

“Si sam kuha?” je zaskrbljeno vprašal ženo.

“Nisem bila pozorna na to,” je odgovorila Ah-hao, ki je zasukala glavo in zamišljeno pogledala proti Ganovi kolibi. “Ja, pa že. Kdo bi mu sicer kuhal? Hudiča! Čisto sam prodaja obleke in si kuha. Res je krasen, se ti ne zdi?”

Wan-fa in Gan sta se nazadnje srečala.

Ko je Wan-fa opazoval Gana, ki se je približeval ter ritmično odpiral in zapiral usta, ni vedel, ali žveči hrano ali govori. Gan je priskočil k njemu kot žerjav. Ah, grozljivo smrdi, si je rekel Wan-fa, vendar si iz vljudnosti ni zamašil nosu. Gan si je s prsti nenehno ril po pazduhah, kot bi imel tam naseljene cele družine uši, ki so zamujale s plačilom najemnine, zato se je odločil, da jih bo izselil. Bolj kot se je praskal, huje je smrdel. Nato je spregovoril. Wan-fa ni razumel, kaj mu je razlagal, saj je ujel samo vrsto zvokov, oh, oh, oh, kot bi imel možak v ustih velik kos na pari skuhanega kruha. Wan-fa se je vseeno široko nasmehnil, kot bi razumel. Kmalu se mu je zdelo, da ne bo mogel nikoli več zapreti ust, ker se je tolikokrat na silo zarežal. Wan-fa je nekajkrat spregovoril, vendar ga je Gan vsakič zmedeno pogledal. Očitno njegovi odgovori spet niso ustrezali vprašanjem. Naj gredo ušesa k vragu. Naj gredo vsi k vragu! Nenadoma mu Gan ni bil več všeč. Ah-hao je prišla iz kočice in kramarju pomahala s šivanko in nitjo.

“To je gospod Gan,” je povedala Wan-faju. “Prišel si je izposodit šivanko in sukanec. Rekel je, da bi te že prej prišel obiskat, ampak je bil preveč zaposlen s prodajanjem oblek. Saj veš, vsako jutro mora zelo zgodaj oditi na delo.” Govorila je kar se da glasno, kot bi nagovarjala tisočglavo množico.

Obrnila se je h Ganu in stišala glas. S prstom si je pokazala na uho, nenehno in pretirano je odkimavala. Očitno je Ganu povedala, da je Wan-fa gluhi. Gotovo mu je povedala, saj Gan sicer ne bi gledal tako presenečeno, kot da je v temi našel nekaj, kar bo osupnilo vesoljni svet.

Nato je pazljivo pogledal Wan-faja in poskušal ugotoviti, kaj mu manjka na obrazu. Wan-faja ni bilo sram. V preteklosti bi bil zelo razburjen, celo jezen, ker je žena razkrila njegovo hibo.

“Kako vam gredo posli?” je s prisiljenim nasmeškom vprašal Wan-fa.

“No, kakor kdaj,” je Ah-hao kriče ponovila Ganov odgovor. “Gospod Gan te sprašuje, s čim se ukvarjaš.”

“Oh.” Wan-fa je prekrižal roke na prsih in Ganu namenil še en nasmešek, kot bi se norčeval iz samega sebe. “Jaz ljudem samo prevažam blago z najetim volovskim vozom.”

“Vam gre dobro?” je vprašal Gan. Zdrznil se je, kot bi mu po hrbtenici stekla električna, in sunkovito zakopal prste v pazduhe. Gotovo ga je grozno srbelo. Celu usta je grdo nakremžil. Wan-fa je njegovo vprašanje slišal, zato enkrat za spremembo ni potreboval Ah-haojine pomoči.

“Zasluzim ravno dovolj, da preživimo iz rok v usta. Če bi imel svoj volovski voz, bi mi vsekakor šlo bolje.”

Ah-hao je ponovila Ganovo naslednje vprašanje: “Koliko bi stal volovski voz?”

“No, rabljen stane tri do štiri tisoč novih tajvanskih dolarjev. Kaj pravite? Da bi jaz kupil voz? Oh, ne, kje pa naj dobim denar? Petdeset let bom star, nisem več mlad. Ničesar ne morem prihraniti. Kaj ne poznate starega pregovora: *Če do štiridesetega nisi prihranil dovolj, boš garal in trpel do zadnje sape?*”

Po tem srečanju so se skoraj vsako noč zbrali pri Wan-faju. Ah-hao je sedela med moškima in služila kot slušni aparat. Gan je strašno zaudarjal in se je še vedno praskal, kot bi bil s tem zasvojen. Z Ah-hao sta znova in znova prijetno klepetala, kot da Wan-faja sploh ne bi bilo tam. Ker je Gan precej potoval, ga je Ah-hao spodbujala, naj ji pripoveduje o radosti in blišču mest. Njen glas je bil tih in mehek šepet. Ob takih večerih je šel Wan-fa spat hkrati s svojim drugim sinom, ki je bil najmlajši od petih otrok, in je Gana in Ah-hao pustil, da sta se pogovarjala pozno v noč.

Ah-hao je pogosto hodila klepetat h Ganu. Pomagala mu je pri pranju in šivanju. Gan jima je povedal, da je že v otroštvu izgubil starše, potem pa se je sam potikal naokrog. Pogosto je povedal Ah-hao, da še nihče ni tako lepo skrbel zanj. Včasih je dovolil, da je Ah-hao domov odnesla nekoliko poškodovana oblačila, ki jih njegove stranke niso hotele kupiti. Ker je bil Gan tako radodaren, Wan-faja ni več skrbelo, ali bo naslednji dan njegova spodnja srajca dovolj suha, da bi zakril svojo goloto.

Morda je Wan-fa začel zahajati h Ganu v znamenje hvaležnosti. Vedno bolj se je navajal na težki smrad Ganovih pazduh.

Ganu je šlo delo zelo dobro od rok in je pomislil, da bi morda lahko najel pomočnika. Nazadnje je svoj načrt predstavil Ah-hao. Ko je slišala veselo novico, je odhitela domov, da bi jo povedala Wan-faju.

“Nekaj razburljivega ti moram povedati,” mu je rekla. Stopila je bliže k Wan-faju, ki je ležal na rogoznici in se z eno dlanjo dotikal svojega ramena. “Moram ti povedati nekaj krasnega. Gan je vedno preveč zaposlen, zato naju prosi za uslugo: naj mu najin najmlajši sin pomaga prodajati obleke. On ga bo nahranil, poleg tega mu bo plačeval dvesto novih tajvanskih dolarjev na mesec. Preklete! Res misliš, da boš dobil boljšo ponudbo? *Gan!* Tvoja mesečna plača ni nič boljša od tega. No, kaj praviš? Boš sprejel njegovo ponudbo? Otrok je vendar star že petnajst let. Čas je, da vidi svet.”

Z dodatnim zaslužkom bi lahko precej bolje živeli. Nikakor ne bi bilo smiselno, če bi ponudbo zavrnil. Wan-fa je sedel in dejal: “Reci gospodu Ganu, naj za fanta dobro poskrbi.” Nato je spet legel, na ustnicah pa mu je zaigral vesel nasmeh.

Ah-hao je sedla na rogoznico in odvrnila: “Ko bom dobila sinovo plačo, bom kupila nekaj pujskov. Lahko jih krmiva s sladkim krompirjem, ki ga bova posadila na tole pobočje. Saj si verjetno slišal, da cena svinjine nenehno raste. Precej bova zaslužila, če bova gojila pujse.”

Njun sin je naslednji dan odšel h Ganu. Skupaj sta potiskala voz, poln raznih oblek. Odpeljala sta ga vse do vasi, kjer sta blizu tržnice oblačila pogrnila na rogoznice in jih prodajala. Ah-hao prej ni pogosto hodila v vas, zdaj pa je skoraj vsak dan spremljala Gana in svojega sina. Če sta imela med prodajanjem preveč dela, jima je pomagala. Včasih je v vas odnesla naročaj tarovih listov, ki jih je prodajala trgovcem s svinjino in ribami, da so vanje zavijali svoje dobrine. Takoj ko jih je prodala in je imela v mošnji nekaj denarja, je šla kockat. Ne glede na to, kako zelo se je skrivala, jo je Gan vedno opazil. An-hao se ni bala, da bo Gan njeno skrivnost razkril Wan-faju, saj je vedela, da ga Wan-fa nikakor ne bi mogel razumeti, ker je imel tako močen naglas. Poleg tega je bil Gan še bolj zagrizen kockar od nje. Vaščani so kmalu opazili, da sta začela skupaj zahajati v igralnico.

Ni trajalo dolgo, že so začeli vaščani širiti zgodnico, ki je bila še bolj zabavna kot komedije Stana in Olia. Oh, si slišal, da je začel Gan naskakovati Ah-hao? Nekdo ju je celo videl, kako sta se goreče vrgla v ljubezensko bitko na pokopališču, za svinjakom. Deževalo je, a vseeno nista odnehala. Si lahko misliš, da sta se slekla v groznem nalivu in se v blatu trudila zadovoljiti potrebe? Saj poznaš star pregovor: Tistih, ki se radi prepirajo zaradi malenkosti, ne zanima nič, niti lastno življenje. Tistih, ki se prepustijo goli sli, ne skrbi prehlad.

“Res ne lažem,” je zatrjeval nekdo, “Ah-hao je vsaj deset let starejša od kramarja. Lahko bi bila njegova mama! No, razumel bi še, če bi bila stara coprnica vsaj podobna človeku, ampak je grda kot svinja, ni? Še en kilogram ne tehta, ampak ima usta, ki so velika kot stranišče. In prsi, ki so videti kot deska! Gotovo je boleče, če se nasloniš nanje. Ne morem si predstavljati, kateri del njenega telesa bi lahko bil všeč temu bedaku iz Lukanga.” Tako so se vaščani zabavali, ko so čenčali o škandalu.

Minil je mesec in pol, preden so Wan-fajeva zaščitena ušesa dobro slišala govorce. Sprva je bil seveda popolnoma osupel, saj še nikoli ni bil v takem položaju. Nato je postajal vedno bolj razburjen. Pogosto se je pritoževal, da so vse njegove težave izvirale iz tega, da je bila Ah-hao tako grda, zdaj pa je imela precej mlajšega ljubimca. To je torej pomenilo, da je bila njena grdota vsaj nekomu všeč. Kmalu se je Wan-faju zazdelo, da je Ganovo občevanje z Ah-hao žalitev za njegovo izgubljeno spolno zmožnost. Hkrati se je spomnil neprijetnega smradu Ganovih pazduh in možaka je začel resnično sovražiti. Ko je njegov srd naraščal, se je odločil, da je Gan ne bo zlahka odnesel. Pomislil je na pregovor: *Če hočeš obsoditi tatu, ga moraš ujeti z ukradenim blagom; če hočeš obsoditi prešuštnika, ga moraš ujeti v postelji.* Rekel si je: “Prav, Gan, le počakaj, boš že videl.”

Nazadnje se mu je zazdelo, da si je vse samo domišljjal. Da, gotovo je narobe slišal, saj sta se Ah-hao in Gan še vedno srečno pogovarjala in smejala, kadar je bil Wan-fa blizu, in ni bilo videti, da bi se počutila kriva. Nista se mu izmikala, ampak ... mar je bilo mogoče, da sta ga poskušala samo preslepiti? Sta se samo pretvarjala, da je vse po starem, da se ni nič zgodilo? Mar ne bi postal še bolj sumničav, če bi se nenadoma nehala obiskovati? Čeprav si je zastavljal vedno nova vprašanja, ni Ganu še ničesar rekel. Preprosto je nehal obiskovati njegovo kramarsko kolibo.

Gan je po navadi okrog šestih popoldne pospravil svoje blago. Potem je s pomočnikom večerjal pri vaški stojnici s hrano. Ko sta se vrnila domov, je šel fant spat v kolibo, Gan pa se je sprehodil do Wan-fajeve koče, da bi poklepetal z zakoncema. Wan-fa se je pretvarjal, da ničesar ne sliši, in ni odgovarjal na Ganova vprašanja. Večinoma je molčal, kot da bi kramarju nekaj zameril, ali kot bi mu hotel pokazati, da ni tako bedast, kot sta mislila.

Toda medtem so ga hlače kakijeve barve in spodnje srajce, ki mu jih je podaril Gan, opominjale na radodarnost, ki jo je sosed izkazal njegovi družini. Ni hotel biti nehvaležen, zato je občasno prebil led in odgovoril na kako vprašanje. Nikoli več pa ni dopustil, da bi Ah-hao in Gan ostala sama. Ostajal je čisto buden, dokler se ni pozno zvečer Gan odpravil proti svoji kolibi. Potem je odšel spat z Ah-hao. Med spanjem je čez njene prsi

položil roko. Ni hrepenel po ljubezni, temveč ji je poskušal preprečiti, da bi se izmuznila. *Ni prepozno, da popraviš ograjo po tem, ko je ovca pobegnila.* Torej nikoli ne bo prepozno, da bi poskušal popraviti svoj položaj. Zdaj je vsak dan opravil eno vožnjo manj, da se je lahko prej vrnil domov. Verjetno se je spomnil na zgodbo o slavnem rogonoscu, Wuju Dalangu. Morda se je iz te zgodbe tudi naučil, da bi moral manj delati in bolj paziti na ženo.

Vsako noč je pazil na Ah-hao in Gana. Vsako noč ju je pazljivo opazoval, samo eno noč mu je spodletelo – ko je na nebu visela polna luna.

Ko je Ah-hao dobila sinovo plačo, ni več omenila zamisli, da bi kupila in vzgajala pujske. Wan-fa je bil dovolj popustljiv, da ji je dovolil, naj dela po svoje, saj je vedel, da je namenoma prelomila obljubo. Ko je Wan-fa od svoje mesečne plače odštel račune za cigarete in kosilo, mu je ostalo samo približno dvesto štirideset novih tajvanskih dolarjev, ki jih je lahko odnesel domov. S tako borno plačo je morala njegova družina preživeti ves mesec, zato je bilo skoraj nemogoče, da bi vsaj približno dobro jedli. Vse leto so jedli samo kašo, ki je vsebovala več vode kot riža, in nekaj slabe posušene repe. S sinovim zaslužkom pa je Ah-hao pripravila nekaj bogatih večerij in zajtrkov in Wan-fa je bil več dni tako srečen, da niti pomislil ni na to, da bi preverjal Ah-haojine račune.

Tisto noč, ko je sijala polna luna, je Ah-hao pripravila riž, oradino juho in krožnik bambusovih vršičkov. Wan-fa je skoraj v eni sapi pogoltnil pet skledic riža z obilico juhe in vršičkov. Ah-hao je bila nad njegovim volčjim tekom tako presenečena, da se ji je iz grla izvil čuden zvok – hk, hk, hk, hk, kot bi se ji kolcalo.

V Wan-fajevo prazno skledico je iz malega lonca zlila še zadnjo žlico juhe in pripomnila: “Sram naj te bo, saj ješ kot tiger. Kot da že celo večnost nisi ničesar pojedel. O, več riža bi, kaj?”

Ko je Wan-fa končno nehal jesti, so mu lica žarela in se bleščala, kot bi spil preveč vina. Res je bil kar pijan od nažiranja. Dovolj je bil omotičen, da bi lahko zaspal, čeprav je bila ura komaj pol osmih zvečer. Ne smem zaspati! Gan prihaja! Ne smem zaspati!

Gan se je ustavil nasproti Ah-hao, počepnil, kot bi se hotel olajšati, in začel govoriti. Wan-fa je tiho vlekla cigareto in vmes nekajkrat zadremal. Cigareteta mu je zdrsnila iz prstov in padla na tla. Ah-hao se je nagnila tako blizu k njemu, da mu je skoraj požvečila uho, in dvakrat rekla: “Pojdi spat, prav? Videti si izmučen.”

Wan-fa se je zdrznil, odprl oči in presenečeno ugotovil, da je Gan še vedno tam. Ni še odšel. In ni bilo videti, da bi se nameraval kmalu kam premakniti.

Rekel je: "Kar pogovarjajta se, ne pustita se motiti." Sklonil se je in pobral cigaretni ogorek, ki je že ugasnil. Prižgal ga je in kadil naprej. Skozi meglico tobačnega dima je opazoval, kako se Ah-hao in kramar pogovarjata in sproščeno smejeta.

Luna je bila svetla in tako polna, kot je vedno na petnajsto noč svojega meseca. Pred kolibo ni bilo stolov. Kadar so se namestili pred vrata, so čepeli ali sedeli na skalah. Bilo je, kot bi uživali v mesečini jesenskega slavja. Skozi dim je Wan-fa opazoval, kako sta Ah-hao in Gan premikala dlani in stopala, kako so se jima usta odpirala in zapirala. Razumel ni niti besede tega, kar sta govorila, in ni mogel vstopiti v njun svet: zdelo se mu je, da poslušata pogovor med moškim in ženskim duhom v jeziku duhov.

Očitno je spet zadremal.

Ah-hao je vstala in mu, kot po navadi, dvakrat zavpila na uho: "Pojdi spat, prav?" Nosila je zelo ohlapno zahodnjaško obleko, ki je bila sicer mlečno rumene barve, ampak je v mesečini postala podganje siva. Narejena je bila iz tujega blaga. Dobila jo je v cerkvi, po tem ko je šla k maši in poslušala pridigo moškega z visokim nosom in modrimi očmi. Zdaj se ni več spomnila, zakaj je šla v cerkev. Obleke ni spreminjala, samo za nekaj centimetrov jo je skrajšala, zato je na životcu še vedno visel okrasek, ki je bil zelo podoben dvojni ključavnici z železno verižico. V višini bokov je bila prišita še ena takšna ključavnica. Videti je bilo, kot da ključavnice in verige ščitijo skrivnostne dele ženske.

"Pojdi spat," je rekla Ah-hao in spet sedla na skalo. Nadaljevala je pogovor z Ganom. Sedela sta ob vratih, obsijana z mesečino.

Wan-fa je zazelhal in se odpravil v kočjo spat. Morda si ju je upal pustiti sama, ker so ga k temu spodbudile ključavnice in verige.

Ko se je zbudil, se mu je luna zdela še polnejša in svetlejša, kot bi se mu režala. Iztegnil je roko proti drugemu delu rogoznice, da bi zatipal Ah-hao. Toda Ah-hao ni bilo tam. Wan-fa je skočil iz postelje, kot bi ga ugriznila kača. Tako hitro je planil iz spalnice, da ga mrzel pot še ni uspel oblit. V temi je brcnil leseno škatlo, ki je zaropotala tako glasno, da bi hrup na smrt prestrašil še duhove na pokopališču. Z dlanjo se je usekal po čelu in preklel svojo nerodnost. Mogoče sta slišala ropot. Gotovo sta ga slišala. In če sta ga, je bilo njegovo iskanje nesmiselno.

Res sta ga slišala. Na pragu je bila razprostrta stara, strgana rogoznica. Vrata so bila odprta in luna je sijala skozi nje. Ah-hao je sedela na rogoznici. Njen obraz je bil blede, kot bi se utopila in bi bila že nekaj časa mrtva. Tudi Gan je sedel in se obrnil proti izvoru hrupa. Čelo se mu je prepoteno svetlikalo.

Wan-fa se jima je približal s sklenjenimi pestmi in divje siknil: "Kaj delata tukaj?" Ah-hao in Gan sta hkrati vstala, kot bi bila vestna vojaka.

Oba sta začela govoriti in se trudila preglasiti in prehiteti drug drugega, kot bi bila šolarčka, ki tekmujeta na recitalu. Toda Wan-fa je slišal samo zvok, zvok, zvok. Ganu je pot tekel s telesa. Prsne bradavice so mu otrdele in se jih je videlo skozi srajco, ki se mu je prilepila na telo. Ah-hao je Gana odrinila v kot in mu naročila, naj neha govoriti. Morda ni mogla gledati, kako zelo se je trudil. Potem je prevzela razlago in temeljito premislila vsako besedo. Toda Wan-fa je slišal samo: "Saj sva ... to je vse ... nič drugega ... Kajne? Kajne?" To zadnje je naslovila na Gana, ki ga je nekajkrat ošinila s pogledom.

Ne verjemi ji, se je opomnil Wan-fa. Z njo je bil poročen že trideset let – je obstajalo še kaj, kar je skrivala pred njim? Vsakogar bi lahko s čenčanjem zdolgočasila do smrti, saj se je zdelo, da ima v velikanskih ustih dva urna jezika. Nebo bi lahko prepričala, naj jo posuje s cvetjem. Ne verjemi ji. Ključavnice in verižice na njeni obleki so izginile. Ah-hao se je trdno oklepala obleke, kot bi se bala, da ji bo zdrsnila s telesa. Ne poslušaj je! Toda Ah-hao je še kar govorila in govorila in usta so ji zevala od ušesa do ušesa. Zdaj je začela preklinjati in ga psovati. Verjetno jo je razjezilo, da ga še ni uspela prepričati.

"Prekledo! Si slišal, kaj ti pravim? Že pol dneva govorim, ti pa niti ust ne odpreš. Reci že kaj, boš? Prekledo! Si zdaj še mutast?"

Nenadoma je Gan stopil naprej in s sabo prinesel val smradu svojih pazduh. Obraz mu je sijal od sreče, kot da se je domislil, kako se bo rešil. Ah-hao je potrepljal po rami in pokazal v kot sobe, ki ga mesečina ni dosegla. Tam je očitno nekdo spal. Ah-haojine oči so se takoj zasvetile. Z Ganom si je izmenjala nekaj hitrih besed in stopila do kota. Da, tam je nekdo spal. Spečo postavo je stresla z obema rokama.

"Zbudi se, fant. Zbudi se. Zbudi se in bodi priča stricu Ganu. Zbudi se, me slišiš? Prekledo, spi kot ubit."

Ko se je Wan-fa vrnil v posteljo in upal, da bo lahko spal naprej, je Ah-hao še kar sitnarila. Znova in znova je poljubljala Wan-fajevo uho, kot bi ga srčno ljubila: "Kakšen grobijan si. Saj se ti niti ne sanja, kaj je vljudnost. Moral bi pomisliti, preden si takole izzval tako dobrega moža, kot je Gan. Nemogoč si. Fant se je ob polnoči zbudil in šel ven scat. Na pokopališču je zagledal neko senčno postavo, zato se je prestrašil in začel jokati.

Gan ga ni mogel potolažiti, zato ga je pripeljal sem. Ko je fant zaspal, sem Gana povabila, naj malo sede in spije skodelico vode, da bi se mu zahvalila. In takrat si prišel ti s tem hudičevim pogledom. No, zgodilo se je natanko to. Fej, res imaš burno domišljijo. Povem ti, natanko to se je zgodilo. Saj si slišal fantovo zgodbo, ne? Potem moraš verjeti, da med

nama z Ganom ni ničesar. Zakaj si še vedno jezen nanj? Zakaj? Zakaj?” Govorila je in govorila, in bolj kot je govorila, bolj besna je postajala.

Wan-fa ni mogel ubežati sitnarjenju, zato si je iskreno želel, da bi bil gluh kot kamen.

“Kdo pravi, da ti ne verjamem?” je dejal.

“Zakaj pa potem nisi česa rekel? Zakaj si bil samo tiho? Povej mi, si ljubosumen na Gana? Si res? Saj sploh ne moreš, pa si vseeno ljubosumen nanj? Ha! Kako trapasto.”

Mednju je legla neprijetna tišina.

Wan-fa jo je prekinil, kot bi se nenadoma spomnil nečesa precej pomembnega: “Mimogrede, kaj se je zgodilo s ključavicami in verižicami s tvoje obleke?” Potrudil se je, da bi bilo vprašanje kar se da vsakdanje.

No, zdaj ji je zmanjkalo besed. Mogoče pa so me samo ušesa pustila na cedilu in je nisem slišal. Wan-fa je bil utrujen in bolela ga je glava, zato se je odločil, da ne bo vztrajal pri vprašanju.

“Ključavnice in verižice te zanimajo?” je vprašala Ah-hao, ki je namenoma uporabila nizek, skoraj neslišen glas. “Gan je rekel, da mu niso všeč, in jih je strgal z obleke.”

“Kaj si rekla?” je vprašal Wan-fa. Oh, ušesa, moja ušesa nikoli ne ujamemo besed, ki bi jih moral dobro slišati.

“Izgubila sem jih! Rekla sem, da sem jih izgubila,” mu je Ah-hao zavpila na uho. “Preklete! Tako si gluh, kot bi bil res kamen.”

Ah-hao se je stisnila k njemu in ga začela drezati z zapeljivimi prsti. Zdaj se je prvič zanimala zanj, odkar je izgubil sposobnost izpolnjevanja zakonskih obveznosti. Wan-fa je pogledal skozi okno. Luna je visela na nebu, okrogla in polna kot smejoč se obraz zavaljene deklice. Spomnil se je besedila neke priljubljene pesmi: *Gospodična Luna se mi smeje, ker sem tak bedak.*

Morda je res bil samo bedak.

Ko je že skoraj zaspal, se je spomnil, kako sta Ah-hao in Gan sedela na rogoznici pri vratih. Potem je znova zavohal Ganov smrad, še bolj zoprni kot sicer. Privel mu je pod nos, ko je opazoval odklenjene dele Ah-haojine obleke. Morda ga je Ah-hao prevarala, morda pa si je vse samo predstavljal. V mislih se mu je vrtelo vprašanje za vprašanjem, zato se je dolge ure premetaval in ni mogel zaspati.

Ni mu uspelo razvozlati uganke. Nekaj dni pozneje je lastnik volovskega voza oznanil, da bo vola oddal v najem oračem. Wan-faju je predlagal, naj nekaj dni ostane doma. Ob istem času je Gan sporočil, da mora na obisk v Lukang in nato v Tajpej po novo zalogo oblek. Rekel je, da se bo morda vrnil čez en mesec. Se je res nameraval vrniti? Morda je hotel oditi

za vedno, da ne bi z Ah-hao zabredel še globlje v viharne vode. Nekaj je bilo gotovo: med njegovo odsotnostjo Wan-fajev peti sin ni dobival plače in se je moral vrniti k staršem. To je bila res slaba novica.

Wan-fa zdaj ni imel službe. Sprva je hodil na hrib, kjer je izkopaval sladki krompir in ga prodajal na tržnici. S tem je potešil dve tretjini njihove lakote. Ko je zmanjkalo krompirja, je plezal na goro za goro in iskal tarove liste, ki jih je tudi prodajal. Čeprav je s tem potešil samo polovico svoje lakote, je moral obenem prenašati še zlobne pripombe vaščank, ki so si z nabiranjem tarovih listov služile žepnino. Pritoževale so se, ker je stari, gluhi Wan-fa pobral vse tarove liste in jih ni nič pustil zanje, zato bodo imele to leto manj novih oblek. Naj gre stari, gluhi Wan-fa k vragu!

Potem je prišel dan, ko tarovih listov ni bilo več. Vseeno je moral nekako napolniti svoj prazni želodec, ki je bil "luknja, globoka in neskončna kot morje". Kaj naj bi naredil? V hudi stiski je nazadnje šel kopat grobove, da je zaslužil nekaj penijev za hrano. Te službe ni mogel opravljati vsak dan, saj ljudje niso vsak dan umirali. Včasih je moral na truplo čakati dva ali tri dni. Ah, kako žalostno se mu je zdelo, da ljudje niso umirali prej. Kadar pa so, kadar je imel srečo in je slišal, da je nekdo umrl, je pogosto ugotovil, da ga je nekdo že prehitel in dobil službo. Zavedel se je, da ne bo mogel samo čakati na delo, če se bo hotel preživljati s kopanjem grobov, zato je spremenil taktiko. Dan in noč je po vasi iskal družine, kjer je kdo umiral. Če je kako našel, se je hitro prijavil za mesto grobarja ali nosilca krste, četudi je bil umirajoči še živ. Kmalu so mu sorodniki umirajočih vsakič, kadar se je pojavil pri hiši, zaloputnili vrata pred nosom, saj se jim je zdel kot strašljiv znanilec smrti.

Wan-faju se je zdelo, da je vsak dan dolg kot celo leto. Komaj je obvladal borno desetino svoje mogočne lakote.

Ah-hao se je nekega dne spomnila na najstarejšega sina, ki je delal v mestu in bi jim lahko pomagal. Lačna je štiri ure hodila po prašnih cestah, da je prispela do mesta. Ko se je vrnila, je s sabo prinesla samo slab kilogram svinjine in rib in ničesar drugega. Mestno življenje se je njenemu sinu še vedno zdelo težko.

Nekdo je Ah-hao priporočil dr. Linu, da bi kuhala in čistila njegovo kliniko. Če bi jo vzel v službo, bi lahko na mesec poleg prenočišča in hrane zaslužila sto novih tajvanskih dolarjev. Na dan razgovora ni v koči našla niti zrna, ki bi ji potešilo lakoto. Z zelenjavnega vrta nekega kmeta je ukradla nekaj sladkih krompirjev, položila jih je pod vroč pepel in jih spekla. Za kosilo je pojedla samo sladki krompir. Težaven sladki krompir.

Ko jo je dr. Lin vprašal, koliko otrok ima, je izstrelila pet velikih, glasnih prdcev, še preden je odprla usta. Trebuh je ni niti opozoril.

Dr. Lin, ki se mu je trenutek zazdel groteskno smešen, je z dlanjo zakril širok nasmeh in vprašal: "Imate pet otrok?"

Ah-hao je bilo grozno sram, ko je začela enakomerno, ritmično streljati prdec za prdecem. Njeno službo so odpihnili vetrovi.

Wan-fa in Ah-hao sta se zdaj pogosto sprla. Skoraj ves čas sta se spuščala v besedne bitke. Bilo je, kot bi razočaranje nad življenjem izražala s kletvicami, s katerimi sta zasipala drug drugega. Kadar sta se kriče ozmerjala, se jima to ni zdelo prehudo, saj je vsaj dokazovalo, da sta še živa – da ju revščina še ni povsem potlačila. Nikoli se nista fizično spopadla. Oba sta bila tako shirana, da sta imela na kosteh komaj še kaj mesa. Bolelo bi ju, če bi udrihala po tako koščeni telesih. Ob tem ne bi čutila nobenega užitka.

Nato se je po štiridesetih dneh vrnil Gan.

"Gan se je vrnil," je s tresočim glasom vzkliknila Ah-hao, ki ni mogla skriti sreče. "P-prinesel je t-toliko, toliko o-oblek. V-veš, zdaj je š-še bolj debel." Za trenutek je obmolnila in ni mogla nadaljevati.

Potem je dodala: "Gan si želi, da bi mu najin sin spet pomagal pri delu. Se strinjaš? Se strinjaš?" Oči so ji žarele in izdajale, kako je srečna. "O, bog, mislila sem, da se ne bo vrnil!"

S sinovim zaslužkom bi lahko vsaj malo zavrla lakoto, ki je postala podobna pokvarjeni budilki, ki ves čas zvoni in brni. Ne, se je opomnil Wan-fa, ne smem ji pokazati, da sem vesel Ganove vrnitve. In tudi Ganu se ne sme zdeti, kot da nam dela uslugo. Wan-fa je bil presenečen nad lastno preračunljivostjo. Rekel si je, da revnemu človeku včasih ostane samo še ponos.

Ker Ah-hao ni dobila odgovora, je ponovila vprašanje tako glasno, da je skoraj vreščala.

Wan-fa si je s prsti prečesal lase, da se mu je na ramena vsula ploha prhljaja. "Če želiš, da bi najin sin pomagal Ganu, ga pošlji tja," je odvrnil tako hladno, da je Ah-hao zmrazilo.

"Ali res nočeš, da gre?"

"Zakaj pa ne?" Celó sam je bil osupel nad svojim ledenim glasom.

Ah-hao ni odgovorila. Ko je odhajala, je Wan-faju zabrusila nekaj precej nespodobnega in izginila kot vrtinec vetra. Wan-fa je ni dobro slišal, zato ni vedel, s čim ga je ozmerjala.

Ko se je Wan-fa tisti večer vrnil s pogreba, na katerem je nosil krsto, mu je Ah-hao že skuhala lonec riža.

"Ti je Gan dal riž?" Strmel je v lonec, iz katerega se je kadilo, in nena doma ni več mogel prenašati lakote.

Takoj, ko je omenil Ganovo ime, je Ah-haojin glas postal nenaraven in je malo pokašljevala, kot bi pojedla preveč sladkorja in bi si morala izčistiti grlo, preden bi spregovorila. "Uh ... uh ... saj veš, da že dolgo nisva jedla poštene skledice riža, zato, uh ... Samo sposodila sem si malo riža od ... uh ... Gana. Uh, uh ..."

Wan-fa je hitro požrl slino, ki se mu je nabrala v ustih, in se domislil odgovora. Ah-hao ni hotel pokazati, kako lačen je bil. "Poslušaj, nehaj obremenjevati Gana z našimi težavami, prav?"

Ah-hao mu ni odgovorila, saj je bila preveč razkačena, da bi našla besede.

Kadar je odtlej omenila moža iz Lukanga, je njen glas postal miren, resnoben in previden, kot bi govorila o kakem bogu. Gan Wan-faja še ni prišel obiskat, kot bi se še živo spominjal sramote tiste noči, ko je sijala polna luna. Morda pa je imel samo preveč dela.

Ker je Wan-fajev in Ah-haojin najmlajši sin pomagal Ganu in je vsak mesec domov prinašal vso svojo plačo, sta spet živela kot človeka. Na hribu je spet rasel sladki krompir. Tarovi listi so bili zeleni in veliki in so rasli povsod. Wan-faju ni bilo treba vsak dan na lov za trupli. Imel je več časa, da je ostajal doma in pazil na Ah-hao in Gana. Odločil se je, da jima nikoli več ne bo dal priložnosti, da bi imela intimne odnose.

Toda njihov položaj se je nenadoma spremenil. Lastnik kolibe, v kateri je živel Gan, je hotel, da se Gan izseli.

"Kaj praviš na Ganov predlog?" Ah-hao je sedela med obema moškima in je Wan-faju povedala, kaj je rekel Gan. Vsako besedo je skovala previdno, da je imela ravno pravi pomen, kot vladni uslužbenec, ki oznanja uradno sporočilo. "Če te kaj moti, si bo gospod Gan našel samsko sobo v vasi. Navsezadnje bi bilo to zanj bolj priročno. No, kaj praviš?"

Gan je še kar kadil in ni niti pogledal Wan-faja. Vreme se je ohladilo in smrad Ganovih pazduh, ki ga je Wan-fajev nos nekoč tako dobro poznal, ni več onesnaževal zraka. Wan-fa se je nenadoma počutil, kot da se je povsem izgubil v tuji deželi, in ni vedel, kaj naj naredi: takšen občutek imajo po navadi novi uslužbenci, ki pridejo prvič na delo v nepoznano podjetje.

"Bom premislil."

"Premislil boš? Preklete, kaj se pa greš? Veš, kaj ti bom povedala? S svojim pretvarjanjem že celo življenje smrdiš kot bolan pes." Ah-hao je stisnila čeljusti in srepela v Wan-faja.

Ne ugovarjaj ji, kadar je tako besna, se je opomnil Wan-fa, ali pa bo namenoma izbruhala najgrši odgovor. Delal se je, da ni slišal oštevanja, in glasno rekel: "A?" Uspelo mu je preprečiti dodatne obtožbe. Še dobro, da gluhost vsaj nečemu služi, kajne?

“Koliko bo plačal?” je Wan-fa zašepetal Ah-hao na uho, čim je Gan odšel.

Ah-hao je skočila pokonci in zavpila: “Koliko pa pričakuješ? Plačal bo štiristo osemdeset novih tajvanskih dolarjev na mesec za sobo in hrano. Misliš, da to ni dovolj? Navajen je tukajšnjega življenja, sicer sploh ne bi pomislil na tvojo razmajano barako. Preklete! V vasi bi za lepo samsko sobo plačal komaj kako zrno riža! In ti še vedno hočeš več kot štiristo osemdeset? Sranje! Premislil boš? Premislil boš? Vse dobre stvari hočeš uničiti. Tak si, kot slaba kura, ki leže samo svinjarijo. Samo svinjarijo. Ničvreden, gluhi mutec si!” Vreščala je na ves glas. Njeno besnenje se je slišalo kilometre daleč, kot jutranje kikirikanje.

Gan se je torej vselil in je živel in jedel z Wan-fajem in njegovo družino. Ponoči sta Wan-fa in Ah-hao spala v svoji sobi, Gan pa je z njunim najmlajšim sinom spal na rogoznici pri vratih. Ganovo blago so spravili v zadnji del kočē.

Kmalu se je po vasi razširila nova govorica: “Za božjo voljo, ste slišali, da stari, gluhi Wan-fa, Gan in Ah-hao skupaj spijo na eni postelji? Ne verjamete? Ljubi bog!”

Wan-fa je nehal hoditi v vas; tja je šel le še takrat, kadar se temu nikakor ni mogel izogniti. Vaščani so ga zasmehovali in njihova bela zrkla prezira so ga spravljala v grozno zadrego. Z Ganovim denarjem sta si z ženo zdaj lahko kupila dovolj hrane. Sinovo plačo je obdržal Wan-fa – to je bil edini pogoj, ki ga je postavil, preden je Ganu dovolil, da se je preselil k njim. Zdaj mu ni bilo več treba hoditi na delo v vas. Podnevi je z Ah-haojino pomočjo obdeloval njivo s sladkim krompirjem. Ponoči se je na vso moč trudil preprečiti, da bi Gan prišel do Ah-hao. Sledil ji je kot senca, ne glede na to, kam je šla. Za petami ji je capljajal celo takrat, kadar se je šla olajšat na pokopališče. Seveda je bil dovolj vljuden, da je vedno stal nekoliko dlje, kadar je opravljala veliko potrebo.

Neko noč je imela Ah-hao dovolj vohunjenja.

“Kaj pa delaš? Zakaj mi slediš do sem? Hočeš videti, kako grem na stranišče? Pazi se, če prideš samo korak bliže, se ti bom poscala na obraz!”

Hladna vojna med Wan-fajem in Ganom je pri večerji postala bolj vroča. Navadno je Wan-fa tiho jedel in opazoval druga dva. Jedel je tako neslišno, kot da sploh ne bi žvečil. Vedno je zadnji odšel od mize, zato njegovemu pazljivemu pogledu ni ušel niti najmanjši stik med Ah-hao in Ganom. Nekajkrat sta med pogovorom tako stišala glasove, da Wan-fa ni ničesar slišal. Takrat je v opozorilo grobo zakašljajal. Včasih se nista zmenila zanj in sta še kar šepetala in se smehljala. Sta gluha in nema, kaj? Wan-fa je zaklel sam pri sebi. Celo slepa sta, saj se sploh ne zmenita zame. Kakšna

žalitev! Tega ne bom prenašal. Z glasnim treskom je odložil skledico na mizo in jezno odkorakal. Videti je bilo, da se bliža vroča vojna.

Nazadnje so mir brez bitke sklenili v manj kot štiriindvajsetih urah. Vsa-kič, ko se je Wan-fa razjezil in odvihral iz hiše, je odšel na pokopališče, kjer si je s pasu snel dolgo mošnjo. Iz nje je vzel kovance in bankovce in jih prešteval. Prešteval jih je naprej in nazaj. Ah! Še vedno ni imel dovolj, da bi si kupil voz in vola. Še vedno mu je precej manjkalo. Potem si je rekel: ni prav, da sem tako strog do Gana, saj je vendar moj bog bogastva in bilo bi zelo neumno, če bi ga odgnal. Naslednjih nekaj dni je ob Ganovih in Ah-haojinih pogovorih zamižal na eno oko.

V stari kolibi je takrat živel prodajalec vložene zelenjave, ki je bil očitno lastnikov sorodnik. Dan za dnem je sušil zelje, korenje, fižol in kdo ve, kaj še vse, zato so se začeli pri njem nabirati roji muh. Kadar je imel čas, je obiskal Wan-faja. Ko je sedel in začel govoriti, so njegove majhne podganje oči švigale naokoli, proti vzhodu in proti zahodu, saj je iskal kakšno skrivnost, ki bi jo lahko razširil po vasi. Poteze njegovega obraza so bile grobe in zlobne. Povrh vsega je še smrdel po kislem, kot kumari-ca. Wan-faju sploh ni bil všeč. Spomnil se je starega pregovora: *Pazi se obiskovalcev, saj prinašajo težave*. Toda Gan se je s prodajalcem vložene zelenjave dobro razumel – morda sta oba uživala v smradu.

Nekega večera je prodajalec vložene zelenjave prišel na obisk, sledil mu je oblak umazanih muh. Gan je bil pri reki, kamor se je šel umiti. Wan-fa je bil še v hiši, ko je iz obiskovalčevega nosljanja razbral, kdo je prišel. Ah-hao je v kuhinji pomivala posodo. Samo Wan-fajev peti sin je bil pred hišo, kjer se je igral s frnikolami. Wan-fa ni dobro slišal, kaj sta se prodajalec in fant pogovarjala, potem pa je prodajalec očitno namenoma povzdignil glas, da je kar vpil.

“Kam je šel Gan, ki ti poriva mamó?”

Wan-fa ni slišal sinovega odgovora.

“Gan, saj veš, Gan, ki ti poriva mamó. Kam je šel?”

“Preklete!” je zavpil Wan-fa in pridirjal iz kočé. Kar tresel se je od besa. Z eno roko je zgrabil prodajalca vložene zelenjave in ga začel divje tepsti in brcati, znova in znova. Muhe so se prestrašeno razletele v vse smeri.

Ko se je Gan vrnil od umivanja v reki, je našel vso svojo lastnino – obleke, čevlje, nogavice, kuhinjske potrebščine, torbe – raztreseno naokrog pred hišo. Videti je bilo, kot bi kočá zagorela, drugi pa bi njegove stvari hitro spravili na varno. Gan, možak iz Lukanga, se je počutil, kot bi ga izdolbli.

Wan-fa je stal pri vratih. Čim se mu je Gan z umivalnikom v rokah približal, je Wan-fa stopil naprej in mu požugal s pestjo.

“Gan! Preklete! Izgini! *Gan!* Spravi se stran! Hranim podgano, pa mi pregrize vrečo! Sranje! Misliš, da si me preslepil, samo zato, ker ne slišim? Vraga! Si si pogum izposodil od bogov? Si hotel izkoristiti mojo gluhost? O, ti prekleti kurbir! *Gan!* Misliš, da sem slep? Misliš, da ne vem, kaj skrivaš? Sranje! Res misliš, da ne vem, kako obračaš svoj denar? Prekleti hudič! Hranim podgano, pa mi pregrize vrečo ...” Skoraj vsak stavek je pospremil z rjovečim “*gan*” ali “sranje,” da je Gana skoraj prestrašil do smrti.

Gan si je hitro izposodil volovski voz in svoje stvari še tisti večer preselil v vas. Ah-hao si ni upal niti pogledati, kaj šele, da bi se od nje poslovil.

Nato so vaščani začeli opravljati. Govorili so, da Gan Wan-faju ni več hotel dajati denarja, zato ga je ta vrgel iz hiše. Precej ljudi je obiskalo Wan-faja, da bi izbrskali kaj umazanije. Wan-fa jih je vse razočaral, saj je trdil, da mu ušesa sploh ne služijo več.

Wan-fajevo življenje se je spet poslabšalo. Nekaj kmetov je najelo pobočje griča, kjer je Wan-fa na občinski zemlji posadil sladki krompir. Nezreli krompir so izkopali in Wan-fa je v zameno dobil samo sto novih tajvanskih dolarjev. Še huje ga je prizadelo, ko je njegov peti sin resno zbolel in je imel grozno drisko. Wan-fa je porabil vse kovance in bankovce, ki jih je hranil za vola in voz, da je rešil otroka. Ko je pri zdravniku poravnal račun, so se mu v očeh nabrale solze. Morda ga je bolelo, ker je izgubil vse prihranke, morda je samo objokoval svojo nesrečo.

Nazadnje ga je znova najel njegov nekdanji delodajalec, lastnik volovskih vozov. Že teden za tem se je zgodila nesreča. Vol, ki so ga dodelili Wan-faju, je nenadoma podivjal in poteptal otroka, ki je nato umrl. Zaradi tega je bil Wan-fa obsojen na precej dolgo zaporno kazen. Čeprav lastnika volovskih vozov niso zaprli, je moral plačati visoko kazen, kar je storil med bolečim ječanjem: “Sveta nebesa! Sveta nebesa!”

V zaporu je Wan-faja skrbelo za Ah-hao in sina. Spraševal se je, kje bosta našla denar za riž. Ponoči je komaj spal. Nekega dne mu je nenadoma postalo žal, da je pregnal Gana. Po tem je vsak dan nekaj časa krivil samega sebe, da je bil tako nesramen do Gana. Včasih si je predstavljal, da se je morda Gan vrnil k Ah-hao in živel pri njej. Drugi zaporniki so mu povedali, da ima žena pravico zahtevati ločitev od moža, ki je zaprt. Ah-hao se je morda z Ganovo pomočjo že ločila od njega. In če se je, kaj naj bi storil? Lahko bi od njiu zahteval denar, vsaj zaporniški pajdaši so mu tako svetovali. Če bi ženo prepustil drugemu, bi bilo smiselno zahtevati denar. Navsezadnje je za Ah-hao ob poroki plačal precejšnjo doto, zato ne bi bilo nenavadno, če bi hotel poplačilo. Kako bedasto je, da se bojim, da bom izgubil ženo, čeprav je ne morem obdržati. Ha, res bedasto!

Ker Ah-hao ni več tako pogosto prihajala na obisk, je Wan-fa sklepal, da spet živi z Ganom. Ko ga je le obiskala, jo je povprašal o njenem življenju. Sprva se je izmikala vprašanju in je govorila o drugih stvareh. Ko je Wan-fa večkrat ponovil vprašanje, je sklonila glavo in priznala: "Gan se je vrnil."

Pogladila si je gubo na krilu. "No, saj imamo srečo, da skrbi za nas, kajne?"

Wan-fa ji ni odgovoril. Pravzaprav ni rekel ničesar več. Pomislil je, da je Ah-haojin obraz zardel kot breskev, ko mu je povedala resnico. Ja, res je lepo, da nekdo skrbi za mojo družino, medtem ko sem v zaporu.

Na dan, ko so ga izpustili, sta ga Ah-hao in sin prišla čakati pred vrata zapora. Fant je nosil nova oblačila. Wan-fa doma ni videl nobenega znaka, da bi bil Gan tam. Zvečer ga je Gan prišel obiskat z dvema steklenicama piva, da bi praznovali njegovo vrnitev. Gan je govoril s svojim močnim lukanškim naglasom in Wan-fa ni razumel niti besede.

Ah-hao se jima je pridružila. "Gospod Gan ti je kupil vola in voz. Od jutri boš lahko s svojim vozom zaslužil precej več."

"Kupil mi je volovski voz?" Wan-fa je povsem osupnil. Celo življenje je sanjal o tem, da bi imel svoj voz, in zdaj so se mu sanje uresničile. Za trenutek je bil vesel in navdušen, nato pa se je zgrozil nad samim sabo. Kakšna sramota! Da bi ženo zamenjal za volovski voz? Kakšna sramota!

Nazadnje je le sprejel darilo, čeprav se je obotavljal, seveda.

Enkrat na teden ga je Gan poslal v noč s steklenico piva. S pivom je vedno odšel v japonsko krčmo in si naročil pravo pojedino. Bil je dovolj obziren, da se je vrnil pozno. Kadar je prišel prezgodaj, je potrpežljivo počakal pred vrati, dokler Gan ni končal, prišel iz Ah-haojine spalnice in šel spat na rogoznico pri vratih, kjer je spal tudi fant.

Šele takrat je Wan-fa vstopil s tako vzvišenim izrazom, kot da ni videl Gana ali zavohal neprijetnega vonja njegovih pazduh.

Gan je Wan-faju dal steklenico piva samo enkrat na teden, nikoli večkrat, saj je verjel v zmernost pri vseh stvareh v življenju.

Med vaščani se je razširil nov pregovor: *Če se hočeš poročiti z devico, potrebuješ samo torto, za staro, poročeno coprnico pa cel volovski voz.* Pregovor so poznali vsi in so ga uporabljali še dolgo.

* * *

Pet mladih vaščanov je nehalo veseljačiti. Vstali so in poravnali račun. Ko so odhajali, je tisti z veliko glavo, ki je bila širša od njegovega trupa, pljunil proti Wan-faju. Gluhi mož se je komaj izognil leteči slini.

Wan-fa je pil pivo, kozarec za kozarcem. Zdelo se mu je še prezgodaj, da bi se vrnil domov, zato je udaril po mizi in zavpil: "Hej, prinesite mi še race z dišečo koreniko kitajske angelike, prosim!"

Ni razumel, zakaj so mladi vaščani, ki so odhajali, postali in se obrnili. Stali so pred vrati in pogledovali proti njemu. Smejali so se in se pogovarjali. Videti je bilo, kot da so ravnokar ugotovili, da Wan-fa svojo rit nosi na glavi.

Wu Sheng

Izvir

1

Če bi na mizi razprostrli zemljevid Tajvana, bi videli samo številne modre vijuge, narisane na dvodimenzionalni mešanici zelene, rumene in rjave: otok vretenaste oblike, ki ga objema širjava oceana. S svetovne perspektive je Tajvan samo pikica na robu velikanske evrazijske celine.

Še vedno se spominjam japonskega filma, ki sem ga videl v otroštvu. Njegov naslov so v kitajščino prevedli kot *Rojstvo Japonske*. V tem veličastnem filmu se je bogata mitološka domišljija združila z zgodovinskimi in kulturnimi pojmi, zato se je v zgodbi simbolizem tekoče magme, ki jo je bruhalo japonska gora Fudži, mešal s podobami prazgodovinskih zveri, kakršni so bili dinozavri.

Včasih si poskušam predstavljati, kako se je pred davnimi časi otok Tajvan rodil iz penastih valov. Zanima me, kako se je zgodilo. Seveda to ni bila nenadna preobrazba, kot nam jih prikazujejo v znanstvenofantastičnih filmih, temveč je otok današnjo obliko in videz dobil v zelo počasnem, razvlečenem razvoju.

Predstavljaj sem si prvobitno Formoso, ki se pojavi kot čudovito pisana risanka, kot sijajno pristen ognjemet nešteti možnosti. Toda kako naj jaz, sodobni človek, bitje, ki ga je ukrotila civilizacija, sledim in si predstavljam to začetno, starodavno stanje?

Wu Sheng je psevdonim Wuja Sheng-hsiunga. Rodil se je v mestu Changhua leta 1944 in je že v otroštvu pokazal veliko zanimanje za književnost. Po diplomi na Pingtunški fakulteti za agrikulturno se je vrnil v rodni kraj in postal učitelj biologije na nižji srednji šoli. Wujeva ljubezen do podeželja se kaže tudi skozi njegovo pisanje. Kadar ne poučuje, obdeluje svojo zemljo. Njegova poezija in eseji so žive, resnične podobe kmečkega življenja. Leta 1980 so ga povabili na delavnico mednarodnih pisateljev, ki jo je gostila Univerza Iowa. Prejel je književno nagrado Wu San-liena in nagrado za prvo sodobno kitajsko poezijo sodobnega društva za poezijo. Wu Sheng je zdaj upokojen, posveča se varovanju okolja in z veseljem sadi drevesa.

Spomladi leta 2002 so odkrili še en gozd velikanskih školjkastih paci-pres, ki so se skrivale visoko v odmaknjenih gorah. Osupljivi pogled na ta veličastna drevesa nam ponuja odblesk starega Tajvana, ki je obstajal, preden je bila deželna obdelana. Če se sprehodite skozi vasi in mesteca tajvanskega podeželja, lahko vidite obilico krajevnih imen, ki izdajajo nekdanjo navezanost na vodo: Qingshui (Čista voda), Longquan (Zmajev izvir), Shuitou (Studenec), Yongquan (Šumeči vrelec), Changliu (Neskončni tok) ali Yizhou (Rečni otoček). Čeprav ti kraji danes niso nič drugačni od drugih sušnih mest, saj so njihovi naravni vodni viri že zdavnaj izginili, nam njihova imena še vedno pričajo o nekdanjem Tajvanu, na katerem je bilo mogoče povsod najti tekočo vodo.

Tajvan je morda res majhen, vendar je velik del njegove površine gorat, pokrit s terasami in vrtoglavimi vrhovi. S pobočij in prepadov teh gorskih verig se stekajo številne reke. Našteli so jih natančno 129, od katerih je šest daljših od 100 kilometrov, najdaljša pa je reka Zhuoshui. Njeno povodje obsega štiri okraje: Nantou, Changhua, Yunlin in Chiayi.

Če reko Zhuoshui primerjamo z veletoki drugih držav, ki obsegajo precej večja območja, Zhuoshui seveda ni posebej pomembna. Zanimivo pa je, da zaradi nenavadno strmih tajvanskih gora, ki se presenetljivo hitro vzpenjo iz ravnice, tiste reke, ki izvirajo v njihovih višinah, v svojih kratkih, a urnih in zavitih tokovih, ki se vijejo skozi grobo pokrajino vse do morja, pretečejo tudi veliko višinsko razliko. Ker je k temu primešano še spremenljivo podnebje, ki je značilno za morske otoke, je tajvanska ekološka raznolikost zelo bogata. Navpična razporeditev flore in favne zajema tropske, subtropske in zmerne pasove v nižinah ter hladni pas v višavju. Zdi se, da so se na malem otoškem Tajvanu zbrala vsa raznolika življenjska okolja, kar jih je na Zemlji, od ekvatorialnega do polarnega.

Osupli biologi z vsega sveta hvalijo in občudujejo številne tajvanske domorodne vrste rastlin in živali, ki jih ni mogoče najti nikjer drugje, in bujno pokrajino, na katero smo upravičeno ponosni. Prav je imel tisti, ki je rekel: "Tajvan je kot muzej, v katerem je razstavljen prerez svetovnih vrst."

2

Osrednje gorovje se od gore Bilu, ki se dviga severno od Qilaiskega glavnega vrha, razteza proti jugozahodu vse do gore Nenggao. Njegovi vršaci tvorijo mejo med okrajema Nantou in Hualien. Okraj Nantou je geografsko središče Tajvana, srce dežele, iz katerega se otok širi proti severu in jugu, vzhodu in zahodu. Če geografski širini in višini dodamo še

tridimenzionalni podaljšek navpične in vodoravne ravnine, kjer je os x na ravni morja, so najvišje točke na osi y natanko na mejnih črtah, ki Nantou ločujejo od okrajev Yunlin, Chiayi in Hualien.

Z ženo sva se že vse leto skoraj nenehno premikala, potovala sva sem in tja na najinem "raziskovalnem ogledu" Nantouja. Šele ko sva se odpravila na izlet in sva se sama soočila z geografskimi značilnostmi, sva razumela, da tiste preproste, abstraktne črtice na najinem zemljevidu pravzaprav predstavljajo velikanski izziv, kadar hočeš vse obiskati v resničnem svetu. Dlje kot sva iskala reko Zhuoshui in njen izvir, bolj se nama je dozdevalo, da nikoli ne bova zares končala te poti, saj se je v najinih srcih želja po očaranem vzklikanju ob lepotah zelenih razgledov bojevala z občutkom sramu, ker sva o njih vedela tako malo.

Ko sem prvič prišel v gornji tok reke Zhuoshui, me je osupnila smaragdna množica vrtoglavih vrhov. Eden je bil višji od drugega in cikcakasti grebeni so metali široke loke sence na pobočja, ki so se lesketala v različnih odtenkih temnejše in svetlejše zelene. Vsi ti fini odtenki so bili preveč za preprostega kmeta, čigar življenje je bilo tako zelo oddaljeno od teh visokih gorskih območij.

Mogočne gmote gora, ki so se druga za drugo dvigale v neskončnih nizih, so povezovale in hkrati ločevale en greben od drugega. Ko je sonce počasi potovalo po nebu, so njegovi žarki padali pod spremenljivimi koti, da so ustvarjali sanjske obrobe, ki so označevale mehke, bežne meje med prisojnimi pobočji in predeli, ki so se skrivali v globokih sencah. Kraji, kjer se je ena gorska veriga spojila z naslednjo, so bili skrivnostni, da sem lahko jasno občudoval veličastnost razgleda in se obenem nemirno zavedel, da bi raziskovanje prave narave teh gora zahtevalo dolgo, težavno potovanje – izjemno zahtevno pohodniško odpravo.

Nepremičen kakor gora je pogost izraz, ki odseva trajnost in trdnost. Vseeno pa si moramo razširiti obzorja in si ogledati širšo podobo zemeljske zgodovine. Iz tega zornega kota lahko vidimo, da so nepremične, nespremenljive gore pred našimi očmi prav takšne, kot nenehno tekoče vode: oboje so ujete v trajen krog rasti in razkroja.

Pred 200 ali 400 milijoni let, proti koncu pliocena, je filipinska morska plošča trčila ob evrazijsko celinsko ploščo. Podrivanje in stiskanje, ki sta sledila, sta sprožila proces, ki se mu reče nastajanje gorstev ob tektonskih prelomnicah. Tako se je Tajvan dvignil z dna Tihega oceana, čisto blizu evrazijske obale. Skupaj z Japonsko, otočjem Rjukju in Filipini otok zdaj sestavlja cvetni kiti podobno otočje na tihooceanskem robu.

Čeprav se tektonske plošče morda zdijo trdne in neupogljive, so v rokah mogočnih naravnih sil mehke kot glina; te jih potiskajo sem in tja

in povzročajo, da zaporedja drobcih, sunkovitih gibov iz same skale oblikujejo valovite gube različnih velikosti. Ena od teh gub je velikansko tajvansko Osrednje gorovje, ki se je dvignilo v istem orogenetskem gibanju kot druge visoke gore na otoku. Nato se je voda iz zemeljskega ozračja, ki je v obliki dežja padala na gorske grebene in doline, združila in oblikovala neštete reke in potoke.

Ko sva z ženo iskala izvir reke Zhuoshui, sva se odpeljala do gore Hehuan po avtocesti 14A. Ustavila sva se na wulinškem parkirišču, da bi se razgledala. Wuling je trenutno najvišja točka, ki jo je mogoče doseči na tajvanskem javnem cestnem omrežju. Ko sva gledala s tega širnega, odprtega visokogorskega razgledišča, kjer so bili okoliški vrhovi na najini višini ali so celo ležali nižje, se nama je zdelo, da se je svet skrčil. Visoke gore, ki so se nama v nižini zdele tako orjaške in nedosegljive, so bile zdaj prijetni sosedi, koničasti vrhovi pa so bili tako blizu, da bi se jih lahko dotaknila. Toda ta optična prevara ni mogla skriti dejstva, da so razdalje med gorami pravzaprav velikanske. Če bi jih poskušal premeriti peš, bi bil tak podvig neverjetno zahteven. Takrat bi se šele zavedel, kako odročne, kako nedoumljivo oddaljene so te gore v resnici.

Ko sva stala na vrhu Wulinga in poskušala razlage domačinov povezati s podobnicami na zemljevidu, sem se naučil, da je niz temnih, strmih pobočij, ki se ga je videlo na jugovzhodni strani doline in ki se je z neprijetno sunkovitostjo dvignil do visokih grebenov, pravzaprav ravno skrivnostni gorski greben Črni Qilai, o katerem je bilo povedanih toliko zgodb. Eden od vršacev se je dvigal nad ostalimi: Qilaiski glavni vrh.

Nekoliko bliže je bilo Sakumsko sedlo, trdno kot mati zemlja, mogočni trup, ki se velikodušno razteza med vrhovoma, ki sta bila njegovi dvignjeni roki. To območje je bilo že milijone in milijone let zbiralnik za sezonska deževja, ki padajo z nebes. Vsaka kapljica, ki pade na ti dve velikanski gorski verigi, postane del množice rečic in potokov, ki se pod Sakumskim sedlom združijo in ustvarijo povodje reke Zhuoshui.

Po tistem raziskovalnem izletu med gore in reke se mi je zazdelo, da se je samih gora, resničnih objektov, še težje oprijeti kot voda. Težko je bilo združiti geografsko širino, dolžino in obrise na dvodimenzionalnem zemljevidu s trodimenzionalno resničnostjo, ki se je odpirala pred mano. Težko je bilo povezati abstraktno s stvarnim. Spremenljiva, neskončno tekoča vodna omrežja so bila zares podobna modrim avtocestnim črtam, ki so bile zarisane na obličje matere Zemlje. Ko sem stal v višavju in opazoval pokrajino pod sabo, sem ugotovil, da je bila primerjava med razgledom in topografskimi potezami na zemljevidu pravzaprav preprosta.

3

Statistični podatki pravijo, da je na zemlji pod zemeljskim površjem osemtisočkrat več vode, kot je v rekah in drugih vodotokih, in osemdesetkrat več, kot je v jezerih. Največjega vodnega zbiralnika sploh ne moremo videti, saj se nahaja v globinah planeta, tako kot nafta in premog, ki sta se v milijonih let nabrala pod zemljo. Tudi podtalnica je radodarno darilo razkošja matere Zemlje.

Vsakič, ko dežuje, gosti gozdovi in sočno rastlinje čuvajo in shranjujejo dragoceno vodo. Ko skalnate plasti prebijejo zemeljsko površje ali se razkoljejo ter ustvarijo pečine in skalne odlome, v podzemlju zbrane vode izbruhnjejo na površje in oblikujejo nove studence in slapove, ki se nazadnje zlijejo skupaj in odtečejo v globoke doline. Tako se začnejo dolge, hitre poti velikih rek.

Kaj je pravzaprav izvir reke? Kje se reka začne? Na katero pobočje je padla prva kaplja z visokega neba? Kako se sprosti podtalnica, ki je shranjena globoko v zemlji in koreninah dreves, in postane deroča reka?

Poskušam si predstavljati, da sem tista prva kaplja, ki spolzi iz razpoke v grafitnem skrilavcu, kaplja, ki nosi tajvanske obete. Svojo pot začne kot ledeni kristal v gorskem višavju, nadaljuje skozi goste gozdove in teče po špranjah med skalami, pada čez pečine in brezna, izgine pod zemljo in skrita leži pod površjem, nato pa se znova dvigne in postane del vrvečega izvira, ljubkuje široko, globoko območje osrednjega Tajvana in nazadnje lagodno steče v morje ...

Tekoča voda je res vir življenja, rečne delte pa so zibelka kulture. Starodavne civilizacije so se vse brez izjeme razvile v kotlinah velikih rek: Ganges v Indiji, Evfrat in Tigris na Bližnjem vzhodu ter Rumena reka na Kitajskem, vse so zibelke človeške civilizacije. Tajvan, ki je sicer samo majhen otok, se lahko tudi pohvali z zapletenim, gosto prepredenim rečnim omrežjem. Te reke so popkovine ljudstva, saj so tisoče let oblikovale človekov način življenja, spojile so razlike in potegnile skladne meje tajvanske vseobsegajoče kulture.

Od nekdaj sem živel na podeželju ob spodnjem toku reke Zhuoshui, kjer njena struga zavije okrog južnega dela naših posesti in nadaljuje pot proti morju. Ko sem bil še deček, sem podnevi pogosto spremljal mater, ki je šla na "vodni obhod", saj je morala preveriti, ali je bilo na poljih dovolj vode, in jo po potrebi dotočiti. Celo sredi noči je sama sedela na "vodni straži" in budno pazila na drobni curek, ki je namakal polja. Ni si drznila oditi domov, saj sveže posajeni riževi kalčki nikoli ne smejo biti na suhem.

Kadar se je namakalni jarek presušil in se je dotok na naše polje ustavil, je mama z motiko na rami odkorakala okrog dvignjenih obrob naših polj, vse do brega reke, kjer je vodo iz reke Zhuoshui preusmerila na našo zemljo.

Voda je življenje kmetov, zato izbruhne marsikateri spor o namakalnih pravicah med bolj vzkipljivimi vaščani, ki hočejo več vode za svoja polja, in lastniki sosednjih posesti. Ta nesoglasja včasih celo prerastejo v poštene prepire.

Reka Zhuoshui nikoli ni bila nežna, skrbna mati kmetom, ki so odvisni od rečne vode, s katero namakajo polja in vzgajajo pridelek. Med deževnim obdobjem z močnimi nalivi naraste v divji hudournik, spremeni se v mogočnega zmaja, ki vrtinči blato, ko se silovito zaganja po strugi. Kadar reka pobesni, je ni mogoče obrzdati. Ko pa se mokro obdobje konča, kmalu ostane samo še ničvreden potoček in struga je veliko večino leta popolnoma presušena. Od reke ostane le nekaj razmetanih prodnikov in skal. Takrat na riževih poljih ob reki močno primanjkuje vode. Kmetje se nikakor ne morejo zanašati na spremenljivo količino padavin, ki je nepredvidljiva kot vremenski vzorci.

Kje torej začne teči reka? Če ima zgornji tok reke vse leto dobro zalogo tekoče vode, zakaj ta sveži tok skoraj popolnoma izgine v nižinah? Zakaj otok Tajvan, ki leži na poti tihoceanskih zračnih tokov, ki prinašajo obilico vlage in bogata deževja, ne zna zadržati svoje vode, njegovi ljudje in pridelki v obalnih območjih pa trpijo zaradi hude suše?

Zakaj Tajvan, ki so ga včasih imenovali Otok gozdov, ne zna varčevati z vodnim bogastvom? Zakaj dopušča, da se izdatno deževje spremeni v besneč hudournik, ki v enem silovitem sunku uniči pokrajino in domove? Ali lahko reko, ki niha med poplavami in popolno sušo, sploh slavimo kot "mater Reko"?

Kaj se lahko naučimo iz romanja k izviru te reke?

4

*Divjam po strugi, tečem in se igram
Podim se po bregovih
Moje otroštvo je bilo zaradi tebe živahno in barvito
Tvoje vode so vedno tekle in mrmrale
Napajale so riževa polja v moji rodni vasi
Včasih sem sanjal, kako tvoja voda brbota iz zemlje
Tvoj izvir je tako blizu, a me od daleč kliče: Poišči me ...*

Pogledal sem v geografsko poglavje učbenika za nižjo srednjo šolo z naslovom *Spoznajmo Tajvan*, kjer piše: "Reka Zhuoshui je dolga 168 kilometrov." Zanima me, ali ta številka vključuje vse pritoke, ali je samo razdalja, ki jo preteče glavni tok. Nisem prepričan.

Načrt poti najine odprave, katere cilj je bil izvir reke Zhuoshui, naju je najprej popeljal po avtocesti 14A do vrha gore Hehuan. Od tam sva zagledala Sakumsko sedlo med severnim vrhom gore Qilai in vzhodnim vrhom gore Hehuan. Od vseh rečic, ki so tekle v široki dolini pod nama, je bila reka Wanda najpomembnejši pritok reke Zhuoshui v zgornjem toku. Zdaj je bila narasla, saj se je očitno talil gorski sneg iz prejšnje zime. Če bi se hotel dotakniti vode, bi moral zapustiti gorski greben in se spustiti vse do razcepljene rečne doline. Tam je na bregu glavnega toka stala tudi vas, ki je bila najbližje glavnemu izviru reke Zhuoshui: Jingguan.

Reka Wanda, ki ji pravijo tudi Wushe, se reki Zhuoshui pridruži nekoliko južneje od vročih vrelcev pri Lushanu. Domorodni prebivalci iz plemena Taiyal živijo v severnem območju, na terasastih bregovih glavnega toka, kjer so zgradili več vasic. Če se pomikamo po toku navzdol, si naselja sledijo takole: Jingguan, Pinghe, Pingjing, Lushan in Chuanyang.

Peljala sva se skozi "gorsko nadzorno točko" pred lushansko osnovno šolo, sledila cesti Obrtne zadruga in se odpeljala navzgor ob toku reke Zhuoshui. Po približno šestih kilometrih se je cesta odcepila na desno in vodila mimo Tunyuana do Tianchija, Nebeškega tolmana. Ljudje pravijo, da je ta cesta v resnici starodavna gorska pot do gore Nenggao. Trenutno je v zelo slabem stanju, na njej je polno nevarnih odsekov in preprek. Brez navodil kakšnega izkušenega domačega vodiča se v tisto smer nisva upala odpraviti.

Reka Talouwan izvira pri Nebeškem tolmanu. Že samo ime kraja diši po sveži, čisti nežnosti, ki daje vtis, da si se približal nebesom. Tam gotovo bivajo nesmrtni. Čeprav nikoli nisem imel priložnosti, da bi obiskal tolmun, sem slišal, da so celo vode Nebeškega tolmana postajale vse bolj onesnažene. Evtrofikacija je povzročila cvetenje alg in počasi uničuje ekosistem tega gorskega jezera. Takšne stvari me grozno razžalostijo.

Ampak z ženo nisva zavila proti Tianchiju, temveč sva pot nadaljevala proti severovzhodu, po vijugasti cesti, ki je sledila bregovom reke Zhuoshui. Najprej sva se peljala skozi Pingjing in po kakih šestih kilometrih prispela v Jingguan. Nobena plemenska skupnost ne živi više v zgornjem toku reke Zhuoshui. Prelepo, pomirjajoče in sanjsko ime vasic, ki pomeni "mirno in tiho opazovati", so zdaj spremenili v Vas sodelovanja.

Ko sva prispela tja, sva ugotovila, da reke nikakor ne izvirajo samo v eni, natančno določeni točki. Ko je najin avto počasi lezel po okljukasti gorski

cesti, ki se je vila po robovih strmih prepadov, sva videla, da brbotajoča voda pronica iz razpok v bližnjih gorskih pobočjih, pada prek odsekanih brezen in se združuje v slapove različnih velikosti. Najino navdušenje nad penastim stopničastim slapom na desni se je komaj poleglo, ko sva zavila okrog ovinka in na levi v daljavi zagledala veliko srebrno zaveso. Tolmuni čiste, mrzle gorske vode so se kazali na obeh straneh ceste in se spuščali v presunljive stopničaste brzice in izvire, ki so pljuskali čez pečine.

Številčnost svežih izvirov me je presenetila; napajali so zgornji tok reke, tisti tok, ki je že tisoče in tisoče let pljuskal v dolino, ne da bi se presušil, in ovijal vso vas Jिंगguan v prijetno mrmranje tekoče vode.

Vas Jिंगguan je razdeljena na zgornje in spodnje naselje. Parkirala sva pred vrati v osnovno šolo Sodelovanja v spodnjem naselju in Obrtni cesti sledila navzdol v terasasto rečno dolino. Kmalu sva se znašla pri strugi, ki je bila bleščeče črna, reka Zhuoshui pa je brzela skozi sotesko v obliki črke U, pljuskala je in žuborela in glasno vršala pod jungguanskim mostom.

*Grušč in droben pesek
Vijugast potok teče v široki strugi
Smaragdna drevesa in grčavo grmovje
se oklepajo strme globeli in božajo pečine
Žuborenje vode in ptičje petje
Globoko v samotnem gozdu in hkrati ob bregu
Dolgo čakam in nerad odidem ...*

5

Strmi grebeni, ki z obeh strani objemajo reko Zhuoshui, so večinoma zgrajeni iz črne sljude. Pred stotinami milijonov let so bile te gorske verige samo številne plasti naloženega blata na dnu oceana, ki so se zelo počasi pretvarjale v skrilavec. Kadar se del zemljine skorje potopi globoko v magmatsko plast zemljinega plašča, se proces imenuje kamninski krog. Pri tem drugi deli skorje silijo navzgor in se počasi dvignejo v svetovne gorske verige. Te orogenetske sile so ustvarile tudi ves otok Tajvan.

Medtem ko gore nenehno rastejo, se hkrati razkrajajo, saj voda in veter odnašata skalne drobce. Seveda se takšne spremembe dogajajo strašno počasi: nova skala se dviga, stara skala se drobi zaradi dežja in erozije, dokler se velikanski bloki sljude ne razkrojijo v drobcene koščke, ki jih odplakne večni tok vode, da se na dnu rečne struge počasi nalagajo v meljevec.

V strugi reke Zhuoshui pri vasi Jingguan so se skrilste plošče razcepile v podolgovate "svinčnike", ki razmetani ležijo na soncu. Raztreseni delci kristalne sljude se bleščijo s temnim, mehkim sojem in odbijajo svetlobo. Vsi ti kosi klastične skale se bodo sčasoma zdrobili v črno glinasto ilovico, ki je značilna za spodnji tok reke, in se bodo nazadnje usedli na dno morja.

Prozorne, kristalom podobne kapljice vode curljajo iz razpok v grafitnem skrillavcu in prosto tečejo po naravnem terenu. Kmalu se zlijejo skupaj in postanejo reka. Prepričan sem, da bi morali prešteti vso množico drobnih razvejitev in majcenih pritokov, ki se pridružijo glavni reki v zgornjem toku, kot sem videl na lastne oči. Skupna dolžina reke Zhuoshui bi tako vsekakor presegla 168 kilometrov, kakor je zapisano v uradnih dokumentih.

Ker ljudi, ki živijo ob zgornjem toku reke, obkroža toliko vode, se jim ni treba zanašati na vodovodna podjetja. Povsod je toliko izvirov, da si morajo s cevmi samo napeljati vodo v domove, pa lahko takoj uživajo bogastvo najčistejše mineralne vode.

Sveža voda, ki brbota iz zemlje, je zelo verjetno prav tista, ki je pronicala skozi prst širnih gozdov pred stotinami ali tisoči let in jo je vsrkalo zapleteno omrežje rastlinskih, drevesnih korenin. Shranjena je bila med skalami in se je počasi precejala skozi prst, dokler ni postala sveža podtalnica.

Razkošje nekdanjih vodnih zalog je nekoč napajalo goste gozdove, ki so potem priskrbeli hrano raznovrstnim divjim živalim. Voda je bila torej izjemno pomemben dejavnik pri ustvarjanju trdnega, uravnoveženega ekosistema, ki so si ga delile divje živali in Taiyalski staroselci, ki so živali lovili za hrano. To so bili dnevi izobilja in samozadostnosti.

Danes je čas lova že davno pozabljen, zamenjal ga je gospodarski sistem, ki poudarja zasebno last, podpirajo pa ga vseprisotni mediji. Namerno požiganje gozdov zavoljo obdelovanja zemlje, ki je bilo prej omejeno na spodnji tok reke, se je razširilo tudi v višavje, vse do izvirov velikih potokov. Ko si kmetijstvo podvrže gore, so čisti visokogorski izviri vse bolj ogroženi zaradi onesnaževanja. Se ljudje v visokoležečih vaseh, ki so od rojstva vajeni zelenih pobočij in sveže vode, zavedajo razkroja domačega okolja?

Huang Chun-ming

Usrani učitelj

Predstavljajte si, da ste profesor in ste se že upokojili ali morda zamenjali službo. Kako bi se odzvali, če bi vas nekdo poklical “usrani učitelj”? Četudi bi bili najbolj obvladan človek in vas tak vzdevek ne bi užalil, ga verjetno ne bi bili ravno veseli.

Mene so nekoč tako poklicali – in ne samo enkrat. Na hrupni tajvanski postaji za hitri množični promet, ki je mrgolela od potnikov, ki so čakali na vlake ali so ravno prispeli, je ti besedi neki moški zaklical trikrat. Jasno in glasno sem jih slišal. Sprva nisem vedel, da kliče mene. Navsezadnje sem bil samo del valujoče množice, ki je prihajala in odhajala, vendar sem ob klicu “usrani učitelj” vseeno postal, kot bi vsakdo. Obrnil sem se proti moškemu, ki je spregovoril, saj me je zanimalo, kdo naj bi bil ta ponižani učitelj. Takoj sem zagledal vir vpitja in zazdelo se mi je, da so klici namenjeni meni. Videl sem mladega moškega, ki je imel morda trideset let. Njegove oči so bile prilepljene name, enako kot oči drugih potnikov, ki so zaradi radovednosti postali. Bil sem povsem zmeden in nekoliko živčen. Moški, ki si je utiral pot skozi morje ljudi, kot ledolomilka, je živahno stopal proti meni.

“Gospod!” me je pozdravil, iztegnil dlani proti moji obotavljivi desni roki. Z obema rokama se je oklenil moje dlani in jo dobro stresel.

“Vi ste ...” V spominu nisem imel niti najmanjšega podatka o tej osebi. Ker se je tako veselo smehljaj in je še vedno navdušeno stiskal mojo dlan, sem se nekoliko pomiril, vendar sem se vseeno počutil neprijetno.

Huang Chun-ming se je rodil leta 1939 v Luodongu, v okraju Ilan. Diplomiral je na Pintunškem učiteljsišču (zdaj Pintunška narodna pedagoška univerza) in je deloval kot učitelj, novinar, vodja oglaševanja, pisec scenarijev in režiser. V svojih delih pogosto upodablja vsakdanje ljudi in razkriva pristno sočutje do nižjih slojev z različnim pridihom nativizma. Njegova literarna dela poudarjajo stisko tajvanske družbe, ki je trpela pod nadvlado gospodarskih velesil Združenih držav Amerike in Japonske. V zadnjih letih se je usmeril predvsem na področje otroške književnosti ter na režijo otroških predstav in tajvanskih oper. Za svojo književnost je prejel narodno nagrado za kulturo in umetnost ter narodno kulturno nagrado. Huang je eden najpomembnejših tajvanskih literatov in je cenjen tako doma kot po svetu.

“Naučili ste nas, kako se naredi sranje.”

“Ah ...!” Ta podaljšani vzklik je trik, ki ga pozabljivi stari ljudje, kakršen sem sam, uporabljajo, da hitro zavrtijo čas nazaj. Je rekel, da sem delal sranje? K sreči še nisem bil senilen in sem se spomnil dogodka. “Oh, ja! To se je zgodilo pred toliko leti! Ha, ha, ha! Ja, delali ste sranje!” S širokim nasmehom sem se pomenljivo obrnil proti radovednim opazovalcem, ki so še vedno strmeli vame. Delovalo je, saj so se po tem, ko so se srečali z mojim pogledom, bežno nasmehnili in se odpravili naprej.

Da, možak je govoril resnico. Enkrat sem bil začasni učitelj in sem skupino otrok v vrtcu naučil, kako se iz blata dela drek. Zgodilo se je takole.

Odtlej je gotovo minilo sedemnajst let. Takrat sem delal kot pomočnik poslovodje v podeželski tovarni v osrednjem Tajvanu. Čeprav sem vodil oglaševalski oddelek, sem moral skrbeti tudi za kulturne, vzgojne in prostočasne aktivnosti več kot 3000 zaposlenih v podjetju. K temu je sodilo tudi nadzorovanje vrtca in jasli, ki ju je podjetje zgradilo za otroke uslužbencev.

Neki popoldan, ko sem obiskal šolsko poslopje, sem na hodniku srečal učiteljico, ki je vodila skupino otrok. Vsak od njih je proti učilnici nosil škatlo, polno blata, ki so ga nabrali na bližnjih riževih poljih. Otroci so se z blatom v rokah srečno smejali in izmenjavali ideje o tem, kaj bodo z njim naredili. Vsi, z vzgojiteljico vred, so ščebetali kot jata živahnih vrabcev, in so bili videti zares navdušeni. V trenutku, ko je učiteljica ugotovila, da sem hodil tik za njimi, se je nenadoma zresnila in učencem naročila, naj ne govorijo. Počutil sem se, kot da sem zlomil nekaj krhkega. Ker so bili otroci preveč zaposleni z blatom in načrti zanj, se za njena opozorila niso zmenili. Še naprej so se smejali in čebljali, vzgojiteljica pa je postajala vedno bolj živčna. Ker sem se že preveč približal, ni imela časa ponoviti opozorila. Namesto tega je glasno rekla: “Otroci, pozdravite pomočnika poslovodje!”

Otroci so se ozrli, dvignili so glave, in ko so me zagledali, so v en glas vzkliknili: “Dober dan, gospod Huang!” Pozdrav, ki je zazvenel z leve in desne, ni bil vesel in navdušen. Če je bilo srečno vzdušje še pred enim trenutkom popoln kristal, se je zdaj raztreščilo. Začutil sem mešanico krivde in obžalovanja, saj me je razžalostila ta kultura bojazni, ta strah pred nadrejenimi na delovnem mestu, ki so ga podrejenim vcepili tisti, ki so zlorabljali svoje položaje. Ker je bila učiteljica tako živčna, tudi otrokom ni bilo prijetno. Nenadoma je nekomu škatla zdrsula iz rok. Sledil je moker zvok. Kepa blata je padla na tla in otrok je zaklical: “Ah!” S popolnoma prestrašenim obrazom je pogledal učiteljico.

“Kako si neroden! Poberi ga, hitro!”

Deček je prestrašeno počepnil, da bi pobral blato. Ker so se vsi zbrali okrog njega, mu je bilo grozno nerodno. Proti vsem pričakovanjem je nenadoma vstal, ne da bi se dotaknil blata, pokazal na kupček, se s kančkom zadrege zasmeljal in dejal: "Poglejte, kravjak!"

"Kaj pa govoriš? Poberi ga, hitro!" Vzgojiteljica je postajala vedno bolj živčna. Ob fantovi izjavi so se otroci zahihitali in zasmeljali ter začeli ponavljati besedo. Učiteljica je stopila naprej in se sklonila, da bi sama pobrala blato. "Učiteljica, nikar ga ne pobirajte," sem rekel, še preden se ga je dotaknila. Vzravkala se je in me pogledala.

"Pustite, bom jaz," sem se nasmehnil in pogledal otroke. "Pridite in pogledajte, ali ni res videti kot kravjak?"

"Res je podoben kravjaku!"

"Res je videti takšen. Kako zanimivo!"

Vsi so se strinjali, da je kupček blata na tleh res podoben kravjaku. Vzdušje, ki je bilo prej tako strogo, je spet postalo živahno. Celo deček, ki je mislil, da je naredil napako, je ponosno gledal svoje odkritje. Pogledal je sošolce in tistim, ki so stali bolj zadaj, pomignil, naj pridejo bliže. Samo učiteljica še ni pristopila; videti je bilo, da jo skrbi, kaj se bo zgodilo.

"Učiteljica, zakaj ne bi imeli tokrat malo prostega učenja? Mi dovolite, da jaz prevzamem tole uro?"

"Ja, zakaj pa ne?" Začela se je smejati, očitno pomirjena.

Hrup na hodniku in omemba "dreka" sta pritegnila pozornost učencev v učilnici na drugi strani hodnika. Kmalu se je zaslišal zvok palice, ki je treščila po mizi, in glas učitelja, ki je zavpil: "Vsi glejte v tablo!"

Otroke, ki so še vedno držali škatle z blatom, sem odvedel do učilnice, kjer smo nadaljevali pogovor o dreku. Zares so uživali v packanju z blatom, šaljivem pogovoru o sranju, kravjakih in podobnem, kot večina otrok. Bilo je, kot bi se jim malo zmešalo.

Vsak od njih je hotel povedati kaj o dreku, ki ga je že videl.

"Gospod, doma imamo pujsa, ki ima kakce, ki so podobni kepicam sladoleda!" je pravil neki deček.

"Kako umazano! Kako lahko rečeš, da je sladoled podoben dreku?"

"Je bil res podoben sladoledu?" sem vprašal.

"Ja, res!"

"Niti malo!"

Otroci so se navdušeno prerekali.

"Gospod, kurji drekci so podobni zobni pasti!"

"Ne, temperam so podobni!"

"Zobni pasti!"

"Temperam!"

“Zobni pasti! Zobni pasti! Zobni pasti!”

“Temperam! Temperam! Temperam!”

“Nehajta! Nehajta se prepirati. Naredita vsak svojega. Katere druge drekce ste že videli?”

“Kozje! Kozji drek je podoben črnemu fižolu.”

Spomnim se, kako smo tisti dan izdelovali živalske iztrebke vseh oblik in velikosti, da so bili podobni prašičjim, pasjim, zajčjim, mačjim, kokošjim, račjim, gosjim, kozjim, plazilskim, vrabčjim in številnim drugim.

Eden od učencev je izdelal celo drek, ki je bil podoben njegovemu. Drugi je v blato vmešal vodo, da je nastala redka blatna kaša, in je z nekoliko prestrašenim, a navihanim glasom zaklical: “Poglejte, driska! O, kako smrdi!”

Otroci so se hitro zbrali okrog njega.

“Uh, kako ogabno!”

Otroške stvaritve so bile bogate in živahne, čeprav je bil ves razred razdejan in je odmeval od hrupa. Samo pomislite: bi pričakovali, da bodo otroci ostali mirni, medtem ko so iz blata delali sranje? Povejte mi, kje na svetu bi lahko našli tako nežive otroke.

Kadar se odločiš za prosto poučevanje, si lahko sam izbereš predmet in vsebino pouka. Ko smo se pogovarjali o tem, ali je drek trd ali mehek, sem pomislil, da bi lahko v pouk vpletel pogovor o hrani in zdravju. Vse to je bilo otrokom blizu, saj so lahko snov navezali na svoje izkušnje.

Priložnost sem izkoristil tudi za to, da sem jih naučil hokkiensko otroško pesmico o dreku. Hokkienski naglas je bil mehek in ritmičen. Pesmica gre takole:

Jia bala bang qingji. (Če boš jedel guavo, boš streljal krogle.)

Jia yuwa bang hebi. (Če boš jedel pomelo, boš kakal suhe rakce.)

Jia lingging bang bokni. (Če boš jedel longan, boš kakal črne gobe.)

Jia gimcai bang duagi. (Če boš jedel vloženo gorčico, boš kakal trakce.)

Temu sem dodal še:

Jia anfeitaming li exi. (Če boš jemal amfetamine, boš umrl.)

Ni trajalo dolgo, da so si zapomnili besedilo, potem pa sem jim ga še razložil:

“Če boste prehitro jedli, vas bo verjetno črvičilo. Če si samo ogledamo iztrebke, že lahko ugotovimo, kaj je narobe. Včasih, ko guave še niso gensko predelovali, so jim pravili tudi ‘pasji drek’, ker so bile majhne in so ljudje po njih kakali drobne drekce, ki so bili podobni pasjim. Bili so zelo trdi in so vsebovali veliko neprebavljenih semen. Če boste prehitro

pojedli preveč guave, boste zaprti. In če vam bo uspelo iti na stranišče, bodo vaši kacki trde bunkice, podobne kroglam. Kadar udarijo ob tla, se jih celo sliši. Kadar so otroci zaprti, jim živčne mame naročijo, naj se sklonijo in zadnjico pomolijo v zrak, one pa jim s kovinskim kavljem, na katerega sicer obešajo sušeno redkev, izbežajo iztrebke.”

Jia yuwa bang hebi. Če ješ pomelo, ne da bi prežvečil mesnate dele, se prebavijo tako, da so podobni posušenim rakcem. Neprebavljen longan je v iztrebkih videti kot kašasta mešanica črnih gob. Vložena gorčica oziroma nasoljena gorčična stebila so v neprebavljeni obliki na moč podobna dolgim trakovom.

V življenju nisem še nikoli videl, da bi se otroci s takšnim navdušenjem učili česar koli. Kako prevzeti so bili! Ko so se s šolskim avtobusom peljali domov, so še kar prepevali pesmico, vsaj tako so mi povedali. Otroci iz drugih razredov so jim zavidali. Takrat sem res pomislil, da verjetno nikoli ne bodo pozabili na tisto šolsko uro. Minilo je sedemnajst let, vendar nisem slišal niti besede o tistem razredu. Še jaz sem skoraj pozabil nanje.

V kavarni na železniški postaji sem se zaklepetal s študentom, ki me je poklical “usrani učitelj”.

“Gospod, se spomnite, kakšen drek sem takrat naredil?” je nasmejano vprašal.

“Ne, kakšnega?”

“Jaz sem tisti, ki je naredil drisko! Ha, ha, ha!”

Oba sva se smejala. Ljudje so se ozirali k nama in naju topo gledali.

“Saj se niste zaradi tega odločili za medicino, kaj?”

“Ne morem zagotovo reči, vendar mislim, da ste tudi vi pripomogli k temu,” je odgovoril brez nasmeška, popolnoma resno. Nato je dodal: “Gospod, res je škoda, da niste postali učitelj.”

“Zakaj tako pravite?”

“Če bi bil jaz predsednik, bi želel, da bi bili vi minister za izobraževanje.”

Vedel sem, da se šali, zato sem nespametno odvrnil: “Saj nisem tako neumen!”

Zavedel sem se svoje napake. V mislih sem si zavrtel televizijske posnetke vladnih uslužbencev, ki so morali odgovarjati na zoprna vprašanja. Malo sem razmislil o tem, vendar nisem razložil svoje izjave.

Poslovala sva se in jaz sem se s hitrim vlakom odpeljal proti domu, v Shilin. Ko sem udobno sedel na sedežu za starejše, sem razmišljal o tej prigodi in klicih mladega moža. V ušesih mi je odmevalo: “Usrani učitelj! Usrani učitelj!” Šlo mi je na smeh, a sem se zadržal in se samo namuznil. Drugi potniki so se izogibali mojemu pogledu, čeprav sem vedel, da so me opazovali.

“Da bi postal minister za izobraževanje? Raje sem usrani profesor,” sem si rekel.

Čas res hitro teče, kadar si dobre volje. Ko se je iz zvočnikov zaslišalo opozorilo v štirih jezikih, sem ugotovil, da sem že prispel do svoje postaje.

Lucija Stepančič

Milan Vincetič: *Zimsko jajce.*

Maribor: Litera, 2013.

Zmešani časi, ki smo jim vsi skupaj na žalost že lep čas priča, bi lahko obrodili več mojstrov in črnega humorja in bizarne domišljije, vendar dosežki te vrste še vedno ostajajo pretežno v domeni Milana Vincetiča. V svoji najnovejši kratkoprozni zbirki opisuje svet, ki bi ga najbolje označili z izrazom ribarjenje v kalnem. Dogajanje v devetih zgodbah – nekaterih se spominjamo že iz revijalnih objav – je postavljeno na sceno, dodobra natlačeno s spletkami, ki jim ni mogoče priti do dna. To je svet na obrobju, ki v fantastično ukrivljenem in dodobra zadimljenem zrcalu odseva koruptnost, radikalno založenost in turobno zapletenost (sodobnega) sveta. Medtem ko vse naštetu kritično nastrojenim avtorjem po malem jemlje veter iz jader ter njim in njihovim bralcem vsiljuje občutek brezizhodnosti, pa se Vincetičevi pripovedni svetovi prav v tovrstnih močvarah najbujneje razraščajo ter ob tem veselo razkazujejo nesramno vitalnost, ki ji kar ni in ni videti konca, kljub temu da je za posameznike pogubna. Izzivalno ogabna je že scenografija, ki se kar očitno naslaja nad lastno brezperspektivnostjo in jo skorajda v celoti ponazarja razpadajoče vaško župnišče. “Še najbolj je spominjalo na opustele pisarne proslulega kmetijskega kombinata, pa tudi vlaga in soliter, ki se je nabiral na severni strani, sta že zdavnaj pobrala omet.” Vsaj slutnjo bližnjega propada nakazujejo tudi gosposka domovanja: “Vleklo je po postanem, noč je bila prekratka, da bi se dodobra prezračilo, tu in tam je zaškripal parket ali se dvignil oblaček izpod preproge s stilizirano ovijalko. Sicer pa ena sama negibnost.” Kot na pokopališču, ki ga seveda prav tako kmalu ugledamo. “Tu in tam je za živo mejo čivknil nočni ptič, luna je mehko zlatila nagrobnike, ki so delovali kot pročelja mest, ki jih ni več na zemljevidu, nedaleč v gozdu je vsake toliko zahropel srnjak ali mladi jelen, drugače pa tišina, da bi jo lahko rezal. In zadnje čase tako nadležna megla, da bi lahko nanjo obesil sekuro.”

Zahojenost prizorišča pa je le na videz neobetavna in kmalu jo več kot poživi bombastičnost rekvizitov, dogajanje se namreč v hipu zvrtniči okrog več kot slikovitih predmetov ugank. Tu najdemo premični oltar novodobne izdelave, ki ga župnik tovari v prtljažniku svojega pokašljujočega avtomobila, tu je preproga, v katero je zavito truplo, tu je zlovešči morski konjiček, ki se pojavlja kot grožnja, pa ura, zaustavljena v trenutku smrti, slaboumna pesmica v vlogi računalniškega virusa, črno-beli televizor, ki se ga na noben način, niti za ceno spolne zlorabe serviserja, ne da spremeniti v barvnega. Zimsko jajce, po katerem se imenuje zbirka, med živopisno navlako predstavlja edino vredno stvar: gre za Fabergéjevo slovito zlatarsko umetnino, vendar se njen pomen v zarotniškem vzdušju Vincetičeve proze popolnoma spremeni: še vedno sicer predstavlja zablodelo dragotino iz belega sveta, vendar se hkrati navzame vrste dvomljivih pomenov.

Če na površju prevladuje živopisna komika, pa dogajanje iz fundamenta usmerja globoka in neusmiljena fatalnost. Tako kot v najbolj žanrskem pisanju se tudi tukaj dogajanje vrti okoli žensk. In kako se tudi ne bi; dame so namreč, v nasprotju z možakarji, pripravljene na vse, vse po vrsti so zapeljivke, in to kar najbolj nenasitne. Ne več prav mlade, to je res, pa tudi sicer vse prepolne napak in čudaštev, če drugega ne, vzbujajo začudenje že njihovi poklici: mesarka, paznica v zaporu, raziskovalka vran. Magična moč teh oseb je z običajnimi merili lepote in uspešnosti ter z medijsko podprtimi kriteriji nedoumljiva. Gre za ženske, ki jih je življenje potisnilo v kot, če se niso v kotu že rodile, njihova skrivnostna energija pa se napaja prav v lastni brezizhodnosti. Kot take postavljajo na laž vse novodobne predstave o ženski, ki mora najprej zadostiti najrazličnejšim predstavam o popolnosti, a se niti za to ne zmenijo: one same dobro vedo, kaj hočejo, in se ne ozirajo na nikogar. Vincetič je vsako izoblikoval drugače in z veliko pozornostjo, skupno pa jim je, da utelešajo tako veselo vdovo iz sveta operet kot črno vdovo s področja zoologije. Kadar po naključju za trenutek utihnejo, njihovo retoriko nadaljujejo več kot pomenljivi nesvetniški atributi: erotično perilo, prosojni negližeji, visoke pete, strateško zmuzljive jutranje halje. Erotizem, ki puhti iz vsakega stavka posebej, je seveda kar najbolj pogubne vrste, in tega niti ne skriva, precej nesramno to celo poudarja, vendar se mu kljub temu očitno ni mogoče upreti. V tem, milo rečeno, nezdravem okolju se cela vrsta likov na svoj način počuti odlično, vsaj gibljejo se nadvse suvereno in so v narobe svetu kot doma. Tako pijančki, ki jim je kaos pisan na kožo, kot zapornik, ki ugotavlja, da v bistvu ni razlike med zaporom in tako imenovano normalno službo, globoko propadli odnosi pa pravzaprav izpolnjujejo njihova pričakovanja.

Zapleti so skrivnostni, nedoumljivi, podobni sestopu v tujo sfero, če že ne kar nenadnemu potegu v živi pesek – zato pa so razpleti nenadni, odsekani, bralec se presenečen zave, da se je med tem, ko se je sam potikal po zagonetno propadlih prizoriščih Vincetičeve *terre incognite*, vse odločilo nekje v ozadju. Po navadi se zadeva bolj preseka kot razreši, namesto detektiva, ki bi v nekaj sijajnih potezah razložil prej nerazložljivo, dogajanje nasilno zaključijo eksplozije, prometne nesreče, policijske racije in celo vojna. Zdrava pamet tu ne more ničesar in dobri nameni še manj: usoda jehovca, ki ga brez razloga pokonča frustrirani bokсар, je simptomatična; tako župnik, ki se ganljivo trudi, da bi zakramente z avtom dostavil do zadnje raztrgane bajte, kot vseh vrst detektivov, ki se zaman trudijo okoli dobesedno in metaforično zakopanih skrivnosti, so obsojeni na vegetiranje v nedoumljivem, v to luzersko družčino pa sodi še venček ljubosumnežev, ki enako brezupno kljubujejo usodi. Policija je tu učinkovita le v velikih formacijah, prav tako vojska, ena kot druga nastopita šele na koncu, s posredovanjem višje sile in brez vsakega uvida v dogajanje: njuno delovanje je izrazito površinsko in bolj kot ne zgolj ilustrira vprašljivost navideznega vpliva civiliziranosti, ki je ob pogledu na njune pripadnike videti še bolj odtujena kot sicer.

Na ta način se avtor seveda na celi črti odpove privilegijem vsevednega pripovedovalca. Še več: žabja perspektiva mu več kot ustreza, saj daje vtis, da jo s svojimi junaki skupaj maha skozi zgodbe, čeprav se kot pripovedovalec v prvi osebi ednine pojavi le enkrat in še takrat pošlje na sprehod svoj otroški jaz (seveda prepoln otroških fint). Brueghlovsko ubranim osebam kakršno koli razsojanje niti ne pristoji, na način beraške opere sredi vsesplošne mizerije ponujajo razkošne prizore, in to je tudi dovolj. Še manj ima v tem pripovednem svetu, čeprav se srečujemo z zločini ali vsaj s sumljivimi posli, opraviti logika, tako vseprisotna v žanru kriminalk. Kaotična pota teh izgubljenecv drži skupaj le avtorjev pritajeni smeh. Ki pa je karseda daleč od cinizma in jedkega posmehovanja. Veliko bolj spominja na karnevalski smeh, na rabelaisovsko velikodušnost, ki ji nič človeškega ni tuje. V tem sprevedu se najde mesto za vsako nimfomanko, naj bo še tako zblojena, za vsakega pijanca, za vsakega arestanta, medtem ko so njihove zgodbe zamrmrane v brk oziroma stisnjene skozi zobe.

In končno: v Vincetičevem na videz kaotičnem svetu se protagonisti gibljejo po nevidnih silnicah, njihovo gibanje, pa naj gre za potuhnjeno tiholazenje ali pijansko rogoviljenje, je tako polno skritih namer, da presega veristični opis, prej spominja na svojevrstno koreografijo. Skozi njihove kretnje se oblikuje dogajanje, ki ga najbolje podajajo karseda presenetljivi glagoli in neologizmi, na primer “odbedrati”, “zanosljati”, “zaščebetati”,

“črkiniti”. V tragikomični mešanici ekspresivnega in burlesknega se otepajo kot v zlovešči prajuhi, ki veselo brbota in bo večno brbotala, medtem ko se za posameznikom briše sled in se bralec veselo zgrožen vedno znova čudi globoko propadlemu svetu, ki pa premore lastno živost, lastna pravila igre in morda celo lastne fizikalne zakone.

Peter Kuhar

Jože Hradil: *Slike brez obrazov.*
Maribor: Založba Pivec (Zbirka Branje), 2012.

Ali je knjiga *Slike brez obrazov* predvsem spretno napisana kronika nekaj družin skozi 19. in 20. stoletje do današnjih dni ali fikcija, literarizirana zgodba teh družin in posameznikov skozi čas? Pisatelj Jože Hradil (1935), slovit prevajalec iz madžarščine in angleščine, avtor več slovarjev, pisec mnogih spremnih besedil, nekdanji založnik ter urednik številnih knjig, se je tokrat prvič in uspešno preizkusil tudi v romanesknem pisanju.

Nastala je zanimiva, barvita, dinamična, velikokrat celo zelo napeta, mnogoplastna pripoved z izrisanimi liki, jasno spiralno strukturo ter s pridihom dramatičnosti, ki izhaja iz mnogih sunkov in zgodovinskih vrtincev. Slednji so močno zaznamovali obsežno, nostalgичno Panonsko nižino od dela Banata, ki ga je po prvi svetovni vojni dobila Romunija, prek Madžarske pa vse do Prekmurja. Kdor vsaj nekoliko pozna zgodovino, se bo spomnil, da je bil ta prostor stoletja prizorišče prepletanja in sobivanja številnih narodov, ne nazadnje, rečeno bolj "čez palec", celo tisočletje pod isto krono. Realni kontekst je v pričujočem romanu namreč zelo izrazit, tudi pomemben. Kdor pa realitete konteksta ne pozna ter jo zato prezre ali zanemari in zasleduje zgolj literarne prvine romana, prav tako ne bo bistveno prikrajšan.

Knjiga sloni na malih, v ničemer izstopajočih ljudeh, izrisuje usodo več generacij enega rodu z madžarskimi in slovenskimi koreninami, se pravi narodnostno mešanih družin, ki so na tem koncu Slovenije pogoste. V dveh delih je zasnovan tudi roman, ki ga tvorita, recimo, dva tokova migracij, prvi namreč sega v Prekmurje, kamor se priseli oče glavnega protagonista, drugi tok pa iz Prekmurja vodi v Budimpešto in od tam celo v Severno Ameriko.

Kam, v kateri žanr umestiti Hradilovo prozo, je temeljno vprašanje, ki si ga bralec najbrž mora večkrat zastavljati. Brez zadrege in težav je avtor prehajal med literarizirano kroniko in romanom, med drobci iz realnosti in

refleksijo, ponotranjanjem osebnih zgodb. Pripoved ne poteka kronološko, linearno, kakor bi pričakovali za kroniko, temveč se dinamično seli, preskakuje, tudi nazaj, kakor pač avtor odkriva in razkriva ozadja človeških usod. Zgodbe se odvijajo skozi več oseb, skozi prizmo različnih ljudi v različnih časih, režimih, osebnih in zgodovinskih okoliščinah, narativno pa je pripoved osredotočena predvsem na eno osebo, na Jureta, od njegovih otroških in deških do zrelih let. Pomembno vlogo imajo seveda zgodbe sorodnikov, očeta, stricev in tet, pa tudi drugih ljudi. Dogajanje v glavnem poteka v Prekmurju in Budimpešti oz. v Sloveniji in na Madžarskem, osebe so različnih narodnosti in ver, Slovenci, zvečine Prekmurci, Madžari, Judje ...

Tekst se začne zelo slikovito, prav filmsko, z deškim doživetjem začetka druge svetovne vojne aprila 1941, ko so Prekmurje zasedle Hitlerjeve enote in ga kmalu nato predale Madžarom – uradna razlaga Budimpešte je sicer bila, da so ga vrnile madžarski kroni. Nato bralec potuje skozi Juretova iskanja in dozorevanja, spoznava njegovo radovednost in pronicljivost, komunikativnost in rezerviranost, zaupljivost in previdnost, odprtost in zadržanost, doslednost in nekonformnost, ki pa sta sicer najznačilnejši lastnosti Juretovega očeta, a hkrati tudi piščevo etično vodilo. Juretov oče, po narodnosti Madžar, je druga pomembna osebnost, v Prekmurju pa se je znašel po naključju. Konec prve svetovne vojne je doživel kot vojak v vojašnici, ki je bila bližje Prekmurju kot njegovi domovini, nekje v romunskem delu Banata; tisti čas je prinesel tudi konec velike, "svetoštetfanske" Ogrske, poražene ter za kazen zmanjšane na nekaj več kot tretjino nekdanjega obsega. Kam, se takrat sprašuje mladi mož ter se nato že zunaj obzidja vojašnice odloči za Prekmurje, ki ga je že poznal in za katerega slutiti, da bo, tako kot njegov rojstni kraj, pripadlo neki novi, neznani državi. Tam je živela tudi njegova nekdanja simpatija, Slovenka po rodu.

Že pred prvo vojno in nato po njej se nekateri protagonisti odpravijo iz Prekmurja v Budimpešto, da bi spoznali njen mondeni svet in se kultivirali, preprostega rodu, kot so bili, a so tam ostali. Vsak obisk ali poskus vrnitve je spodletel – neko dekle se je omožilo z bogatim madžarskim Judom. Družina je zavrnila oba. Madžar? To bi komaj še šlo, ampak Jud? Zelo zanimiv je tudi del, ki opisuje dogajanje v Prekmurju pred drugo svetovno vojno. Naraščajoči madžarski resentment je namreč premamil tudi nekatere ljudi slovenskega rodu, celo Juretovega brata, da se je, kljub očetovemu odločnemu nasprotovanju, kot prostovoljec prijavil v madžarsko vojsko – ob koncu vojne pa se je vrnil domov z Rdečo armado kot osvoboditelj, postal je sovjetski oficir; nekdanji madžaron je tako vsaj za nekaj časa postal graditelj novega, komunističnega reda. (Treba je reči,

da Hradil tudi tukaj jemlje iz znanih in resničnih primerov, in starejša, zlasti Hradilova generacija, bo v takih “preobratih” marsikoga prepoznala.) Zgodb, ki zelo nazorno popisujejo socialne in politične razmere, je zelo veliko, izpeljane so spretno, do njih pisec kritično postavlja dokaj ostro mejo, čeprav skozi Juretove deške oči in dosledno drži njegovega očeta, ki ne podleže npr. madžaronskemu renegatstvu in konformizmu za ceno, da bi ohranil doseženo družbeno pozicijo, ki jo s prihodom novega režima vsakikrat nujno izgubi.

V drugem delu avtor spremeni slog pisanja in pristop k snovi. Zgodbe in medsebojne odnose slika bolj ali manj skozi obiske, dialoge, opise. Glavni agens ostaja brskanje po usodah sorodnikov, ki pogosto kar sami pripovedujejo o sebi, začeni z Lajošem, Jurijevim očetom. Tudi tukaj že s tiskom poudarja različne ravni pripovedi, menjava pokončno in ležečo pisavo, slednjo uporablja za prvoosebne pripovedi. V drugem delu ravnata tako skuša pokazati vso barvitost in prepletenost okolja, celo z rabo različnih jezikov in njihove pomešanosti, od prekmurske govornice do madžarščine, angleščine, celo ruščine.

Kljub še vedno zelo izrazitim motivom se drugi del zdi narativno manj uspešen, a še vedno dovolj močan, razgiban, poveden, konec koncev tudi pretresljiv. Gre namreč za močno tematiko, kot jo premore nacionalni, zgodovinski in kulturni milje Prekmurja, za tematiko, ki je bila v sodobni slovenski književnosti komaj kdaj literarno obdelana. Kot za rahlo primerjavo velja izpostaviti roman *Biljard v Dobrayu* Dušana Šarotarja, tudi Prekmurca, ki pa zasleduje predvsem judovsko perspektivo in drugo svetovno vojno, družinske zgodbe in literarne osebe pa so prav tako navdihnilo resnični ljudje in dogodki.

Ostaja nam vsaj še ena uganka. Zakaj “*Slike brez obrazov*”? Zanimamo lahko, da tudi v prekmurskem govoru beseda slika pomeni še fotografijo. Roman je resnično napisan v mnogih spretno sestavljenih slikah. Na koncu romana – ta se dogaja v Kanadi – beremo, da so sorodniki pokojne tete Gizele, starke, edine, ki je še pomnila marsikaj in bila vez s preteklostjo, ugotovili, da je iz vseh fotografij, ki so ji še ostale, izrezala obraze sorodnikov in znancev. “Kaj pa naj bi? Z njimi. Odšli so. Vsi. Ni jih več.” Teta Gizela s tem dejanjem simbolično izbriše preteklost. Roman Jožeta Hradila pa nam jo upodablja in vrača skozi literaturo. Naslovnica je več kot zgovorna – jesenski park, v ozadju grad, vseeno je, konec koncev, ali stoji v Beltincih ali Murski Soboti, ki sta osišče dogajanja, v ospredju so ljudje brez obrazov ...

Zanimivo je, da je roman *Slike brez obrazov* že nekaj mesecev po izidu v slovenščini izšel tudi v madžarščini – v prevodu Kláre Körtvélyessy,

izdala ga je priznana budimpeška založba Európa, pri kateri je izšlo lepo število del slovenskih avtorjev, kar je tudi ena pomembnih zaslug delovanja Jožeta Hradila – in je, sodeč po kritikah, dobro sprejet. Toda madžarska različica ima na naslovnici obraze. Morda naključje, morda ne, a večina ljudi v romanu obraze v resnici ima in zlasti starejši Sobočani, Beltinčani, Odrančani, Budimpeščani itd. jih bodo lahko prepoznali. V tem pogledu moramo dati prav ugotovitvi, ki jo je v spremni besedi zapisala Jerneja Katona Zajc: “Roman *Slike brez obrazov* niza zgodbe, za katere ni mogoče reči, da so se dogajale v preteklosti.” Osebe so izginile v anonimnost, njihove zgodbe pa v literaturi postajajo občečloveške in današnje.

Ana Geršak

Jasmin B. Frelih: *Na/pol*.
Ljubljana: Cankarjeva založba, 2013.

Nedavno smo v prijetni družbi, razpršeni po radijskih valovih, razpravljali o novem slovenskem romanu in tarnali nad pomanjkanjem eksperimenta med mladimi ustvarjalci. Saj ne, da volje ni, le izdelki, ki nastajajo s tem namenom, večinoma ne zaživijo oziroma zaživijo za kratek čas, v specifičnem okolju, ki omili kakovostne hibe, že naslednji dan pa podležejo pozabi. Izdelki, ki bralca sprovcirajo do te mere, da ga prisilijo k preosmišljanju ustaljenih vzorcev ali, v tem primeru, literarnih strategij, so redke ptice. Morda ne toliko zaradi “vrhunskosti”, “umetniškosti” ali podobnih vélikih konceptov, temveč zato, ker ponujajo zanimivo alternativo običajnim (varnim?) pripovednim postopkom. V tem smislu je prozni prvenec Jasmina B. Freliha toliko bolj zanimiv. Razumem ga kot eksperiment, pri katerem se vsi deli niso enako posrečili, a kljub temu premore veliko pripovedno moč.

Sprva je to vse prej kot očitno. *Na/pol* štarta kot nerodna distopija v treh ločenih pripovednih linijah, na pol poti do krasnega novega sveta. Ostaja zasidrana v sedanjo predmetnost – po prostorih še vedno strašijo pralni stroji in liki ob jutranji kavi vztrajno listajo papirnate časopise –, obenem pa teži k poustvarjanju težke futuristične atmosfere à la *Blade Runner*. Podoba temačne, brezizhodne prihodnosti je kulisa prvemu (*Palača palačink*) in tretjemu (*Poetrylitics*) pripovednemu toku, v katerih avtor s predanostjo poznavalca po vrsti niza žanrske klišeje, vključno z eksotičnimi drogami (mAk), mutanti, zaslepljenimi preroki, morilskimi rekorderji, ekstravagantnimi karakterji in predmeti s pridihom intertekstualne patine (kralj ribič in gral) ter fatalnimi ženskami, od katerih je ena stiliziran ženski android. Ime ji je Koito, *nomen est omen*, kajpada, in v romanu se je očitno znašla le zato, da popestri življenje Evanu, ambicioznemu, egocentričnemu gledališkemu režiserju, ki bi naredil vse za grizljaj mAka, tako kakor bi nesrečne množice *Poetryliticsa* naredile

vse za eno Zojino pesem. V paralelnem svetu *Abrahama!* pa se medtem vrstijo prizori z rojstnodnevnega praznovanja tipične slovenske družine, gnezda neizgovorjenih zamer, neizživetega sovraštva in sploh tipično slovenskih familiarno disfunkcionalnih razmerij, nad katerimi bdi tipičen lokalni tajkunček Kras. Evana, Krasa in Zojo zaenkrat družijo le skrivnostna ovojnica z letalsko vozovnico do Šiva, na katero še prehitro pozabijo. Bolj kot liki vozovnico potrebuje avtor, saj mu služi kot pretveza za prizor zaključnega srečanja osrednjih protagonistov. Evan, Kras in Zoja pravzaprav nimajo razloga, da bi se srečali; tako zelo so vraščeni v svoje male, po njihovih merah krojene svetove, da se v skupnem šivu (ali Šivu) ne znajdejo najbolje, in tudi ko se srečajo, je prevezava njihovih svetov rokohitrski izhod v sili, da roman ne bi do konca ostal razpolavljen oziroma raztrojen.

Če roman šepa v iskanju točk prešitja med tremi ločenimi zgodbami, je toliko močnejši v gradnji posameznih svetov. Vsaka od treh ambientacij bi lahko bila roman zase – materiala je namreč več kot dovolj in tam, kjer se za celoto zdi, da se nekoliko vleče in po nepotrebnem razteguje, so zgodbe kot posamezne enote ravno toliko prekratke. To je še najbolj očitno v *Abrahamu!*, kjer tik pred zaključkom vznikne nov zaplet, ki pa nujno ostane brez epiloga, saj v okviru celote količina materiala počasi že uhaja izpod nadzora.

Najboljši del romana so kulise, stranpoti in stranski liki, užitek v pripovedovanju zaradi samega pripovedovanja. Kras in Zoja sta morda res glavna junaka *Abrahama!* in *Poetryliticsa*, toda koliko več mesa je v normem Ludovicu in ožjih članih družine Volk! Japonski urbani *Cosmopolis*, v katerem živi razslojena družba in kjer je vsakogar mogoče razbrati s pogledom in kjer se v podzemlju skrivajo pošastne, a prestrašene kreature, je le lučaj stran od zapuščene tovarne žeblicev, kjer se bo odvijala zabava tisočletja, in od samorastniške družine, ki naseljuje slovenske gozdove. Svet po letu 2027 je neskončno strašljiv in neskončno privlačen. Ponuja vse, kar je v žanru najboljšega: neznano naravno katastrofo, ki so jo znanstveniki davnega leta 2011 zaznali kot povečano združevanje sončevih peg, tehnološki presežek v podobi Velike Kakofonije, načrt Velikega Reza. Nekaj manj kot enajst tisoč kilometrov nad Zemljo že petindvajset let kroži “Maščevalec, bojno letalo brez posadke”, ki v sebi nosi smrtonosno orožje (“Brez njega se nobena zgodba ne konča.”), na sebi pa napis “BOG ŠE NI MRTEV”. Nepojasnjene, a velike (dobesedno) besede imajo v sebi nekaj mističnega. Avtor razkrije ravno dovolj, da upraviči nalomljenost sveta, po katerem se gibljejo njegovi liki, in vzbuja domišljijo okrog ostalega, nepojasnjenega.

Na/pol je vsaj delno (na pol) tudi odgovor na to, kar se dogaja danes: kaos v pričakovanju nečesa in potencialna realizacija tega pričakovanja, želja, ki poraja strah, ki izvira iz želje, da bi se nekaj zgodilo, katastrofa, konec, nov začetek ali – kot bi rekel avtor – rez. Načrt “Velikega Reza” vsebuje tudi klasični element distopij, družbenokritični moment: “Ljudje, ki so živeli bolje od ostalih in so hoteli tako živeti še naprej, so stisnili pesti in upali na najboljše.” Na to misel napeljujejo tudi skrivne vojaške operacije, poostreni varnostni ukrepi, mestni urbanizem, povezovanje v vaške skupnosti, vojna, ki se je že zgodila, in tista, ki še traja. “Ustvarili smo svet, ki ni bil ustvarjen za nas,” dahne Zoja svoji zvesti publikli.

Namembnost pripovedi postane, ko se pojavi, kontraproduktivna, saj zgodbe sili v osmišljanje z neprepričljivo samorefleksijo. *Na/pol* je pač ambiciozen projekt. Glede na izvedbo bi rekla, da že preambiciozen. Kakor eden njegovih stranskih likov Ludovico Överchild “obstaja samo, dokler je brez vzroka”. Veliki Rez in Šiv nista le vsebinska drobca, temveč se v romanu praktično realizirata skozi njegovo strukturo. Roman je ne nazadnje razrezan na tri dele, ti pa so spet porezani, prekinjeni s poševnicami, ki grafično zaznamujejo časovne in identitetne preskoke protagonistov. Slednji plavajo skozi pripoved kot še neizgrajene zavesti luknjičastega spomina, značajske nedosledni, zabrisani in kakor Zojino telo zaznamovani z brazdami vseh literarnih predhodnikov, na katere naj bi napeljevali. “Rez je bil zanje prvi krik resničnega”, trenutek izbrisa (zgodovine, spomina, identitete in kar je še takega), čas vnovičnega rojstva, ki bo na svoj način terjal vnovično smrt. Tako tudi Šiv ni in ne more biti le lokacija na ponorelem GSP-ju, “vojaška oznaka za tamponske cone”, temveč konkretna točka prešitja, akt zaključka, kjer se prostorsko in vsebinsko vse tri zgodbe sešijejo v skupni konec. Ali bolje – kjer jih sešije Pripovedovalec, demiurg in organizator teksta, ki ves čas diskretno vstopa v pripoved, izumlja svet na novo, ko je to potrebno, in opominja na njegovo metafiktivnost. “Vsa ta zmešnjava teksta, da bi se ljudje bolj čutili. Nič resničnega se ne skriva v besedah. Prosojne opne prek praznine. Lahko bobnaš, da se te sliši daleč naokrog, ampak ko opno snameš, zvok izgine.”

Jasmin B. Frelih je nadarjen pripovedovalec. Zdaj bolj zdaj manj spretno meša elemente filma in literature, D. F. Wallacea, Murakamija, Burroughsa in verjetno še katerega reprezentativnega predstavnika postmoderne in postpostmoderne scene. Na trenutke se zdi, da nalašč izbira šokantne elemente – ne zato, ker bi bili za potek dogajanja zares pomembni, temveč kar tako, zaradi preigravanja referenc ali iz čistega pripovednega veselja. Njegovi svetovi so privlačni, ker so samosvoji, ker bodejo v oči, nervirajo,

iritirajo, presenečajo z domišljijo pa tudi z drugačnostjo – vsaj glede na slovenske literarne razmere. *Napol* je delo, ki bo pristaše in ljubitelje tradicional(istič)nega romana precej razkurilo. In to je dobro. Če bo razkurilo še kritike in (ne)kritično javnost, toliko bolje. Gotovo je bilo v določeni meri napisano tudi s tem namenom. Je pač knjiga, ki pozornost išče, a tudi zasluži.

Alenka Urh

Marjan Žiberna: *Dobri pastir in druge kratke ženske*. Ljubljana: Založba eBesede, 2013.

“Na kakšne grdobije resda niso pristale, pa tudi sicer niso kazale prav pristnega veselja, a tudi brez tega je bil napredek očiten. Morda se Jakob, po prihodu katerega je zavel ta vsesplošni blagi duh, z njihovimi ženskami ni pogovarjal zgolj o krasitvi cerkve, morda se pri njem niso zadrževale nekoliko dlje le zaradi pogovora o težavah z otroki, kot so povedale, a to jih ni motilo.”

Novinar, urednik, publicist in popotnik Marjan Žiberna bralca v vsako od zgodb iz svoje tretje knjige uvede s citatom. A če Žiberna začetke svojih zgodb pobira z vseh mogočih strani literarnega obnebjaja, od Homerja do Brine Svit, od Günterja Grassa do Renate Salecl, smo se mi poslužili delčka tistega, kar nam v branje ponuja naslovna zgodba *Dobri pastir*. Ne le zaradi formalne zvestobe avtorju, temveč bržkone tudi zaradi vsebinske, saj nam ponuja še največ tiste prikrite in spretno izražene ironije, tiste slogovne sočnosti, skratka tistega, zaradi česar so zgodbe vredne branja.

Po zbirki potopisnih zgodb *Beznica v Kitalah* (2003) in žanrsko podobno usmerjenem “literariziranem” potopisu *Bazni ščurek* (2008), zbirka kratkih zgodb z zanimivim naslovom *Dobri pastir in druge kratke ženske* popolnoma opušča ambicije po dokumentarnem pisanju in se nedvoumno podaja v svet leposlovja. Marjan Žiberna nam tokrat predstavi deset tematsko raznolikih zgodb, ki pa so na neki način vendarle pisanja o poti, bolj ali manj zavestnem potovanju posameznikov skozi tisto, kar mnogokdaj šele v retrospektivi deluje kot vsaj približno smiselna in stanovitna “življenjska pot”. A če je v *Beznici v Kitalah* avtor zapisal, da sta “najlepša dela potovanja njegovo podrobno snovanje in kasnejše sladko podoživljanje” in da je potovanje samo pogosto “zgolj odvečna nujnost”, ki se ji znajo pametni ljudje izogniti, potem v tem primeru to ne drži. Žibernove junake namreč srečujemo ravno na tej poti, ki jo občutijo kot bolj ali manj odvečno, a se ji vendar ne morejo izogniti. Dogaja se jim povečini nič posebnega, krmarijo med svojimi zadevami in odnosi, kakor

vedo in znajo. Pripovedni vidiki v posameznih zgodbah nihajo med prvoosebnim in tretjeosebnim, pri čemer avtor svoje pripovedovalce inkarnira z najrazličnejšimi izmišljenimi in tudi povsem resničnimi osebami, znanimi iz najmogočnejše človeške zgodbe – zgodovine. Tito poroča o drobnih uslugah med velikimi vladarji; vsevedna instanca pripoveduje o življenju podjetnega vaškega duhovnika in poklicno uspešen dizajner kot del terapije popisuje svoje skrajno šepavo zasebno življenje. Vnuček s primerno otroškimi besediščem z ljubeznijo opisuje lovsko-gostilniške prigode svojega nonota ter nonin očiten antagonizem proti tovrstnim zdraham. Uboga para, ki jo tare nepotešena krivda in išče nekakšen kozmični mir, frfoče okoli vsemogoč(n)e *newagevske* duhovne navlake, kot večče okoli žarnice, kjer menda kanijo najti luno; Lacanov subjekt, za katerega se *predpostavlja, da ve*, v podobi hroščkasto zavaljenega pisunčka na nudistični plaži išče svojo Zgodbo, svojo odskočno desko k zanimivejšim in predvsem otipljivejšim zadolžitvam bolj mesene narave, ki pa jim iz splošnega vtisa zgodbe skoraj zagotovo ne bi bil kos. Potem sta tu še falirana študenta na pijanskem pohodu, novinarka na obisku pri pripadnici slovenske smetane, nekdanji športnik, ki samega sebe jemlje strahotno resno, ter nad ženskami razočaran zakrknjenec, ki ugotovi, da mu je od vseh ženskih bitij na kožo še najbolj pisana skromna, tiha in nezahtevna kokoš. Pestra zbirka, v tem pogledu knjigi res ni kaj očitati. Vsakokratna sprememba pripovednega vidika je ustrezno podprta s slogovno raznolikostjo, avtor se torej dovolj spretno prihuli v ozadje posameznih zgodb, da bralec večinoma (a ne vedno) brez težav verjame v pripovedno večglasje zbirke. Vseeno pa v zapisih pušča skrite sledi, tako v eni od zgodb nalletimo na avtorjevo rojstno Malo Ubeljsko, več njegovih junakov pa se ukvarja ali se je ukvarjalo s tekom, s katerim se je tekmovalno ukvarjal tudi Žiberna. V nekaterih zgodbah se v podrobnih opisih na plan prebije avtorjeva potopisna žilica, prijetno pa preseneti tudi s kakšnim duhovitim, prikrito ironičnim in zbadljivim komentarjem ali domisljico. V tem pogledu so zgodbe *Dobri pastir*, *Moj dedek* in *Štajerka* med bolj posrečenimi v zbirki. Formalno gledano ni nobenih posebnosti; zbirko sestavlja deset bolj ali manj zaokroženih in nepovezanih zgodb, edinole *Štajerka* pomeni neke vrste nadaljevanje oziroma vzpostavitev nove glediščne točke, novega subjekta, ki z druge plati predstavi dogajanje iz zgodbe *Vanja*.

Vsekakor gre za lahkotno branje, kot obljudlja spremna beseda, a težko bi rekli, ali je to za zbirko dobro ali ne. Zgodbam nekaj manjka in menda je ta nekaj ravno tisti nepogrešljivi element vsake odlične literature, zaradi katerega je povedano, naj bo še tako lahkotno in duhovito, hkrati tudi smrtno resno. Ravno ta drugi pol manjka Žibernovemu *Dobremu pastirju*

in drugim kratkim ženskam. Zgodbe (nekatero seveda bolj kot druge), izpadejo nekoliko prazno, včasih kljub opuščanju dokumentarnosti ne sežejo dlje od površnega opisa, zaradi česar ima bralec neprijeten občutek, da iz povedanega, čeprav se pred njim že razgrinja celotna zgodba, še vedno ne more sestaviti nič zgodbi podobnega. Manjka tisto, kar se skriva v ozadju človekovih stremeljenj in prizadevanj, tisti zoprni nemir, ki bi se z vso pomembnostjo subtilno zarisoval v temeljih pripovedi in ki bi hkrati predstavljal verodostojno motivacijo ravnanj junakov. Namesto tega si bralec ob določenih zgodbah zastavi vprašanje, zakaj nekdo sploh počne to, kar počne, saj v fiktivnem tkanju ne najde pravih vzvodov dogajanja in naleti na zgolj bežno povezavo med karakterji junakov in njihovimi dejanji ali stanji. Zakulisje torej ostane skrito, zaradi česar se zdi, kot da je avtor hkrati povedal premalo in preveč. Premalo, da bi bralec zgodbe zares začutil, in hkrati preveč, da bi od bralca zahtevale kakršen koli globlji angažma. Tako so vsi "presenetljivi zasuki" pravzaprav pričakovani, namigovanja so preočitna, da jih pozoren bralec ne bi že vnaprej razbral. Bralec ima ob določenih zgodbah občutek, kot da gre zgolj za podajanje informacij med dvema trdnima točkama, ena je avtor in druga on sam. Ni nikakršne večplastnosti, dvoumnosti, ničesar, kar bi bralca zaposlovalo še po prebranem. Še najbolj se utegne ukvarjati z vprašanjem naslova celotne zbirke. Zakaj pristavek *in druge kratke ženske*? V delu zaman iščemo kakršen koli odgovor, kakršen koli spreten namig, zato naslov, čeprav zanimivo zvoneč, izpade zgolj retorično. Gre torej za solidno sestavljeno, tematsko raznoliko lahkotno branje, pri katerem od vsega nemara še najbolj pogrešamo globino.

Majda Travnik Vode

Vinko Möderndorfer: *Kot v filmu.*

Ilustriral Damijan Stepančič. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 2013.

“Če te kaj ne skvari, do desetega leta še nismo otroci tega sveta,” je v enem svojih zadnjih intervjujev izjavila pesnica Meta Kušar. Lepo, skoraj ganljivo je, da se umetniki (in z njimi pravzaprav večina običajnih ljudi) tega zavedajo intuitivno, ne da bi jim kdor koli posebej spregovoril o tem. Čistost otroškega srca je morda ena zadnjih nedotakljivih domen sodobnega sveta, morda ne bi pretiravali, če bi rekli: ena naših zadnjih svetinj. Otrok nas razoroži kot nihče drug. Pred njim se ustavi skoraj vsak odrasel, povleče zavoro, nihče noče biti tisti prvi, ki bi ga porinil čez prag nedolžnosti.

Tega se zavemo tudi ob branju besedil avtorjev, ki so pretežni del svojega opusa namenili odrasli publiki in jih poznamo kot neposredne družbene kritike, ki brez dlake na jeziku in brezkompromisno razgaljajo stvarnost. Ko pa kateri od 'odraslih' avtorjev prestopi v polje mladinske ali otroške literature, se po navadi zgodi velikanski preobrat, presenetljivo, ganejo in navdušijo nas njihova ljubeznivost, mehko, obzirnost, nežen humor ter velika sposobnost empatije in rahločutnega vživljanja v otroško perspektivo. V zadnjih letih v mladinski in tudi že otroški literaturi vse pogosteje srečujemo teme, kakršnih včasih skoraj ni bilo: ločitev staršev, medvrstniško nasilje, družbena izključenost in zaznamovanost, bolezen, zloraba ... Kot rečeno, pa se bolečih tem avtorji del za mladino v veliki večini lotevajo z velikim poslušom, pravzaprav ravno obratno kot pri pisanju za odrasle, kjer naj dobra literatura čim bolj žgoče razgreba rane in razkriva napake sveta; tu skušajo avtorji poškodovanim otroškim ali najstniškim dušam povrniti zaupanje in podariti pozitiven življenjski nazor, okoliščine odraslega sveta pa razložiti čim bolj smiselno in pogosto tudi spravljivo. Takšne, z resničnim čustvenim, etičnim in spoznavnim angažmajem napisane knjige svojim naslovnikom nedvomno *v resnici pomagajo*, ne ostajajo samo v polju literature, ampak so mlade bralce sposobne resnično nagovoriti v njihovih stiskah ter jih dejansko podpreti

v resničnem življenju. Morda so mladi bralci za 'tolažbo literature' tudi *a priori* bolj dovtetni kot 'debelokožna' odrasla publika.

Čeprav je Vinko Möderndorfer v stiku z otroško literaturo že dolgo, in je v zadnjem času napisal na primer trilogijo o mačku Mikiju *alias* Langusu, osamljeni dekllici Gaji in vesoljski čarovnički Gajki, je *Kot v filmu* njegov prvi mladinski roman. Sam je povedal, da ga je k pisanju knjige spodbudil razpis Mladinske knjige za nagrado modra ptica, na katerem je nato osvojil prvo nagrado. Sicer pa je roman z glavnim junakom Gašperjem posvečen tudi nekemu resničnemu Gašperju, 'ki je čisto drugačen'.

Gašperju iz romana, ki komaj čaka, da bo dopolnil dvanajst let, se varni svet, v katerega nas sam popelje z uvodnim stavkom: "Moje življenje je okej," začne lepega dne spreminjati tako hitro, da si ga ne zna več razložiti. Da je nekaj narobe, zazna, ko opazi, da mama vse več časa presedi ob oknu in brezizrazno zre v oblake. Iz radovednosti še sam sede na njen sedež in se na lastne oči prepriča, kaj mama od tam pravzaprav vidi. Ugotovi, da mama gleda v Nič. Iz najboljše mame na svetu se je prelevila v *opazovalko oblakov*, kot jo slednjič poimenuje Gašperjev ata. Sicer je trenutno brezposelna, še nedolgo nazaj pa je hodila v službo, delala kot računovodkinja, popoldne doma pekla palačinke, pospravljala in si zraven popevala. Nekoč je hotela postati slikarka, a zato, kot mu razloži, ni bila dovolj dobra. Ker se mama tudi sicer obnaša zelo čudno, Gašperja zaskrbi, ali ni morda postala narkomanka. Ker se z njim nihče več ne pogovarja, mu ne preostane drugega, kot da odgovore na vsa nerazumljiva vprašanja in pomen novih *pojmov*, ki vdirajo v njegov dom, išče na internetu ali pa si stvari razlaga iz filmov, ki jih je videl, bondovskih vohunk ali cenenih grozljivk. Toda ne google ne filmi mu tega, kaj se dogaja, niso sposobni razjasniti, zaključki, ki jih povleče iz digitalnega sveta, le še povečujejo njegovo tesnobo in dodatno napihnejo njegove strahove: ko na primer iz pogovora med odraslimi izve, da se je njegov oče zadolžil pri 'sumljivih ljudeh', si misli, da se je ata zapletel z mafijci in nato ponoči doživlja nočno moro. Ko Gašperjeva mama posumi, da jo mož vara, ta pa jo nato obtožuje, da vohuni za njim, Gašper iz tega v spektakularni filmski logiki sklene, da sta njegova starša najbrž vohuna in doma skrivaj trenirata za službo. Gašperja na kosilo čedalje večkrat pošljejo v MacDonal'd's, mama in oče se izgubljata vsak v svojem svetu in se zanj skoraj ne zmenita več. Kot nalašč se stvari stopnjujejo ravno ob koncu šolskega leta. V šoli je Gašper med najboljšimi učenci, sicer pa ima tam le enega prijatelja in prijateljico, ki pa je to le popoldne, na skypu, ko nihče ne vidi, da se družijo z njim. Ker Gašper ni najbolj priljubljen, ima seveda težave z razrednima ustrahovalcema. Vendar ravno zdaj, ko se mu težave kopičijo, nekako najde moč in obe gorili nepričakovano matira.

Ko Gašper nekega dne pride domov, mame ni več. Ker nima drugega pojasnila, si spet pomaga s filmsko razlago, da so mamu ugrabili vlomilci ali teroristi. Pokliče policiste, ki jim razloži, da so mamu ugrabili. Nato z očetom, ki se mu zlaže, da je mama odšla na počitnice, nekaj dni ostaneta sama, tik pred koncem šole pa oče sinove stvari enostavno zloži v vrečko z napisom Znižanje do 70 %, ga naloži v avtomobil in odpelje ... v neznano.

Tam, v *nekem čisto drugem filmu*, se Gašperjev svet postavi na glavo, raztrešči, vnovič sestavi, in ko končno dočaka dvanajsti rojstni dan, z nalivnim peresom (!) že zapiše prvo bilanco spoznanj, do katerih se je dokopal v svojem kratkem življenju. Med drugim zapiše:

V življenju je treba:

pomiti posodo (včasih),

si vzeti predah (vedno),

gledati in videti (tudi vedno),

strmeti v belo, da lahko bolj vidiš barve,

spoznati, da je svet zanimivejši kot na filmu,

če si želiš slikati, potem ne postani računovodja.

Gašperjevo življenje po številnih pretresih doživi spreten, prepričljiv in dokončen zasuk na bolje in fantič po prezgodnji težki življenjski preizkušnji znova varno pristane v svetu trdnih vrednot. Vse, kar ni bilo dobro, instantni svet MacDonald'sa, googla in tretjerazrednih filmov, je odpadlo, namesto tega pa se v ospredje prebijejo povsem druga načela: avtentično bivanje, pristni in odkriti medsebojni odnosi, zdravilno, rousseaujevsko navdušeno sožitje z naravo in živalmi, humoren pogled na stvari. Roman živahno, nevsiljivo in prepričljivo promovira tudi ljubezen do knjig, odkrivanja besednega zaklada in celo veselje do izumljanja novih besed; pridobljena besedna modrost pa naj nato služi kot orodje za spoznavanje in razumevanje samega sebe, bližnjih in sveta. Skratka, roman v zaključku ljubeče in inteligentno zalije razpoke in učvrsti temelje nekega otroškega sveta, ki so se za trenutek nevarno zamajali. Intenca besedila je jasna: otroški svet mora stati trdno in dolžnost odraslih je, da je tako.

Ob tem občudovanje vzbujata avtorjevo obvladovanje snovi oziroma, poenostavljeno rečeno, njegova umetnost pripovedovanja. *Kot v filmu* je namreč prava demonstracija dolgega, večdesetletnega pridobivanja pisateljske kilometrine. Vse komponente besedila se ujemajo in se medsebojno podpirajo, fabula, vodenje pripovedi, slog, vse je usklajeno in uglašeno ter skupaj s podobami Damijana Stepančiča, ki tokrat ilustrirajo le začetke poglavij, oblikuje dovršen pripovedni monolit.

Gaja Kos

Tatjana Kokalj: *Teta Cilka*.
Ilustriral Uroš Hrovat. Ljubljana: Genija, 2011.

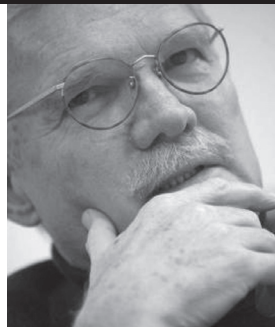
Tatjana Kokalj, ki je na literarni sceni prisotna od konca devetdesetih let prejšnjega stoletja, ustvarja z nepopustljivo kondicijo in s hitrim tempom, kar pomeni, da na leto izda več knjižnih naslovov, od mladinskih romanov do zgodb in slikaniških besedil, poleg pisanja leposlovja pa pripravlja tudi učno gradivo v obliki delovnih zvezkov, učbenikov in priročnikov za učitelje. *Teta Cilka*, ki se na ovitku sama opredeljuje kot otroška kratka zgodba, je izšla v obliki ilustrirane knjige, podana pa je kot prvoosebna pripoved osem in pol let starega Maja. Fant je večino časa prepuščen samemu sebi, saj so starši bolj kot lastnemu otroku zavezani karieri oziroma službi, oče računalništvu in mama časopisu, za katerega sestavlja reklame. “Bolje bratovo zbadanje kot večna osamljenost,” modro zaključí Maj, edinec, ki svojemu najboljšemu prijatelju Cenetu močno zavida tri starejše nagajive brate. Ko tudi starša uvidita, da tako ne gre več, pomislita na varuško, a kaj, ko niso vsi rojeni za varovanje otrok... Po maminem prvem neuspelem poskusu vzame Maj zadevo v svoje roke in se zakoplje med oglase, kjer zasledi tudi takšnega, ki ponuja skrb za babice in dedke: “Ta oglas me je zelo začudil, saj nisem nikoli pomislil, da se babica in dedek ne znata varovati sama.” Slednjič na internetu naleti na teto Cilko, ki dobrodušno ponuja varstvo za vse fante in punce, stare manj kot devetindevetdeset let. Zjutraj, popoldne, ves dan, tudi ponoči. Ker sam ustreza edinemu pogoju, se meni nič tebi nič odpravi na njen naslov, da bi preveril, ali teta Cilka ustreza njegovim pričakovanjem.

No, teta Cilka vsa pričakovanja prekosi, saj je popolnoma drugačna od vseh odraslih, ki jih je Maj doslej poznal – ne moti je nered, ne ukazuje in ne prepoveduje, brez slabe vesti se do sitega nabaše s piškoti in sladledom, pleza po drevesih in se igra skrivalnice ter se pri tem še izdatno zabava. Teta Cilka je humoren lik, ki v spomin priklíče legendarno Mary Poppins avstralske pisateljice Pamele L. Travers. Takšno asociacijo še

podkrepi motiv torbe, v kateri teta Cilka prenaša najrazličnejšo kramo, medtem ko Mary Poppins iz svoje vleče vse od lasnic do zložljivega naslanjača in karamel. Sicer *Teta Cilka* nadaljnje primerjave ne zdrži, kajti *Mary Poppins* ni zaman otroška klasika in, roko na srce, konkuriranje nečemu takšnemu seveda ni mačji kašelj. Za razliko od besedila P. L. Travers sta slog in jezik *Tete Cilke* izjemno preprosta, le tu in tam razgibana z bolj "zahtevnimi" besednimi zvezami oziroma izrazjem (na primer "podkrepi jezo z dvignjenim glasom", "oblila me je zona", "mahnuti jo proti šoli", "šinila v glavo genialna ideja"). Deloma je to bržkone povezano z odločitvijo za prvoosebno pripoved otroka, a po drugi strani so nekateri avtorji v takih primerih zmožni razviti samosvoj, zanimiv slog, ki deluje prepričljivo, s čimer se spretno izognejo preproščini. Navsezadnje je Mary Poppins tudi bolj duhovita, kajti varuška Mihca, Jane in dvojčkov je polna izvirnih, domiselnih presenečenj, medtem ko je teta Cilka predvsem razigrano otroška, če ne celo malo pootročena. Se pa knjiga Pamele L. Travers še v eni točki stika s *Teto Cilko*, in sicer v prepričanju, da otroci poleg pravil, omejitev in resnosti potrebujejo tudi naklonjenost in spodbude za domišljijo in akcijo. Tatjana Kokalj spretno prikaže, kako nesproščen je pravzaprav Maj, saj ob vsaki razigrani, sproščeni potezi tete Cilke zasliši mamin glas, ki kara, pridiga in svari, pokaže, kako mu zaradi maminih svaril pred očmi takoj vstanejo najhujši možni scenariji in kako mu primanjkuje telesnih spretnosti. Če Majeve starša predstavljata zavoro, potem teta Cilka predstavlja ročico za gas, prava mera pa je kot vedno nekje vmes. S svojim solidnim, a ne presežnim besedilom tako avtorica staršem, ki bi utegnili od daleč (kaj šele od blizu) spominjati na Majeve, požuga s prstom, otroke pa pozabava.

Teto Cilko je v svojem značilnem slogu, ki sicer zvesto spremlja besedila Primoža Suhodolčana, ilustriral Uroš Hrovat, čigar ilustracije so dinamične, a delujejo nekoliko kičasto, čeprav v tokratni črno-beli izvedbi – kot običajno – manj kakor v barvni. Zanimivo je tudi dejstvo, da je teta Cilka, ki je na začetku opisana kot šibka in krhka ženica, upodobljena kot vitalna, energična mlajša ženska (v besedilu v nadaljevanju zares tudi učinkuje kot takšna).

Nemara so bile knjige s teto Cilko v glavni vlogi zamišljene kot del knjižne serije, saj se na koncu pričujoče izdaje s kratkim napovednikom vsebine že napoveduje druga, ki pa očitno (še) ni realizirana. Ne bi bilo slabo, če bi teta Cilka medtem prigriznila kak kolaček in spila kako skodelico čaja z najslavnejšo varuško vseh časov.

Slavko Pregl

Pocestne basni za krizne čase

O vražjih šalah

Prvi zvon (*otožno*): “Bim, bam, nimam!”

Drugi zvon (*otožno*): “Bim, bam, nimam!”

Množice denarnic (*prestrašeno*): “Ojej, le komu zvoni?”

MORALA (*se križa in moli*): Po veselem večeru pride jutro z glavobolom.

O enih in drugih

Varčevanje (*pretkano*): se podi po ulicah in trgih.

Izbrane trgovine (*diskretno*): prodajajo naramnice.

MORALA (*tuhta, kdaj bi se razjezila*): Če pride do zategovanja pasu, si nekateri zlahka poiščeje rešitev.

O izrednih ukrepih

Pendrek (*zamišljeno*): “Ne zdi se mi prav, da bi delal, kadar ljudje ne delajo.”

Roka (*poveljuje*): “Ti tu nimaš kaj odločiti!”

MORALA (*prijazno svetuje*): So trenutki, ko bi bilo dobro delati z glavo.

O uradnih modrovanjih

Klofuta (*zelo glasno*): prileti.

Laž (*se liči, hladnokrvno*): “No, že, že, ampak, kajti namreč, in sicer ...”

MORALA (*iz daljave, grabi kovčke in odhaja*): Umazano je čvekati o posledicah in molčati o vzrokih.

O prehojeni poti

Ljudski glas (*sestradano*): “A smo se za to borili?”

Glas od zgoraj (*zadovoljno*): “Seveda!”

MORALA (*pohojena v prah*): Spoznanje včasih pride prepozno.